

UNIVERZITA KARLOVA
Právnická fakulta

Milan Gašparík

Zavinění v trestním právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Bc. Vladimír Pele Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 23.01.2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 284 926 znaků včetně mezer.

Milan Gašparík

V Praze dne 23.01.2022

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce, JUDr. Bc. Vladimírovi Pelcovi Ph.D. za odborný dohled a jeho věcné rady a připomínky. Dále děkuji celé své rodině, jmenovitě rodičům, prarodičům a bratrovi, za jejich neomezenou trpělivost, pomoc a podporu během celého studia.

Obsah

Úvod	1
1. Trestný čin	3
1.1. Protiprávnost	3
1.2. Znaký uvedeny v zákoně	3
1.2.1. Obecné znaky trestného činu	3
1.2.2. Typové znaky trestného činu	4
2. Zavinění	7
2.1. Princip odpovědnosti za zavinění	7
2.2. Obecný výklad o zavinění	8
2.2.1. Složka vedení	10
2.2.2. Složka volní	11
2.3. Obsah zavinění	12
2.4. Míra zavinění	16
2.5. Vybrané procesní aspekty zavinění	17
2.5.1. Vypořádání se s problematikou zavinění v některých úkonech orgánů činných v trestním řízení	17
2.5.2. Některé způsoby ukončení trestního řízení s ohledem na problematiku zavinění ..	19
2.5.3. Dokazování zavinění	21
3. Úprava zavinění v současném právním řádu České republiky	24
3.1. Jednotlivé formy zavinění	24
3.1.1. Úmysl	25
3.1.1.1. Přímý úmysl	28
3.1.1.2. Nepřímý úmysl	30
3.1.2. Nedbalost	37
3.1.2.1. Vědomá nedbalost	42
3.1.2.2. Nevědomá nedbalost	43
3.1.2.3. Hrubá nedbalost	44
3.2. Konstrukce skutkových podstat trestného činu z hlediska zavinění	46
3.2.1. Konstrukce základní skutkové podstaty trestného činu z hlediska zavinění	46
3.2.2. Konstrukce kvalifikované skutkové podstaty trestného činu z hlediska zavinění ..	48
4. Zavinění při pluralitě osob zúčastněných na trestné činnosti	51
4.1. Pojem trestné součinnosti	51
4.2. Zavinění u organizátorství, návodu a pomoci	51
4.2.1. Zavinění u organizátorství trestného činu	54

4.2.2. Zavinění u návodu k trestnému činu	55
4.2.3. Zavinění u pomoci na trestném činu	56
4.3. Zavinění u spolupachatelství	57
4.4. Zavinění u nepřímého pachatelství	60
5. Trestní odpovědnost právnických osob	62
6. Specifika zavinění ve vybraných případech	70
6.1. Nepříčetnost pachatele s důrazem na trestnou činnost páchanou pod vlivem návykových látek	70
6.1.1. Obecně k nepřičetnosti	70
6.1.2. Trestní činnosti pod vlivem návykových látek	72
6.1.2.1. Trestní odpovědnost pachatele za trestný čin opilství	72
6.1.2.2. Trestní odpovědnost pachatele za actio libera in causa	74
6.1.2.3. Trestní neodpovědnost pachatele	76
6.2. Zavinění ve vztahu k trestným činům ve sportovní oblasti	77
6.2.1. Obecný úvod	77
6.2.2. Povaha sportovních pravidel a vliv jejich porušení na trestní odpovědnost sportovce	80
Závěr	87
Seznam použitých zdrojů	91
Abstrakt	100
Klíčová slova	102
Abstract	103
Key words	105

Úvod

Zavinění je vnitřní psychický vztah pachatele trestného činu ke skutečnostem relevantním z hlediska trestního práva, jenž ve své vzájemné kombinaci naplňují všechny pojmové znaky trestného činu. Zároveň se jedná o obligatorní znak subjektivní stránky trestného činu, a tedy zprostředkovaně i skutkové podstaty trestného činu. Nejsou-li rozhodné skutečnosti trestného činu pokryty zaviněním, nejsou splněny ani podmínky pro vyvození trestní odpovědnosti pachatele.

Institut zavinění lze z pohledu trestního práva považovat za jeden z nejsložitějších jak z hlediska teorie, tak i z hlediska praxe. Proto je cílem této práce poskytnout komplexní náhled i důkladný a detailní rozbor institutu zavinění a prostřednictvím deskriptivní, syntetické i analytické metody i pomocí zhodnocení nejen současné soudní praxe vymezit a zhodnotit jeho definiční znaky i jednotlivé formy, jako i poukázat na jeho problematické a specifické aspekty.

Nezbytným předpokladem pro vyvození trestní odpovědnosti je spáchání trestného činu. Trestný čin je charakteristický souborem znaků, bez jejichž naplnění nelze vůbec o trestném činu mluvit. Jedním z těchto znaků je i samotné zavinění. Za účelem objasnění postavení institutu zavinění v rámci struktury trestného činu proto první kapitola ve stručnosti vymezuje samotný pojem trestného činu i jeho jednotlivé znaky.

V rámci druhé kapitoly této práce je charakterizována jedna z vůdčích zásad trestního práva, princip odpovědnosti za zavinění, jehož původ sahá až do období Římské říše. Následně tato kapitola přechází k definici samotného pojmu zavinění, vymezení jeho obsahu a míry a je uzavřena pojednáním o vybraných procesněprávních aspektech zavinění.

Tradičním pojetím v českém trestním právu je bipartice forem zavinění, z čehož vyplývá jejich dělení na formy základní, tedy úmysl a nedbalost, i formy odvozené, tedy úmysl přímý a nepřímý a nedbalost vědomou a nevědomou. Jednotlivými formami zavinění se zabývá třetí kapitola této práce, přičemž v jejím rámci se budu zabývat jak obecnou charakteristikou, tak společnými i odlišnými znaky jednotlivých forem a rovněž vymezím a zhodnotím problematické aspekty, se kterými se jednotlivé formy zavinění dodnes potýkají. Závěrem se třetí kapitola věnuje jednotlivým formám zavinění ve vztahu k naplnění základních a kvalifikovaných skutkových podstat.

Čtvrtá kapitola rozvíjí institut zavinění ve vztahu k jednotlivým formám trestné součinnosti. Úvodem dochází k definici samotného pojmu trestné součinnosti, následně jsou definovány jeho jednotlivé formy i specifika vnitřního světa pachatele ve vztahu k nim. Chronologicky jsou proto rozebrány zvláštnosti zavinění ve vztahu k organizátorství, návodu, pomoci k trestné činnosti i ke spolupachatelství. Pro účely strukturální a logické návaznosti čtvrtá

kapitola této práce závěrem zakotvuje i specifický případ mnohosti osob u trestné činnosti, a to institut nepřímého pachatelství, rovněž z hlediska obecného i z hlediska zavinění.

Prvního ledna 2022 slavil desetileté výročí nabytí své účinnosti zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Jeho prostřednictvím došlo k určité revoluci v oblasti trestního práva jak hmotného, tak procesního. Důsledkem jeho přijetí je totiž skutečnost, že právnická osoba může být po naplnění zákonných podmínek považována za pachatele trestného činu. Pojednání o trestní odpovědnost právnických osob s důrazem na subjektivní stránku bude předmětem páté kapitoly této práce.

Šestá kapitola se zabývá specifickými případy zavinění. V první části této kapitoly je upravena trestná činnost pod vlivem návykových látek s důrazem na nepřičetnost pachatele. V jejím rámci je rozebrán trestný čin opilství, u něhož můžeme konstatovat odpovědnost za následek. V návaznosti na trestný čin je v rámci této kapitoly kladen důraz i na actio libera in causa a případnou trestní neodpovědnost. Druhá část této kapitoly se věnuje zavinění ve vztahu k sportovním úrazům. V jejím rámci stručně popíši jednotlivé teorie trestní odpovědnosti ve sportu, povahu sportovních pravidel a jejich vliv na trestní odpovědnost pachatelů a nabídnu přehled soudní praxe mapující vývoj posuzování sportovních úrazů z hlediska trestního práva až do dnešních dnů.

1. Trestný čin

V současné právní úpravě představované zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen jako „**trestní zákoník**“) je pojem trestného činu normativně zakotvený v ustanovení § 13 odst. 1 jako „*protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ Pojmovými znaky trestného činu tedy jsou jeho protiprávnost a znaky uvedené v trestním zákoníku.

1.1. Protiprávnost

Pojem protiprávnost sice trestní zákoník používá, ale nedefinuje ho. Proto při jeho výkladu lze vycházet z doktrinálního vymezení. V režimu formálního pojetí trestného činu tedy můžeme protiprávnost vymezit jako nedovolené porušení některého konkrétního právního předpisu, jenž je součástí právního řádu, resp. nedovolené porušení právního řádu jako celku.¹ Protiprávnost lze tedy označit jako protinoremnost, čímž rozumíme vlastnost vyjadřující rozpornost s právním řádem jako celkem bez ohledu na to, zda se jedná o normy nejvyšší právní síly, tedy normy ústavní, normy zákonné nebo pouze obecně závazné předpisy.

1.2. Znaky uvedeny v zákoně

Ve vztahu k zákonným znakům je na místě uvést, že se nacházejí nejen ve zvláštní části trestněprávních norem, ale i v části obecné, přičemž však vzájemně tvoří neoddělitelný celek.² Rozdělujeme tedy zákonné znaky obecné a zákonné znaky typové, které nazýváme jako znaky skutkové podstaty trestného činu.

1.2.1. Obecné znaky trestného činu

Znaky skutkové podstaty trestného činu nepředstavují taxativní výčet znaků trestného činu. Aby totiž byly pokryty všechny pojmové znaky trestného činu a byla naplněna definice trestného činu podle ustanovení § 13 odst. 1 trestního zákoníku, musí k typovým znakům přistoupit i znaky obecné, které musí být splněny u všech trestných činů bez ohledu na jejich typovost, tedy o znaky, které jsou pro všechny trestné činy totožné, shodné.³ Jde o věk pachatele podle ustanovení § 25 trestního zákoníku a přičetnost podle ustanovení § 26 trestního zákoníku *a contrario*. Trestně odpovědnou je totiž pouze osoba, která v době spáchání činu zaprvé dovršila 15. rok svého věku a zadruhé u ní absentovala duševní porucha, v jejímž důsledku by nedokázala ovládnout své jednání, respektive rozeznat protiprávnost svého činu.

¹ Ivor, J., Polák, P., Záhora J.: Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2016, str. 81.

² Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 69.

³ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, str. 143.

1.2.2. Typové znaky trestného činu

Typovými znaky, resp. znaky skutkové podstaty trestného činu, rozumíme soubor subjektivních a objektivních rysů, která vyjadřují společenskou škodlivost určitého druhu trestného činu a zároveň disponují rozlišovací způsobilostí – to znamená, že na rozdíl od obecných znaků trestného činu prostřednictvím znaků skutkové podstaty trestného činu rozlišujeme jednotlivé druhy trestných činů navzájem.⁴ Obligatorními typovými znaky jsou objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka.

Objektem trestného činu rozumíme právní statky natolik významné, že jim ochranu poskytuje samotné trestní právo, jelikož se jedná o takové právní vztahy, hodnoty a zájmy, při kterých existuje zvláštní společenský zájem na jejich respektování a stabilitě.⁵

Objektivní stránka trestného činu představuje to, jak se trestný čin projevuje navenek, jedná se tedy o jeho vnější charakteristiku. Obligatorními znaky objektivní stránky trestného činu jsou jednání, následek a příčinný vztah (kauzální nexus) mezi jednáním a následkem. Jednáním se pro účely trestního práva rozumí projev vůle v objektivní realitě, v reálném světě, přičemž se jedná o vědomou činnost pachatele směřující k dosažení určitého cíle, a to v podobě pohybu (aktivní konání) nebo zdržení se pohybu (pasivní konání; opomenutí).⁶ Následek v trestněprávním smyslu znamená porušení nebo ohrožení trestním právem chráněných právních statků. Lze říct, že se jedná o dopad vlivu jednání pachatele na objekt trestného činu, jenž způsobuje jeho změnu, dochází tedy k poškození individuálního objektu trestného činu.⁷ Příčinná souvislost neboli kauzální nexus spojuje jednání pachatele s jeho následkem. Trestní odpovědnost pachatele je proto založena pouze tehdy, jestliže jeho jednání vsutku zpříčiní trestněprávně relevantní následek. Neexistuje-li příčinný vztah mezi jednáním a následkem, nejsou naplněny podmínky vzniku trestní odpovědnosti.⁸

Subjektem trestného činu se rozumí jeho pachatel. Pachatelem trestného činu je trestně odpovědná osoba, jenž bezprostředně spáchala trestný čin.⁹ Nejčastějším pachatelem trestného činu je osoba fyzická. O fyzické osobě jako pachateli trestného činu však mluvíme pouze tehdy, když v době spáchání trestného činu dovršila 15. rok života, přičemž trestní odpovědnost počíná až dnem následujícím po dni patnáctých narozenin (srov. ustanovení § 139 trestního zákoníku); a v době spáchání trestného činu byla přičetná, tedy dokázala rozpoznat jeho protiprávnost a zároveň ovládnout svoje jednání. Pachatelem trestného činu může být v důsledku přijetí zákona č.

⁴ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 97.

⁵ Ibidem., str. 117.

⁶ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 126.

⁷ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010, str. 60.

⁸ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 138.

⁹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 200-201.

418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen jako „ZTOPO“) i osoba právnická.

Nejdůležitější pro téma této diplomové práce je subjektivní stránka trestného činu, proto je jí v rámci této kapitoly věnován největší prostor. Pod pojmem subjektivní stránky trestného činu je třeba si představit jeho vnitřní stránku, přičemž právě díky jejímu duševnímu charakteru lze definovat základní rysy týkající se psychiky pachatele ve vztahu k danému skutku.¹⁰ V tomto ohledu se liší od stránky objektivní, která se vztahuje k vnějším rysům trestného činu.¹¹

Psychikou rozumíme veškerý vnitřní svět člověka, tedy nehmotnou entitu tvořenou jeho duševními dispozicemi, procesy a stavy. Psychiku lze tedy definovat jako souhrn všech duševních obsahu a funkcí člověka během celého lidského života včetně schopnosti vnímat objektivní realitu a reagovat na ni.¹² V tomto ohledu je nutné poznamenat, že výše uvedená definice psychiky je pro účely trestního práva zbytečně široká. Při posuzování subjektivní stránky trestného činu totiž není rozhodující duševní život pachatele jako celek, naopak dochází k vyloučení všech jeho součástí, které podstatným způsobem nesouvisí se vztahem pachatele k jeho trestnému činu.¹³ Trestní právo se tedy zabývá pouze takovými součástmi psychiky, které nepochybně korelují se spáchaným trestným činem, a proto jsou trestněprávně relevantní.

Jediným obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu je zavinění, a to v souladu s jedním ze zásadních principů trestního práva - principem odpovědnosti za zavinění. Zbylé znaky zařazujeme mezi znaky fakultativní. To znamená, že k tomu, aby byly naplněny všechny podmínky trestní odpovědnosti, není nutné, aby byly tyto fakultativní znaky ve skutkové podstatě každého trestného činu explicitně uvedeny. Obsahuje-li však konkrétní skutková podstata ve své dikci i tyto fakultativní znaky, stávají se pro danou skutkovou podstatu znaky obligatorními a nedojde-li k jejich naplnění, nebudou splněny ani předpoklady trestní odpovědnosti pachatele. Jedná se zejména o pohnutku, cíl a společný záměr. Pohnutkou, jinak označovanou jako motiv, rozumíme určitý subjektivní vnitřní podnět, jenž vzbudí v pachateli rozhodnutí spáchat trestný čin. Je to právě pohnutka, která sehrává významnou podpůrní roli při posuzování charakteru a příčiny trestného činu, protože odráží určité psychické stavy pachatele, jako jsou např. vztek, žárlivost atd. Pohnutka, jako jedno z vodítek determinující povahu a závažnost trestného činu, má vliv i při určení druhu a výše trestu, v tomto ohledu může být okolností jak polehčující, tak přitěžující.¹⁴ Za cíl, resp. účel trestného činu, považujeme určitý konkrétní výsledek, který pachatel zamýšlí svým činem dosáhnout. Samotný smysl tohoto institutu pak vyžaduje, aby ve vztahu k danému výsledku

¹⁰ Ivor, J., Polák, P., Záhora J.: Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2016, str. 159.

¹¹ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 179.

¹² Hartl, P.; Hartlová, H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000, str. 470; srov. i Nakonečný, M. Základy psychologie. Praha: Academia, 1998, str. 38.

¹³ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 63-64.

¹⁴ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010, str. 251.

existoval přímý úmysl (pachatel musí tento výsledek vysloveně chtít), což je reflektováno i v samotné zákonné úpravě dotčených skutkových podstat.¹⁵ Viz např. trestný čin braní rukojmí dle ustanovení § 174 odst. 1 trestního zákoníku: „*Kdo se zmocní rukojmí a hrozí, že ho usmrtí anebo že mu způsobí újmu na zdraví nebo jinou vážnou újmu, s cílem donutit jiného, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let.*“ Společný záměr pak lze spatřit u pokračování v trestném činu a trestném činu hromadném, přičemž jej lze definovat jako subjektivní pojítka jednotlivých dílčích útoků.¹⁶

¹⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 247.

¹⁶ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010, str. 252.

2. Zavinění

2.1. Princip odpovědnosti za zavinění

Tradičním principem trestněprávní nauky v demokratických krajinách, které jsou založeny na úctě a respektu k právům a svobodám svých občanů a usilují o naplňování principů, je zásada „*nullum crimen sine culpa*“. Dovidit základní smysl tohoto principu lze už z jeho samotného názvu, neboť překladem této latinské fráze do českého jazyka dospějeme k závěru, že „*není trestného činu bez zavinění*“.¹⁷ Jedná se tedy o protějšek tzv. objektivní odpovědnosti, jejímž poznávacím znakem je, že jednající subjekt je odpovědný za následek svého jednání.¹⁸

Princip odpovědnosti za zavinění provádí české trestní právo už od nepaměti. Ve svých dílech se mu věnovali autoři jako např. Miříčka, Olšar či Solnař a jeho význam byl vyjádřen i prvorepublikovou judikaturou. Už Nejvyšší soud Československé republiky ve svém rozhodnutí zveřejněném ve sbírce soudních rozhodnutí pod. zn. R 4673/1933¹⁹ konstatoval, že „*základní zásadou ovládající trestní zákon je, že zodpovědnost podle trestního zákona předpokládá zavinění pachatele. Zásada tu platí bez výjimky pro celý obor trestního práva.*“ V současné právní úpravě je tento princip zakotven v ustanovení § 13 odst. 2 trestního zákoníku, z něhož vyplývá, že „*k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.*“

Jelikož samotné zavinění je esenciální podmínkou pro existenci subjektivní odpovědnosti pachatele za jím spáchaný trestný čin, je princip odpovědnosti za zavinění nutné považovat za jeden z hlavních definičních předpokladů trestného činu.²⁰ Na místě je proto konstatování, že předpokladem trestní odpovědnosti pachatele je naplnění všech znaků skutkové podstaty trestného činu, jenž musí být bezvýhradně pokryty zaviněním pachatele ve formě vyžadované trestními předpisy²¹, zejména musí dojít k „*bezpečnému zjištění příčinného působení jednání obviněného na trestním zákonem chráněné společenské vztahy a toho, zda toto jednání nese všechny znaky zavinění.*“²² Čin lze tedy považovat za trestný pouze v případě, kdy, a to za splnění ostatních předpokladů trestní odpovědnosti, jeho pachatel jedná úmyslně nebo z nedbalosti. Je proto zásadně vyloučeno, aby pachateli trestného činu byly k jeho tíži připisovány skutečnosti, které jeho

¹⁷ Boroš, M. Princip nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 18.

¹⁸ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010, str. 220.

¹⁹ Rozhodnutí citováno z: Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 187.

²⁰ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010, str. 220.

²¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.01.2021, sp. zn.: 8 Tdo 1309/2020, srov. i Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, str. 286.

²² Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 15.05.1963, sp. zn. Tzv 8/63 (č. 46/1963 Sb. rozh. tr.)

zaviněním nejsou zahrnuty. Podstatou odpovědnosti za zavinění je totiž nejen to, že pachatel určitý následek předvídaný trestním právem způsobí, co je považováno za objektivní podmínku trestnosti, ale že tento následek i zaviní. Následky nezaviněné proto pachateli přičítat nelze.²³ Výjimku v tomto případě představuje trestní odpovědnost za trestný čin opilství dle ustanovení § 360 trestního zákoníku; tato problematika je detailně rozebrána v kapitole 7 této diplomové práce.

2.2. Obecný výklad o zavinění

Úvodem je vhodné poukázat na jedno úskalí mající původ v historické terminologii, a to vztah mezi pojmy „vina“ a „zavinění“. V minulosti se totiž slovem vina označovalo několik různých pojmů, aniž by došlo k výkladovému sjednocení. Důsledkem je, že do dnešního dne nejen v kruzích laických dochází k záměně pojmů „zavinění“ a „vina“. I Solnař uvádí, že pojem vina a pojem zavinění se někdy vyskytují jako synonyma. Dále však pojednává i o přístupu opačném, který dle mého názoru lépe odpovídá současnému pojetí trestního práva hmotného i procesního. Zde dochází k rozlišení pojmu zavinění jako obligatorního znaku subjektivní podstaty trestného činu, jenž je svým významem užší než pojem viny, přičemž vina co do rozsahu subjektivní stránku přerůstá. V tomto ohledu tedy nelze pojmy vina i zavinění vzájemně zaměňovat, jelikož vinou se rozumí celkový souhrn subjektivních i objektivních předpokladů trestní odpovědnosti²⁴. Další výklad se proto v této souvislosti soustředí pouze na pojem zavinění.

Institut zavinění vyjadřuje vnitřní psychický poměr pachatele trestného činu k objektivním rysům konkrétního trestného činu, zejména k porušení nebo ohrožení trestním právem chráněných zájmů (přičemž porušení či ohrožení jsou vyvolány způsobem, který trestněprávní normy předpokládají), a dále k předmětu útoku, k jednání uvedenému v trestním zákoníku a nepochybně i k následku trestného činu. Chápeme-li zavinění jako vztah pachatele k porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním právem, je zavinění složkou trestného činu, jenž odporuje právnímu pořádku a mravnosti.²⁵ Jelínek zavinění chápe jako vnitřní psychický poměr fyzické osoby k okruhu skutečností, které zakládají trestný čin, bez ohledu na to, zda si je vytvořil sám pachatel nebo zda tyto skutečnosti doopravdy existují bez přičinění pachatele již v době spáchání trestného činu.²⁶ Lze tedy shrnout, že současný trestní zákoník chápe zavinění jako nezbytnou podmínku pro vyvození subjektivní odpovědnosti – vnitřní psychický vztah pachatele k podstatným složkám konkrétního trestného činu.²⁷ Zavinění se posuzuje vždy ve vztahu k podstatným složkám konkrétního trestného činu jako celku, nikoliv ve vztahu ke každé ze složek zvlášť. Pachatel totiž

²³ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010, str. 220.

²⁴ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, str. 264.

²⁵ Ivor, J., Polák, P., Záhora J.: Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2016, str. 160.

²⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 223.

²⁷ Šámal, P.: K úmyslu podle trestního zákoníku a k rozlišení eventuálního úmyslu od vědomé nedbalosti. In: Jelínek, J. a kol.: Deset let od přijetí českého trestního zákoníku. Praha: Leges, 2019, str. 80.

svým zaviněným protiprávním jednáním způsobuje určitý relevantní trestněprávní následek pouze za daných okolností a jenom ze spojení následku s předmětnými okolnostmi lze posuzovat trestněprávními normami vyžadovaný vnitřní psychický poměr pachatele k nim.²⁸

Z časového hlediska musí zavinění, kterým jsou zahrnuty všechny trestněprávně relevantní skutečnosti, existovat v okamžiku spáchaní trestného činu.²⁹ Tento závěr vychází z principu „*dolus antecedens aut superveniens non nocet*“. Jeho první dimenze spočívá v tom, že okolnosti, myšlenky, představy, skutkové děje, vědomosti, či vůle pachatele, které existovaly nikoliv v době páchaní trestného činu, ale před ním či potom, jsou z hlediska posuzování naplnění subjektivní stránky trestného činu nerozhodné. Jeho druhá dimenze spočívá v tom, že skutečnosti, které jsou z hlediska posouzení zavinění naopak trestněprávně relevantní, je nutné posuzovat podle toho, jak se jevily subjektivně pachateli trestného činu v době, kdy k jeho spáchaní došlo, a nikoliv podle toho, co se ukázalo až v budoucnu.³⁰ Jedná-li pachatel delší dobu, přičemž během páchaní trestného činu u něj dojde k transformaci zavinění, relevantním okamžikem pro posouzení zavinění je okamžik ukončení jednání pachatele. Posuzujeme-li totiž zavinění ve vztahu k jednomu skutku, nelze ho rozličně izolovat ve vztahu k více částem či obdobím předmětného skutkového děje, v důsledku čehož by mohlo dojít k pluralitě zavinění ve vztahu k jednomu skutku. Jedná se zejména o případy, kdy dojde k tzv. aktualizaci úmyslu, která spočívá v tom, že pachatel ukončí své jednání s jiným úmyslem, než měl v době jeho započetí. Příkladem může být situace, kdy pachatel v době páchaní skutku změni svůj úmysl spáchat krádež na úmysl spáchat loupež, přičemž jeho zavinění se bude posuzovat k okamžiku ukončení jednání a vztahovat se bude právě na trestný čin loupeže. Výše uvedené však připadá do úvahy pouze tehdy, kdy se jedná o pokračování jednoho skutku jednoho pachatele. Došlo-li by k takové změně okolností, v jejímž důsledku by došlo ke spáchaní dalšího nového skutku, pak již nelze tyto závěry uplatnit a daná věc by se posuzovala podle ustanovení o souběhu trestných činů. Jiné předběžné ani následné změny zavinění pak zásadně nemají žádný význam.³¹

Současná česká úprava vychází z tradiční koncepce bipartice zavinění. To znamená, že trestní zákoník rozlišuje dvě základní formy zavinění, a to úmysl a nedbalost.³² Obě tyto formy jsou postaveny na kombinaci složky vědění (intelektuální) a složky vůle (volní), tj. „*schopnosti*

²⁸ Poláček, F. Skutková podstata trestného činu a účastenstvo na trestnom čine podľa československého trestného práva. In: Právny obzor, rok 1956, č. 4, str. 211.

²⁹ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.03.2017, sp. zn.: 5 Tdo 1260/2016.

³⁰ Draščík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 99; srov. i Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 185.

³¹ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 211-212.

³² Při rekonstrukci hmotněprávní úpravy trestního práva, která vyústila do přijetí současného trestního zákoníku, se však vedly diskuze o jejich definiční modifikaci. Zaprvé, došlo k normativnímu zakotvení tzv. *dolus praemeditatus*, tedy předem uváženého úmyslu, jenž sice není obecnou formou úmyslu, ale je považován za zvlášť přitěžující okolnost, což je reflektováno v dnešním znění ustanovení § 42 písm. a) trestního zákoníku. Zadruhé bylo třeba vyřešit otázku úpravy tzv. obmyslu neboli *Absicht*, avšak s ohledem na v praxi obvyklou a teoreticky přepracovanou teorii bipartice zavinění bylo jeho normativní zakotvení shledáno jako nevhodné. Viz důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

*osoby rozpoznat dosah svého jednání na vnější svět a schopnost cílevědomě orientovat své vlastní jednání“.*³³

2.2.1. Složka vedení

Složka vědění (intelektuální) obsahuje na straně jedné to, jak okolí, ve kterém se pachatel trestného činu pohybuje, působí na jeho smyslovou soustavu, tj. reflektuje reálné objektivní skutečnosti - předměty, jevy a procesy vnímány smyslovými orgány fyzické osoby; na straně druhé i představy určitých skutečností, které pachatel v daném okamžiku není schopen objektivně vnímat, ale objektivně je vnímal dříve, nebo k nim dospěl svým úsudkem na základě předchozích skutečností a vědomostí.³⁴ Pachatel trestného činu tyto trestněprávně relevantní skutečnosti vnímá, resp. si je představuje, v různé intenzitě. Některé skutečnosti se mu zdají možné, jelikož průběh skutkového děje často nelze najisto odhadnout, a proto si pachatel nebude vždy jistý, zda způsobil zamýšlený následek. Některé skutečnosti se mu však zdají jako jisté, a to zejména v situacích, kdy se skutkový děj vyvinul přesně podle představ pachatele a nepanují o něm proto žádné pochybnosti.³⁵ V tomto ohledu proto může mít složka vedení několik podob: (i) apodiktický soud, kdy je pachatel přesvědčen o tom, že trestněprávně relevantní následek nastane v důsledku jeho jednání; (ii) asertorický soud, kdy pachatel považuje vznik trestněprávně relevantního následku v důsledku jeho jednání za natolik pravděpodobný, že se blíží jistotě; a (iii) problematický soud, kdy pachatel považuje situaci, když trestněprávně relevantní následek v důsledku jeho jednání nastane, za možnou.³⁶

Jak už bylo naznačeno výše ve vztahu obecně k zavinění, nezbytným předpokladem pro naplnění intelektuální složky je, aby si pachatel uvědomoval (vnímal nebo alespoň představoval) trestněprávně relevantní skutečnosti v časovém období, které se kryje s dobou spáchaní trestného činu, a pokud se tak nestane, aby si je alespoň uvědomovat měl a mohl.³⁷ Solnař tyto závěry dále rozvíjí a konstatuje, že u složky vědění nejsou relevantní pouze skutečnosti, které pachatel vnímá v době činu, ale i takové skutečnosti, které pachatel vnímal v minulosti, jestliže jsou mu v době spáchaní trestného činu ještě známé a zároveň si je v době činu rovněž uvědomoval. Zároveň uvádí, že intelektuální složka nezahrnuje pouze vědění reálné a aktuální, ale i vědění potenciální - možnost vědění (u nedbalosti), nikoliv však takové vědění, k němuž došlo na základě vnímání trestněprávně relevantních skutečností až po činu.³⁸

³³ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 64.

³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 06.03.2019, sp. zn.: 3 Tdo 174/2019; srov. i Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 180-181.

³⁵ Ibidem, str. 181.

³⁶ Kubička, R. Subjektívna stránka trestného činu. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, str. 57-59.

³⁷ Ivor, J., Polák, P., Záhora J.: Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2016, str. 160;

³⁸ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 278.

2.2.2. Složka volní

Složka vůle (volní) na druhé straně představuje úsilí pachatele trestného činu o to, aby trestněprávně relevantní následky byly vyvolány jeho vlastní aktivitou. Z volní složky proto jde vyčíst kladný vztah pachatele k zamýšleným či uvažovaným rozhodným skutečnostem.³⁹ Tato složka obsahuje chtění nebo srozumění pachatele trestného činu jednat způsobem, který je trestněprávně relevantní. Pachatel tedy ve svém duševním světě pojme rozhodnutí uskutečnit takové jednání, které naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu. Vyžaduje se aktivní vztah pachatele k rozhodujícím skutečnostem, jelikož podstatou volní složky je to, že samotná vůle způsobuje a umocňuje trestněprávně relevantní jednání pachatele. To znamená, že neprojevením vůle, resp. projevením způsobem, který není předpokládán skutkovou podstatou trestného činu, nedojde ani k naplnění volní složky. Na místě je rozlišit volní složku jednání a volní složku zavinění. Aby bylo možné konkrétní jednání, tedy konání nebo opomenutí, považovat za právně relevantní, musí být iniciované vůlí. Ne každé jednání řízené touto vůlí však předpokládá kladný vztah pachatele k trestněprávně relevantnímu následku a dalším znakům skutkové podstaty trestného činu.⁴⁰ Jedná-li tedy osoba určitým způsobem, přičemž nechce vyvolat skutečnosti rozhodující pro trestný čin a ani s tím není srozuměna, nelze dovozovat volní vztah této osoby k daným skutečnostem.⁴¹

Zatímco úmysl předpokládá nejen existenci složky intelektuální, ale i složky volní, u nedbalosti je situace složitější. Obecně uznávanějším přístupem je, že u nedbalosti volní složka absentuje. Mluvíme-li však o nedbalostní formě zavinění, pachatel vůbec nechce porušit či ohrozit zájem chráněný trestním právem, ani s možností jeho porušení či ohrožení není srozuměn. U vědomé nedbalosti se proto v této souvislosti dokonce někdy pojednává nikoliv o absenci volní složky, ale o negativní (záporné) složce vůle. Tuto teorii zastává zejména Kratochvíl, dle kterého volní složka absentuje pouze v situaci, kdy absentuje zároveň i složka intelektuální. Avšak v případě, že intelektuální složka přítomna je, je přítomna i složka volní, a to v záporné podobě, přičemž spočívá právě v tom, že pachatel trestněprávně relevantní následek způsobit nechce, nebo s ním není srozuměn.⁴² Kratochvílovy myšlenky detailněji rozvíjí Hatala. Vylučuje-li totiž pachatel trestného činu přivození trestněprávně relevantního následku, nelze toto jeho přesvědčení vztahovat pouze na složku intelektuální v podobě takového vnímání či představy součástí objektivní reality, ve které trestněprávně relevantní následek vůbec nenastane, ale naopak i na složku volní, která vyjadřuje zamítavý vztah jeho vůle ke způsobení tohoto následku (pachatel jeho nástup nechce a ani s ním není srozuměn). Preciznější a výstižnější je proto mluvit o „*pozitivní přítomnosti vůle nespáchat trestný čin*“.⁴³

³⁹ Ibidem, str. 278.

⁴⁰ Stočesová, S. Omyl v českém a zahraničním trestním právu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, str. 27.

⁴¹ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 181.

⁴² Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 252.

⁴³ Hatala, V. Zavinenie v Československom socialistickom trestnom práve. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1961, str. 104.

Zatímco převažující doktrína hovoří o absenci kladní vůle vedoucí ke způsobení trestněprávně relevantního následku, Kratochvíl s Hatalou praví o existenci vůle záporné, tedy o nechtění a nesrozumění. Nutno však uvést, že se jedná pouze o teoretická východiska, která posuzování vědomé nedbalosti v praxi nikterak neovlivňují. Bez ohledu na to, zda se jednotlivec přikloní k názorovému proudu zastávajícímu absenci kladní vůle anebo naopak k tomu zastávajícímu existenci negativní vůle, teorie se shoduje v tom, že pro nedbalost je relevantní absence chytění nebo srozumění přímo směřující k porušení nebo ohrožení trestním právem chráněných zájmů, což dostatečně rozlišuje nedbalostní formu zavinění od úmyslné formy.

2.3. Obsah zavinění

Pod pojmem „*obsah zavinění*“ se rozumí okruh skutečností, které jsou zaviněním kryty. Jeho rozsah vyplývá již ze samotné definice zavinění normativně zakotvené v ustanoveních § 15 a § 16 trestního zákoníku. Zavinění se totiž vztahuje k ohrožení nebo porušení zájmu, který je chráněný trestněprávními normami, a to způsobem, který tyto trestněprávní předvídají, tedy spácháním trestného činu. Z toho vyplývá, že zaviněním musí být zahrnutý takřka všechny relevantní součásti reality, jenž zároveň naplňují znaky skutkové podstaty trestného činu, s výjimkou znaků subjektivní povahy, jako je například samotný úmysl, nedbalost, motiv, či pohnutka.⁴⁴ Zavinění se tedy vztahuje na všechny podstatné fakty, jenž znakům skutkové podstaty trestného činu odpovídají a které lze pod tyto znaky podřadit.⁴⁵

Jak ve vztahu k základní, tak i kvalifikované skutkové podstatě trestného činu tedy zásadně stačí, aby pachatel disponoval znalostmi faktického charakteru o relevantních okolnostech daného případu, které lze pod skutkovou podřadit, znalosti právní povahy se nevyžadují.⁴⁶ To znamená, že pachatel trestného činu násilí proti úřední osobě podle ustanovení § 325 trestního zákoníku nemusí znát definici úřední osoby uvedenou v ustanovení § 127 tamtéž. Postačí pouze, že úsilí užije např. na státního zástupce v úmyslu ovlivnit výkon jeho činnosti.

Zároveň je nutné uvést, že je postačující, když relevantní fakta, které lze subsumovat pod znaky skutkové podstaty trestného činu, jsou v představách pachatele obsaženy alespoň v obecných charakteristikách. Není proto esenciální, aby se složky zavinění vztahovaly na všechny detaily typické pro daný trestný čin a aby naprosto totožně odpovídaly objektivní realitě.⁴⁷ To, co si pachatel ve svém vnitřním světě představuje, tedy nemusí vždy odpovídat následkům, které svým jednáním přivodil. Aby se však jednalo o naplnění subjektivní stránky trestného činu, může

⁴⁴ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, str. 216.

⁴⁵ Ivor, J., Polák, P., Záhora J.: Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2016, str. 162.

⁴⁶ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 182.

⁴⁷ Draščík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 99.

se představa pachatele odlišovat od skutečného průběhu skutkového děje pouze v určité míře, přičemž hranice této odchylky jsou stanoveny samotným zněním konkrétních skutkových podstat. Znaky skutkové podstaty totiž představují určitý prostor, v jehož rámci mohou být určité skutečně jestvující součásti objektivní reality ve volní složce pachatele nahrazeny či doplněny jeho subjektivními dojmy a vněmy, ale pouze za situace, že jejich právní význam je stejný.⁴⁸

Tak například pro účely naplnění skutkové podstaty trestného činu těžkého ublížení na zdraví je irelevantní, zda měl pachatel v úmyslu způsobit takovou těžkou újmu, která skutečně nastala. Těžká újma na zdraví je totiž způsobena úmyslně i v tom případě, když pachatel chce způsobit poškozenému jakoukoliv újmu na zdraví, která svou intenzitou naplňuje definici těžké újmy uvedené v ustanovení § 122 odst. 2 trestního zákoníku.⁴⁹ Platí totiž, že v případě, kdy je následek plynoucí z jednání pachatele jiný než si pachatel představuje, tato skutečnost pachateli neprospívá a též nevylučuje jeho zavinění, jde pouze o omyl v kauzální průběhu, tzv. *aberratio ictus*.⁵⁰

Dojde-li však k situaci, kdy odchylka pachatelových představ od objektivní reality dosáhne takové intenzity, že se pachatel mýlí v podstatných charakteristikách, které imanentně představují rámec zákonných znaků konkrétního trestného činu, je jeho trestní odpovědnost za tento trestný čin vyloučena. Nevztahuje-li se totiž zavinění ke všem zákonným znakům trestného činu, nedojde k naplnění jeho skutkové podstaty z hlediska subjektivní stránky.⁵¹

Zavinění dále musí pokrývat všechny znaky, které jsou typické a nezbytné pro naplnění objektivní stránky trestného činu. Tato presumpce platí nepochybně pro kauzální nexus mezi jednáním samotného pachatele a trestněprávně relevantním následkem, který tímto jednáním způsobil. Jak již bylo uvedeno v rámci podkapitoly 2.1. této diplomové práce týkající se principu odpovědnosti za zavinění, pachatel je trestně odpovědný za ním způsobený následek pouze v případě, že jej zavinil. Nepředvídá-li pachatel vůbec kauzální nexus mezi svým jednáním a následkem a z toho vyplývající příčinný průběh, a to alespoň jako možný, nelze mu připisovat odpovědnost za vzniklý trestněprávní následek. Závěr o zavinění v alespoň své nejméně přísné formě, tedy nevědomé nedbalosti, je totiž odůvodněný pouze tehdy, když si pachatel minimálně měl a mohl představit rozvinutí příčinné souvislosti mezi svým jednáním a trestněprávním následkem tak, jak k němu ve skutečnosti došlo. *„Zavinění alespoň z nevědomé nedbalosti lze spatřovat jen tehdy, prokáže-li se, že pachatel si měl a mohl představit, že příčinný vztah mezi jeho jednáním a následkem (účinkem) se může rozvinout tak, jak se rozvinul. Pro pachatele nepředvídatelné příčinné průběhy nejsou však v tom zahrnuté, a proto pachatel neodpovídá za*

⁴⁸ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 183-184.

⁴⁹ Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23.05.1951, sp. zn. 3 Tk 140/51 (č. 15/1952 Sb. rozh. tr.)

⁵⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 28.11.1974, sp. zn.: 125/74 (č. 37/1975 Sb. rozh. tr.)

⁵¹ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 185.

*následek (účinek), který z těchto příčin vzejde.*⁵² Zjednodušeně řečeno, vývoj kauzálního nexu musí být pokrytý zaviněním alespoň v hrubých rysech. Zavinění je tedy určitým korektivem při posuzování trestní odpovědnosti ve vztahu ke kauzálnímu nexu, jelikož musí být obsaženo v příčinném vztahu mezi jednáním pachatele a jeho následkem.⁵³

Ve vztahu k samotnému objektu trestného činu je situace poněkud složitější, a to z prozaického důvodu – objekt trestného činu totiž zpravidla v trestněprávních předpisech nebývá výslovně vyjádřen. Je-li však přece jen objekt trestného činu v příslušné právní normě uveden, co se děje poněkud výjimečně, musí být zaviněním zahrnuty i relevantní skutečnosti, které tento objekt představují.⁵⁴ V případě, kdy se v této situaci zavinění pachatele vztahovat na objekt trestného činu nebude, je trestní odpovědnost vyloučena, jelikož nebude naplněna subjektivní stránka skutkové podstaty trestného činu. Naopak pokud jde o objekt trestného činu, který v trestněprávní normě explicitně uveden není, postačí, že pachatel zná ostatní znaky trestného činu, které v trestněprávní normě uvedeny jsou a ze kterých je objekt trestného činu dovozován.⁵⁵ Vztah pachatele k objektu je v takových případech dostatečně znázorněný právě vztahem k těmto v zákoně uvedeným znakům.⁵⁶

Zavinění se musí vztahovat kromě objektivně-deskriptivních znaků skutkové podstaty i na znaky normativní.⁵⁷ V odborní literatuře ani judikatuře není spor o tom, že normativními znaky rozumíme znaky vyjadřující právní pojem, vztah nebo institut jiného, tj. mimotrestního odvětví, aniž by se trestní zákon mimotrestního právního předpisu dovolával – blanketem či odkazem.⁵⁸ Jestliže je skutková podstata vyjádřena normativním znakem, je dostatečné, že pachatel věděl o rozhodných skutkových poměrech, které obsahově naplňují tento znak, není-li tedy potřebné, aby pachatel v době činu znal jeho přesný právní význam.⁵⁹ Není nutné ani to, aby pachatel věděl, jaký právní normy předmětný normativní znak upravují a ani to, jaké funkce plní.⁶⁰ Postačí tedy, aby měl pachatel o normativním znaku alespoň laickou představu.⁶¹ Jedná-li se například o trestný čin krádeže, není pro vznik trestní odpovědnosti pachatele potřebné, aby znal definici pojmu „věc cizí“, relevantní bude vědomost o tom, že mu daná věc nenáleží.⁶² Od skutkových podstat

⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 18.11.1980, sp. zn.: 2 Tz 10/80 (č. 20/1981 Sb. rozh. tr.)

⁵³ Rozsudek Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 22.05.1968, sp. zn. 4 Tz 26/68 (č. 50/1968 Sb. rozh. tr.)

⁵⁴ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 282.

⁵⁵ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 183.

⁵⁶ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 282.

⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.03.2017, sp. zn.: 5 Tdo 1260/2016.

⁵⁸ Kratochvíl, V. kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 283; srov. i usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19.05.2015, sp. zn.: 6 Tdo 151/2015

⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19.05.2015, sp. zn.: 6 Tdo 151/2015

⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 09.12.2015, sp. zn.: 3 Tdo 1319/2015

⁶¹ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 242.

⁶² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19.05.2015, sp. zn.: 6 Tdo 151/2015

obsahujících normativní znak je nutné odlišit blanketové skutkové podstaty. Blanketové skutkové podstaty svou dikcí odkazují obecně na jiné právní předpisy nebo jejich konkrétní části, zatímco skutkové podstaty obsahující normativní znaky se příslušené mimotrestního právního předpisu, v němž je normativní znak ukotven, explicitně nedovolávají. Tak např. skutková podstata trestného činu porušení chráněných průmyslových práv dle ustanovení § 269 trestního zákoníku spočívá v neoprávněném zásahu nikoliv nepatrném do práv ke chráněnému statku, průmyslového vzoru, užitému vzoru nebo topografii polovodičového výrobku. Z jejího znění vyplývá, že se nejedná o blanketovou skutkovou podstatu, protože neodkazuje na žádnou právní normu, naopak obsahuje určité právní pojmy vyjadřující instituty občanského práva, tudíž normativní znaky.⁶³ Toto rozdělování nabírá na významu zejména v souvislosti s problematikou omylu v trestním právu. Zatímco případy, kdy se předmětem omylu pachatele stane normativní znak, se posuzují podle ustanovení o skutkovém omylu⁶⁴, u blanketových skutkových podstat je situace odlišná. Relevantní v tomto případě je ustanovení § 19 trestního zákoníku, z jehož prvního odstavce vyplývá, že „kdo při spáchání trestného činu neví, že jeho čin je protiprávní, nejedná zaviněně, nemohl-li se omylu vyvarovat.“⁶⁵ Je-li omyl pachatele trestného činu omluvitelný a spočívá v nerozeznání protiprávnosti svého činu, přičemž tato protiprávnost vyplývá z mimotrestních právních předpisů, na které blanketová skutková podstata odkazuje, posuzuje se předmětná situace podle příslušných ustanovení o omylu právním a to v souladu se zásadou „*ignorantia iuris non nocet*“, tedy neznalost práva omlouvá, jelikož pachatel jedná nezaviněně.⁶⁶

Jak již bylo uvedeno výše, jedním z definičních znaků trestného činu je mimo jiné jeho protiprávnost.⁶⁷ Protiprávností se rozumí rozpornost jednání pachatele s právním řádem jako celkem a musí být přítomna u každé skutkové podstaty trestného činu, jelikož trestným činem může být právě pouze jednání právním řádem nedovolené nebo zakázané. Zároveň je nutné uvést, že protiprávnost je rysem, který se vztahuje na všechny trestné činy bez rozdílu, stejně jako například věk a přičetnost pachatele. To znamená, že ve vztahu k jednotlivým trestným činům zásadně postrádá obecnou rozlišovací způsobilost, a proto ve většině případů není znakem skutkových podstat jednotlivých trestných činů. Je-li však protiprávnost ve skutkové podstatě přece jen vyjádřena explicitně, tuto rozlišovací způsobilost má – to znamená, že v situacích, kdy je u příslušné skutkové podstaty vymezena protiprávnost přímo v dispozici právní normy, zařazuje se k typovým znakům daného trestného činu a vztahují se k ní principy uplatnitelné pro normativní právní znaky, zejména musí být pokryta zaviněním pachatele.⁶⁸

⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 08.09.2010, sp. zn. 5 Tdo 834/2010 (č. 47/2011 Sb. rozh. tr.)

⁶⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 07.09.1976, sp. zn.: 5 Tz 26/76 (č. 10/1977 Sb. rozh. tr.)

⁶⁵ V tomto případě se jedná o tzv. omluvitelný omyl. Omyl neomluvitelný je upraven odstavcem 2 citovaného ustanovení: „*Omylu bylo možno se vyvarovat, pokud povinnost seznámit se s příslušnou právní úpravou vyplývala pro pachatele ze zákona nebo jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, z jeho zaměštnání, povolání, postavení nebo funkce, anebo mohl-li pachatel protiprávnost činu rozpoznat bez zřejmých obtíží.*“

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 09.12.2015, sp. zn.: 3 Tdo 1319/2015 (č. 44/2016 Sb. rozh. tr.)

⁶⁷ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 183.

⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.07.2020, sp. zn.: 7 Tdo 672/2020.

2.4. Míra zavinění

Jedním ze základních projevů zásady odpovědnosti za zavinění je, že je realizována tím perfektněji, čím víc se shoduje vědomí pachatele trestného činu s objektivní realitou.⁶⁹ Míra zavinění je proto tím vyšší, čím je pachatel trestného činu lépe seznámen a ztotožněn s relevantními skutečnostmi předvídanými trestněprávní normou pro konkrétní trestný čin a naopak.⁷⁰ Při přezkoumávání míry zavinění je proto vhodné objasnit, jaké okolnosti vnějšího i vnitřního světa jsou pokryty zaviněním pachatele.⁷¹ Z míry zavinění totiž usuzujeme na povahu a závažnost trestného činu, jenž mají esenciální vliv na stanovení druhu a výměry ukládaného trestu, jak vyplývá z prvních dvou odstavců ustanovení § 39 trestního zákoníku.⁷² Míra zavinění má tedy význam i při posuzování stupně nebezpečnosti jednání pachatele trestného činu, k závěru o ní bez existence pochybností lze však dojít až na základě provedeného dokazování.⁷³

S ohledem na výše uvedené je proto na místě konstatovat, že zavinění jak úmyslné, tak i nedbalostní může dosahovat různé intenzity, přičemž míru zavinění odvozujeme z jeho formy a obsahu. Zavinění ve formě úmyslu je považováno za těžší formu než zavinění ve formě nedbalosti.⁷⁴ Intenzita zavinění se však posuzuje i v rámci jednotlivých forem. Přímý úmysl je totiž za stejných okolností považován za závažnější než nepřímý, to samé se uplatní i pro míru zavinění.⁷⁵ Nepřímý úmysl předpokládá nižší míru složky vůle u pachatele, než je nezbytná při úmyslu přímém. Pachatel totiž při této formě zavinění nechce způsobit trestněprávně relevantní následek, ale ve svých představách ho vnímá jako možný a pro případ, že nastane, je s tím srozuměn.⁷⁶ Odlišná situace panuje při posuzování míry zavinění u trestných činů, kde k naplnění podmínek trestní odpovědnosti postačuje zavinění ve formě nedbalosti. Vědomou nedbalost totiž nelze bez dalšího považovat za závažnější formu, než je nedbalost nevědomá. Do popředí zde totiž vystupuje vztah pachatele k objektivní i subjektivní míře opatrnosti, které jsou pro vymezení jednotlivých forem nedbalosti rozhodné. „*U trestných činů spáchaných z nedbalosti je třeba zkoumat povahu důvodů, pro které pachatel spoléhal, že zákonem stanovené porušení nebo ohrožení nezpůsobí. Naopak u nedbalosti nevědomé je třeba vzít v úvahu význam okolností, pro něž pachatel měl a mohl předpokládat vznik následku.*“⁷⁷ Nepochybně lze však dospět k závěru,

⁶⁹ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 284.

⁷⁰ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 219.

⁷¹ Ibidem, str. 525.

⁷² Povaha trestného činu je vyjádřena zákonnými znaky skutkové podstaty, která je jednáním pachatele naplněna, a okolnostmi, za kterých k tomu došlo. Závažnost trestného činu pak vyplývá zejména z výše, rozsahu a intenzity naplnění jednotlivých znaků trestného činu, okolností charakterizujících osobu pachatele, typové závažnosti trestného činu atd., viz Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11.06.2018, sp. zn.: II.ÚS 1152/17.

⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28.01.2009, sp. zn.: 3 Tdo 1463/2008.

⁷⁴ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 185.

⁷⁵ Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 16.06.1976, sp. zn.: Tpjf 30/76 (č. 41/1976 Sb. rozh. tr.); srov. i Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 189.

⁷⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.04.2019, sp. zn.: 3 Tdo 210/2019.

⁷⁷ Drašík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 316.

že vyšším stupněm intenzity nedbalosti či už vědomé nebo nevědomé se pro účely míry zavinění považuje nedbalost hrubá, která svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k požadavku náležité opatrnosti.⁷⁸

Ze skutečnosti, že určitá skutková podstata trestného činu byla zakotvena do právní úpravy nově, nelze usuzovat, že by vzhledem k tomu měla být míra zavinění nižší.⁷⁹ Míru zavinění však snižuje například skutečnost, že byly rozpoznávací a ovládací schopnosti pachatele sníženy a ten proto jednal ve stavu snížené přičetnosti, jelikož celkový duševní stav pomáhá definovat osobu pachatele a ovlivňuje stupeň povahy a závažnosti činu pro společnost.⁸⁰ Míru zavinění dále snižuje i silné rozrušení jako polehčující okolnost.⁸¹

2.5. Vybrané procesní aspekty zavinění

2.5.1. Vypořádání se s problematikou zavinění v některých úkonech orgánů činných v trestním řízení

Zavinění nehraje svou roli pouze v oblasti trestního práva hmotného, nýbrž důležitý význam má i ve vztahu k trestnímu řízení. Trestním řízením se rozumí způsob činnosti orgánů činných v trestním řízení, případně i jiných na trestním řízení zúčastněných osob, který je normativně zakotven, přičemž jeho účel spočívá v náležitém zjištění, zda byl trestný čin spáchán, ztotožnění jeho pachatele a v uložení trestu nebo ochranného opatření podle zákona.⁸² Za předmět trestního řízení pak označujeme skutečnosti, jimiž se orgány činné v trestním řízení obligatorně zabývají za účelem vyřízení trestních věcí. Zjednodušeně můžeme označit za předmět trestního řízení skutek, přičemž postup orgánů činných v trestním řízení směřuje zejména k zjištění tohoto skutku, jeho pachatele, náležitému posouzení skutku z hlediska příslušných ustanovení trestního práva hmotného, uložit a vykonat trest či ochranná opatření.⁸³ Zde je na místě pojem skutek definovat - lze si pod ním představit zaviněním pokryto jednání pachatele, tedy manifestaci pachatelovy vůle v okolním světě a z toho plynoucí následek relevantní z hlediska trestního práva.⁸⁴ Jde tedy o kombinaci všech skutečností důležitých z pohledu trestního práva, které ve svém souhrnu korespondují se znaky skutkové podstaty trestného činu. Takový skutek následně musí být charakterizován v příslušném procesněprávním úkonu orgánu činného v trestním řízení, konkrétně v jeho skutkové větě, a to alespoň v rozsahu vymezení jednání pachatele, jeho následku, a dalších znaků skutkové podstaty spatřovaného trestného činu.

⁷⁸ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, str. 525.

⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.01.2003, sp. zn.: 7 Tdo 40/2003.

⁸⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 02.07.1982, sp. zn.: 11 Tz 25/82 (č. 10/1983 Sb. rozh. tr.)

⁸¹ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 186.

⁸² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, str. 17.

⁸³ Ibidem, str. 23.

⁸⁴ Draščík, A.; Fenyk, J. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, str. 148.

Dospěje-li policejní orgán v rámci prověřování relevantních skutečností, že došlo ke spáchání trestného činu, a lze důvodně předpokládat, že ho spáchala konkrétní osoba, zahájí proti ní v souladu s ustanovením § 160 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen jako „**trestní řád**“) usnesením trestní stíhání. Jak konstatoval Ústavní soud ČR, z požadavku na stíhání obviněného pouze ze zákonných důvodů a zákonem stanoveným způsobem vyplývá i povinnost uvést subjektivní stránku trestného činu již přímo v usnesení o zahájení trestního stíhání – vždy půjde o zavinění jako obligatorní znak subjektivní stránky a vzhledem k okolnostem případu i o případné fakultativní znaky, tedy např. motiv a pohnutku. Uvedení subjektivní stránky je považováno za nezbytnou náležitost usnesení o zahájení trestního stíhání, a pokud tato náležitost chybí, nelze mluvit o usnesení, které odpovídá zákonným požadavkům vyplývajícím z ustanovení § 160 trestního řádu. Na subjektivní stránku trestného činu jako okolnost naprosto zásadní a nasvědčující tomu, že byl spácháný trestný čin, je proto nutné přesvědčivě odkazovat již v okamžiku, kdy dochází k zahájení trestního stíhání, proto trestní stíhání nelze zahájit v situacích, kdy se subjektivní stránka konkrétního trestného činu projevuje pouze v neurčitých a vágních konturách.⁸⁵

Zahájením trestního stíhání nastupuje fáze vyšetřování, kterou lze v souladu s ustanovením § 161 odst. 1 trestního řádu definovat jako „*úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně schválení narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu.*“ Účelem vyšetřovací fáze trestního řízení je zjednodušeně řečeno vyhledání důkazů policejním orgánem k objasnění trestného činu, jenž je předmětem trestního řízení. Za předpokladu, že výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, státní zástupce podá obžalobu a připojí k ní spisy a jejich přílohy, jak vyplývá z ustanovení § 166 odst. 1 trestního řádu. Náležitosti obžaloby jsou uvedeny v následujícím ustanovení § 177 trestního řádu, přičemž její nezbytnou součástí je tzv. právní věta, jenž je tvořena mimo jiné všemi zákonnými znaky skutkové podstaty trestného činu, a to včetně subjektivní stránky. Důležité je uvést, že připouští-li díkce trestního zákoníku u předmětného trestného činu obě formy zavinění, obžaloba musí obsahovat konkrétní formu zavinění, jenž je rozpoznána a odkryta dokazováním provedeným v rámci přípravného řízení.⁸⁶ Z obžaloby tedy musí jasně vyplývat, zda byl předmětný trestný čin spáchán úmyslně či nedbalostně. Nad rámec lze ještě dodat, že podání obžaloby se řídí zásadou tzv. totožnosti skutku, co znamená, že obžaloba může být podána pouze pro ten skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání. Při posuzování totožnosti skutku sehrávají roli i faktory definující jednání či následek, ze kterých se následně usuzuje na subjektivní stránku trestného činu. Na druhé straně je však nutné říct, že významné pro posouzení totožnosti skutku nejsou faktory typické pro posouzení rysů subjektivní stránky trestného činu, které však zároveň nelze charakterizovat jako složku jednání či následku (např. projevy poškozeného). Relevanci pro posouzení totožnosti skutku nemají ani konkluze o znacích

⁸⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 06.06.1996, sp. zn.: I.ÚS 46/96 (č. 43/1996 Sb. nál. a usn.)

⁸⁶ Šámal, P. a kol. Trestní řád: komentář I. § 1-156. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2307-2308.

subjektivní stránky předmětného trestného činu, k nimž dospěly orgány činné v trestním řízení v rámci své předchozí činnosti a jenž jsou součástí právní věty či právní kvalifikace skutku a jsou uvedeny v usnesení o zahájení trestního stíhání či návrhu na podání obžaloby, jelikož to lze považovat za součást právní kvalifikace, kterou je však státní zástupce oprávněn v souladu s ustanovením § 176 odst. 2 trestního řádu měnit.⁸⁷

Otázka subjektivní stránky trestného činu musí být řádně vypořádána i ve výroku či už odsuzujícího, nebo zprošťujícího rozsudku. Jak totiž vyplývá z ustanovení § 120 odst. 3 trestního řádu, „výrok, jímž se obžalovaný uznává vinným, nebo jímž se obžaloby zprošťuje, musí přesně označovat trestný čin, jehož se výrok týká, a to nejen zákonným pojmenováním a uvedením příslušného zákonného ustanovení, nýbrž i uvedením, zda jde o zločin nebo přečin, a místa, času a způsobu spáchání, popřípadě i uvedením jiných skutečností, jichž je třeba k tomu, aby skutek nemohl být zaměněn s jiným, jakož i uvedením všech zákonných znaků včetně těch, které odůvodňují určitou trestní sazbu.“ Z dikce tohoto ustanovení lze dovodit, že u trestných činů, u kterých trestní zákoník předpokládá libovolnou formu zavinění, musí výrok předmětného rozsudku výslovně specifikovat i formu zavinění, která se ke konkrétnímu trestnému činu vztahovala, přičemž však soud tuto povinnost nesplní pouze tím, že v rozsudku uvede všechny možné varianty. Naopak, výrok rozsudku musí formu zavinění stanovovat tak, aby o ní nepanovaly žádné pochybnosti.⁸⁸ Nesplní-li soud požadavky vyplývající z ustanovení § 120 odst. 3 trestního řádu tím, že ve skutkové větě příslušného rozsudku neuvede subjektivní stránku předmětného trestného činu, nelze tento nedostatek zhojit ani prostřednictvím právní věty či odůvodnění předmětného rozsudku. Navíc absence příslušné formy zavinění ve skutkové větě rozsudku činí toto rozhodnutí nepřezkoumatelným z důvodu nedostatku odůvodnění a nastalou situaci lze považovat za porušení práva pachatele na spravedlivý proces.⁸⁹ Na místě je dále poukázat na judikaturu Nejvyššího soudu ČR, který konstatoval, že skutková věta odsuzujícího rozsudku nemusí subjektivní stránku předmětného trestného činu stanovovat bez výjimky vylíčením vnitřního vztahu pachatele k trestněprávně relevantnímu následku, jelikož za dostatečné splnění povinnosti uvést příslušnou formu zavinění lze považovat i takovou charakteristiku jednání pachatele, která neumožňuje dospět ke konkluzi o přípustnosti jiné formy zavinění. Požadavky na popis subjektivní stránky v odsuzujícím rozsudku se pak odvíjejí od toho, o jaký trestný čin se jedná.⁹⁰

2.5.2. Některé způsoby ukončení trestního řízení s ohledem na problematiku zavinění

V rámci přípravného řízení je jednou z nejdůležitějších pravomocí státního zástupce v rámci trestního stíhání jeho oprávnění trestní stíhání zastavit. Jedním z důvodů, proč tak může

⁸⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16.02.1995, sp. zn.: Tzn 12/94 (č. 1/1996 Sb. rozh. tr.)

⁸⁸ Draščík, A.; Fenyk, J. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, str. 998.

⁸⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17.10.2007, sp. zn.: IV.ÚS 434/07 (č. 164/2007 Sb. nál. a usn.)

⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 01.04.2020, sp. zn.: 7 Tdo 289/2020 (č. 15/2001 Sb. rozh. tr.)

učinit, je situace, kdy spáchány skutek není trestným činem a není důvod k postoupení věci. Skutek, který je předmětem trestního stíhání, není trestným činem zejména v situaci, kdy jednání pachatele není pokryto jeho zaviněním⁹¹, jak vyplývá z ustanovení § 172 odst. 1 písm. b) trestního řádu.

Dojde-li k podání obžaloby, jedním ze způsobů, kterými může soud rozhodnout, je zproštění obžaloby podle ustanovení § 226 trestního řádu. Písmeno a) citovaného ustanovení upravuje situaci, kdy na základě důkazů předložených v hlavním líčení nebylo prokázáno, že se stal skutek, pro který je obžalovaný stíhán. Jedná se pro obviněného o nejpříznivější důvod pro zproštění obžaloby a dochází k němu i tehdy, kdy soud řádně provede a vyhodnotí veškerý relevantní důkazný materiál, a i navzdory tomu má mimo jiné důvodné pochybnosti o skutkových faktorech důležitých pro závěr o zavinění pachatele⁹². Jak totiž vyplývá z judikatury⁹³, „*zůstanou-li po vyčerpání všech dosažitelných důkazů pochybnosti o některé skutkové okolnosti důležité pro zavinění, je nutno rozhodnout ve prospěch obviněného a neuznat jej vinným tímto trestným činem.*“ Písmeno b) citovaného ustanovení pak upravuje situaci, kdy v žalobním návrhu označený skutek není trestným činem. Tento důvod zproštění obžaloby směřuje na situace, kdy je prokázáno, že ke skutku definovanému v obžalobě reálně došlo, ale ten nenaplňuje všechny znaky skutkové podstaty trestného činu. Často půjde právě o situace, kdy jednání nebo jeho následek nejsou zahrnuty zaviněním obžalovaného. Tento závěr je rovněž potvrzen judikaturou⁹⁴: „*Jestliže se obviněný dopustil jednání popsaného v obžalobě, stal se skutek, pro který je stíhán, a není možno jej zprostit obžaloby podle ustanovení § 226 písm. a) trestního řádu. Skutečnost, že nebyly naplněny další znaky skutkové podstaty žalovaného trestného činu, mimo jiné zavinění, je důvodem pro zproštění obviněného obžaloby podle ustanovení § 226 písm. b) trestního řádu.*“ Zároveň však není vyloučena ani situace, kdy jednání či jeho následek jsou zaviněním obžalovaného pokryty, ale jednání nelze subsumovat pod žádnou skutkovou podstatu podle trestního zákoníku, obžalovaný jednal v omylu, resp. se uplatní některá z okolností vylučujících protiprávnost.⁹⁵

Specifickým institutem v rámci trestního procesního práva jsou tzv. odklony. Odklony lze definovat jako specifické způsoby vedení trestního řízení, jež mohou nahradit standardní projednání věci v hlavním líčení bez toho, aby došlo při vyřizování trestních věcí prostřednictvím těchto odklonů ke snížení plnohodnotnosti trestného řízení. Jedním z typu odklonů je podmíněné zastavení trestního stíhání upraveno v ustanovení § 307 a násl. trestního řádu. O podmíněném zastavení trestního stíhání rozhoduje se souhlasem obviněného soud, v přípravném řízení státní zástupce, a to za splnění několika podmínek. Jednou z nich je i doznání obviněného. Doznání obviněného musí co do obsahu zahrnovat celý skutek včetně všech skutkových okolností, jež lze

⁹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 23.09.1976, sp. zn.: 4 Tz 156/76, (č. 56/1977 Sb. rozh. tr.)

⁹² Drašík, A.; Fenyk, J. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, str. 268.

⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18.01.1968, sp. zn.: 2 Tz 22/67 (č. 22/1968 Sb. rozh. tr.)

⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.07.1988, sp. zn.: 11 Tz 26/88 (č. 37/1989 Sb. rozh. tr.)

⁹⁵ Drašík, A.; Fenyk, J. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, str. 269.

považovat za naplnění rysů skutkové podstaty trestného činu, tedy i zavinění pachatele. Obviněný tedy v doznání uvádí takové skutečnosti, z nichž lze usuzovat na závěr, že se skutku dopustil úmyslně nebo z nedbalosti. Popírá-li obviněný však své zavinění v dané věci, nejsou naplněny všechny zákonné podmínky pro využití tohoto odklonu v praxi, a to i navzdory skutečnosti, že s ním obviněný souhlasí.⁹⁶ Přichází-li do úvahy zavinění ve formě nevědomé nedbalosti, lze za doznání obviněného považovat i takovou výpověď, v níž absentují některé relevantní skutečnosti, jelikož je obviněný právě pro svou nedbalost spočívající v nepozornosti přehlédl.⁹⁷

2.5.3. Dokazování zavinění

„Dokazováním v procesním trestním právu se rozumí zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož cílem je umožnit těmto orgánům poznání skutečností důležitých pro jejich rozhodnutí, tedy vyhledat důkazy o nich, tyto důkazy provést, získané poznatky procesně zajistit a zhodnotit.“⁹⁸

Účelem tohoto institutu je zjistit skutkový stav konkrétní věci bez důvodných pochybností, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, jelikož ke spravedlivému rozhodnutí ve věci mohou orgány činné v trestním řízení dospět pouze na základě zjištění, k nimž dospěly v rámci provedeného dokazování, které se vyznačuje dostatečnou kvalitou, rozsahem a dodržením požadavků a povinností vyplývajících z právního řádu.⁹⁹

Předmět dokazování je v trestním řádu vymezen toliko demonstrativně, nepochybně tam však lze zařadit všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, a to včetně zavinění.¹⁰⁰ Je na místě uvést, že závěr, zda v konkrétní věci zavinění je a v jaké formě se případně vyskytuje (úmyslné nebo nedbalostní), je nikoliv otázkou znaleckou, nýbrž otázkou právní¹⁰¹, kterou soudy posuzují v souladu se zásadou *iura novit curia* (soud zná právo), „*tento právní závěr o subjektivních znacích trestného činu se však musí zakládat na skutkových zjištěných soudu vyplývajících z provedeného dokazování stejně jako závěr o objektivních znacích trestného činu. Skutečnosti duševního života významné pro právní závěr o tom, zda tu je zavinění a v jaké formě, jsou předmětem dokazování stejně jako všechny ostatní okolnosti naplňující znaky trestného činu.*“¹⁰² Jelikož zavinění pachatele musí pokrývat jak jednání pachatele, tak jeho následek a kauzální nexus mezi nimi, musí být ve vztahu ke všemu uvedenému zavinění i náležitě

⁹⁶ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24.11.1994, sp. zn.: 4 To 831/94 (č. 45/1995 Sb. rozh. tr.)

⁹⁷ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 03.05.2005, sp.zn. 4 To 383/2005 (č. 57/2006 Sb. rozh. tr.)

⁹⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád: komentář I. § 1-156. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 1314.

⁹⁹ Ibidem, str. 1314.

¹⁰⁰ Ibidem, str. 1314.

¹⁰¹ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 186.

¹⁰² Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 27.04.1972, sp. zn.: 2 Tzf 1/72 (č. 60/1972 Sb. rozh. tr.)

prokázáno.¹⁰³ Stejně tak musí být zavinění prokázáno i ve vztahu k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby.¹⁰⁴

Výše uvedené souvisí s jedním ze základních základním principem trestního práva, a to zásadou presumpce nevinny vyjádřenou v článku 40 odst. 2 listiny základních práv a svobod a ustanovení § 2 odst. 2 trestního řádu. Porušení této zásady spočívá zejména v tom, že soud při svém rozhodování v konkrétní věci vychází z premisy, že osoba, vůči níž se trestní řízení vede, je vinna, a to ještě předtím, než je její vina zákonným způsobem prokázána.¹⁰⁵ I vzhledem k respektování zásady presumpci nevinny proto musí být závěr o zavinění pachatele prokázán výsledky provedeního dokazování a musí z nich logicky vyplynout. Nestane-li se tak, dochází k porušení práva pachatele na nestranný a spravedlivý proces.¹⁰⁶ Důkazy provedené v hlavním líčení proto musí vytvořit logický, ničím nepřerušovaný řetězec vzájemně se doplňujících důkazů, které ve svém celku spolehlivě prokážou všechny okolnosti stíhaného trestného činu, včetně subjektivní stránky, a které soudu umožní učinit bez důvodných pochybností závěr o vině stěžovatele.¹⁰⁷ Zároveň je na místě poznamenat, že při posuzování všech skutečností relevantních pro jednoznačný a nepochybný závěr o zavinění pachatele a jeho konkrétní formě nemůže soud předem preferovat žádný důkazní prostředek, naopak je nutné vycházet ze všech skutkových faktorů daného případu, a to v jejich vzájemné spojitosti. Tento postup odpovídá zásadě volného hodnocení důkazů.¹⁰⁸

Jelikož předmětem dokazování ve vztahu k subjektivní stránce trestného činu je psychický vztah pachatele k zamýšlenému následku, proces dokazování je v tomto případě ještě složitější a náročnější jako při jiných znacích trestného činu. Vnitřní duševní svět pachatele, jeho psychika, pohnutky, motivy, myšlenky, či úmysly jsou totiž pro ostatní osoby takřka neznámé. Jelikož tyto skutečnosti nelze z optiky jiných osob pozorovat přímo a bezprostředně, při posuzování zavinění je proto nutné brát ohled na všechny okolnosti, za kterých byl konkrétní trestný čin spáchán.¹⁰⁹ Lze tedy konstatovat, že okolnosti subjektivního charakteru představovány zejména psychikou pachatele lze zpravidla dokazovat pouze nepřímo z okolností objektivní povahy, ze kterých se dá podle zásad logického myšlení usuzovat na vnitřní vztah pachatele k porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem.¹¹⁰ Jedná se například o určité chování pachatele ve vnějším světě, způsob provedení útoku, vztah pachatele a poškozeného, posouzení toho, co útoku předcházelo, pohnutka pachatele, či osobní vlastnosti pachatele.¹¹¹ Jedna z vůdčích zásad trestního práva

¹⁰³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.03.2018, sp. zn.: 6 Tdo 320/2018 (č. 13/2019 Sb. rozh. tr.)

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31.07.1975 sp. zn. Tzv 23/75 (č. 33/1976 Sb. rozh. tr.)

¹⁰⁵ Šámal, P. a kol. Trestní řád: komentář I. § 1-156. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 24; shodně viz i usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.09.2016, sp. zn.: 6 Tdo 1060/2016.

¹⁰⁶ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13.05.1998, sp. zn.: IV. ÚS 36/98.

¹⁰⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 22.05.2012, sp. zn.: I. ÚS 564/08.

¹⁰⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 27.04.1972, sp. zn.: 2 Tzf 1/72 (č. 60/1972 Sb. rozh. tr.)

¹⁰⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.04.2014, sp.zn. 8 Tdo 440/2014.

¹¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20.08.2019, sp. zn.: 4 Tdo 999/2019.

¹¹¹ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, str. 186.

procesního ukládá orgánům činným v trestním řízení zjistit skutkový stav věci bez důvodných pochybností i navzdory doznání pachatele, proto nelze zavinění pachatele zjišťovat pouze ze stanoviska tohoto pachatele, jelikož tyto stanoviska často bývají účelové či lživé.¹¹² Existuje však i druhá strana mince. Závěr o zavinění ve formě přímého úmyslu pachatele trestného činu není vyloučen za situace, kdy pachatel popře skutek, který je předmětem trestního řízení. K závěru o zavinění ve formě přímého úmyslu totiž může soud dospět i v návaznosti na provedení jiných relevantních důkazů.¹¹³

Skutečnosti, ze kterých soud vycházel, které vzal za prokázané, o která důkazy soud svá skutková zjištění opřel a jakými úvahami se při hodnocení provedených důkazů řídil, soud vyloží v odůvodnění rozsudku.¹¹⁴ Z uvedeného je potřebné vycházet i při zjišťování subjektivní stránky trestného činu, jelikož otázkou zavinění a jeho formy se musí soud vypořádat bezpodmínečně a jednoznačně, nikoliv v podobě jakýchsi předpokladů či odhadů. Není-li totiž z odůvodnění rozhodnutí jasné, jakou formu zavinění vzal soud za prokázanou, anebo když soud dospívá k závěru o alternativním vztahu pachatele k následku, jedná se o závažný nedostatek rozhodnutí a uplatní se zásada *in dubio pro reo*.¹¹⁵ V rámci prokazování zavinění tedy nelze dojít k alternativním závěrům, naopak musí být jednoznačně prokázaná jediná konkrétní forma zavinění.¹¹⁶

¹¹² Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 27.01.2014, sp. zn.: I.ÚS 1671/13 (č. 2/2014 Sb. nál. a usn.)

¹¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 27.04.1972, sp. zn.: 2 Tzf 1/72 (č. 60/1972 Sb. rozh. tr.)

¹¹⁴ Ustanovení § 125 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád.

¹¹⁵ Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16.06.1976, sp. zn. Tpjf 30/76 (č. 41/1976 Sb. rozh. tr.)

¹¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 10.12.1968, sp. zn.: 8 Tz 122/68 (č. 19/1969 Sb. rozh. tr.)

3. Úprava zavinění v současném právním řádu České republiky

3.1. Jednotlivé formy zavinění

Jak už bylo naznačeno výše, trestní zákoník vychází z tzv. bipartice zavinění, zásady vyplývající již z římského práva, jenž má oporu téměř ve všech právních řádech kontinentální Evropy. Již Prušák ve svém díle uváděl, že právo rozlišuje dvě formy zavinění, úmysl a nedbalost. Tomuto dělení přiznává značnou relevanci, jelikož společensky nebezpečnější je ten, kdo právo úmyslně porušuje než ten, kdo jedná nedbale. Proto je nezbytným úkolem trestního práva rozlišovat vyšší stupeň zavinění v podobě úmyslu, a stupeň nižší v podobě nedbalosti.¹¹⁷ Bipartice zavinění je vyjádřena ustanovením § 13 odst. 2 trestního zákoníku: „*K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.*“ Základní formy, tedy úmysl a nedbalost, lze dále rozdělovat na formy odvozené; úmysl na přímý a nepřímý, nedbalost na vědomou a nevědomou.

Zde je na místě poznamenat, že se v rámci vývoje trestního práva na českém území objevily i jiné teorie vymezující jednotlivé formy zavinění odlišné od principu bipartice zavinění. Snad nejznámějším pokusem o odklonění se od bipartice zavinění je snaha profesora Miříčky, který rozlišoval vinu vědomou, vinou nevědomou a úmysl.

A) Vina vědomá spočívá v tom, že si pachatel uvědomuje způsobení trestněprávně relevantního následku alespoň jako možné. Styčným bodem pro vinu vědomou je tedy vědomí nebezpečí. Nezbytnou roli u viny vědomé hrají rovněž určité předpisy či normativní pravidla, jejichž účelem je ochrana právních statků, a jejichž porušení je sankcionováno prostředky trestního práva. Proto se trestného činu vědomou vinou dopouští ten, kdo jedná ve formě konání nebo opomenutí, (i) ačkoliv je mu jasné, že tímto jednáním porušuje předpisy určené k ochraně nebo eliminaci nebezpečí hrozícího zájmům chráněným trestním právem; nebo (ii) je mu jasné, že způsobuje ohrožení cizích zájmů chráněných trestním právem, přičemž toto ohrožení se vymyká svou neadekvátností běžným poměrům.¹¹⁸

B) Vina nevědomá začíná tam, kde končí vina vědomá. Vina vědomá je s ohledem na tuto skutečnost vyloučena vždy tam, kdy pachatel vůbec nevěděl o možnosti způsobení trestněprávně relevantního následku, nebo kdy si této možnosti sice vědomý byl, ale ne v souvislosti se svým vlastním jednáním. Nevědomá vina tedy může spočívat jak v nevědomosti, tak i v omylu. Zároveň musí k výše uvedenému přistoupit další podmínka odpovídající dnešnímu pojetí nedbalosti. Vyžaduje se totiž, aby pachatel trestněprávně relevantní následek předvídat měl nebo mohl, což souvisí s požadavkem náležité opatrnosti. Lze tedy shrnout, že vina nevědomá vyžaduje (i) subjektivní neznalost o

¹¹⁷ Prušák, J. Rakouské právo trestní. Díl všeobecný. Praha: Spolek českých právníků Všeherd, 1912, str. 86.

¹¹⁸ Miříčka, A. O formách trestné viny a jich úpravě zákonně. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902, str. 127 a 129.

možnosti způsobení trestněprávně relevantního následku; (ii) objektivní nebezpečnost svého jednání vymykající se požadavku přiměřenosti ve vztahu k běžným poměrům; a (iii) opomenutí náležité míry opatrnosti, kterou vůbec nepředvídal, nebo jí neužil.¹¹⁹

- C) Úmysl je forma zavinění spočívající v tom, že trestněprávně relevantní následek je účelem jednání pachatele. Miříčka však zároveň uvádí, že formu úmyslu naplňuje pouze takové jednání, které je až nepřiměřeně nebezpečné běžným poměrům. Jednání přiměřeně nebezpečné je ve smyslu tohoto pojetí úmyslu pouze bezvýznamným přáním.¹²⁰

Při zjišťování jednotlivé formy zavinění v konkrétním případě je nezbytné brát na zřetel jak intelektuální složku zavinění pachatele, tak i jeho složku volní,¹²¹ přičemž z dalšího výkladu vyplývá, že právě složka volní je v tomto ohledu dominantní.

3.1.1. Úmysl

Úmyslná forma zavinění je upravena v ustanovení § 15 trestního zákoníku. Jednotlivé odvozené formy jsou rozlišeny v odst. 1 tohoto ustanovení, přímý úmysl pod písmenem a) a úmysl nepřímý pod písmenem b):

„Trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel

- a) *chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, nebo*
b) *věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn.“*

Ideové zdroje dnešní doktríny lze spatřit již v dílech předních právních teoretiků sahajících až do období Rakousko-uherské monarchie. Miříčka uvádí, že institut úmyslného zavinění je v tehdejší právní řádě postaven na teorii vůle, jenž spočívá v tom, že pachatel nejen že zná nebo si představuje všechny skutečnosti zakládající charakteristické prvky daného trestného činu, zároveň jich však musí chtít dosáhnout; vůle jednajícího tedy musí směřovat k samotnému výsledku. Tento úmysl je dán ve třech případech. Zaprvé, když je výsledek přímo účelem jednání; zadruhé, když je výsledek jednajícím předvídaný jako nutný; a zatřetí, když je výsledek jednajícím předvídaný jako možný.¹²² Prušák úmysl definuje jako „*vůli přivoditi určitý výsledek (býti činným určitým způsobem)*“. Předpoklady této vůle jsou (i) představa daného výsledku; (ii) představa, že výsledek musí nebo alespoň může nastat v důsledku určité činnosti; a (iii) rozhodnutí pro výkon této činnosti. Není-li jednající osoba přesvědčena ve vztahu k výsledku o tom, že jistotně nastane, nebo minimálně o tom, že nastat může, je úmyslná forma zavinění vyloučena. K stejnému závěru

¹¹⁹ Ibidem, str. 129, 133 a 135.

¹²⁰ Ibidem, str. 135-137

¹²¹ Kallab, J. Trestní právo hmotné. Melantrich. Praha 1935, str. 47.

¹²² Miříčka, A. Rakouské trestní právo hmotné. Praha: Spolek českých právníků Všehrad, 1911, str. 65.

je nutné dojít i v případě, kdy si je jednající důvodně vzhledem o objektivním okolnostem jistý tím, že představovaný výsledek nenastane.¹²³

Současná nauka na výše uvedené nepochybně navazuje. Základním charakteristickým rysem úmyslné formy zavinění je existence pozitivní vůle vycházející z představ pachatele a směřující k porušení nebo ohrožení trestním právem chráněným statků, a to způsobem předvídaným trestním zákoníkem. Tato vůle se vztahuje nikoliv jen na relevantní skutečnosti faktické povahy, ale i na samotnou protiprávnost činu.¹²⁴ Úmyslná forma zavinění je tedy vybudována na současné přítomnosti složky intelektuální i složky volné. Společným rysem obou úmyslných forem zavinění je to, že pachatel trestného činu pojmá ve svých představách alespoň možnost existence rozhodných skutečností. Intelektuální složka zavinění je tedy splněná již tehdy, kdy si pachatel trestného činu představuje ohrožení nebo porušení trestním právem chráněných statků jako možné, a to za předpokladu, že je tato představa následně zhmotněna v podobě jednání pachatele. Volní složka zavinění je naplněna v tom případě, kdy zahrnuje všechny skutečnosti tvořící znaky skutkové podstaty trestného činu. K úmyslné formě zavinění tedy nestačí pouze to, že pachatel úmyslně jednal, ale i úmyslné způsobení trestněprávně relevantního následku (srov. R 92/1951 tr.). Dále se volní složka musí vztahovat i na objektivní okolnosti, jenž existují bez ohledu na vůli pachatele.¹²⁵

Složka volní sehrává i u úmyslné formy důležitou rozlišovací roli. Rozdíl mezi přímým a nepřímým úmyslem se totiž dovozuje z intenzity, jakou se volní složka projevuje. Zatímco u přímého úmyslu pachatel chce dosáhnout trestněprávně relevantního následku, u nepřímého úmyslu je s tímto následkem pouze srozuměn. Proto lze usoudit, že přímý úmysl je za stejných okolností závažnější formou zavinění oproti úmyslu nepřímému, a i míra zavinění je u něj vyšší.¹²⁶ Platí, že pro naplnění subjektivní stránky trestného činu vyžadujícího zavinění úmyslné je irelevantní, zda v daném případě jde o úmysl přímý či nepřímý. Postačí, aby nastala jedna z těchto alternativ. Výjimku představují situace, kdy zákon vyžaduje nepochybně formu zavinění ve formě přímého úmyslu. V těchto případech totiž skutkové podstaty trestných činů obsahují ve vztahu k subjektivní stránce zejména formulaci „s cílem“. To znamená, že následek musí být přímo účelem pachatelova jednání.

Doktrína rozlišuje několika druhů úmyslů i nad rámec zákonné úpravy, jedná se tedy o určité specifické odvozené formy. V krátkosti lze upozornit na nejvýznamnější z nich.

¹²³ Prušák, J. Rakouské právo trestní. Díl všeobecný. Praha: Spolek českých právníků Všechno, 1912, str. 88-89.

¹²⁴ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 65; srov. i Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 246.

¹²⁵ Herczeg, J. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. In: Jelínek, J. (ed.): O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny. Praha: Leges, 2009, str. 32.

¹²⁶ Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 16.06.1976, sp. zn.: Tpjf 30/76, (č. 41/1976 Sb. rozh. tr.)

Nezbytným předpokladem pro naplnění subjektivní stránky trestného činu je skutečnost, že pachatel ví o možnosti způsobení trestněprávně relevantního následku již před samotnou realizací svého jednání. V tomto ohledu mluvíme o tzv. předchozím úmyslu, tedy *dolus antecedens*.¹²⁷ Opakem je tzv. následný úmysl, *dolus subsequens*, který spočívá v dodatečném schválení již nastalého následku způsobeného nezaviněně (neúmyslně). Toto dodatečné schválení však nemá při posuzování trestní odpovědnosti žádný význam.¹²⁸

Tzv. určitý úmysl, *dolus determinatus*, spočívá ve vůli pachatele způsobit konkrétní ohrožení či porušení trestním právem chráněného statku. Při tzv. úmyslu neurčitém, *dolus indeterminatus*, však v intelektuální složce pachatele není následek jednání nikterak konkretizován, obdobné závěry platí i o složce volní v podobě chtění. Úmysl neurčitý však musí rozhodně skutečnosti pokrývat alespoň ve hrubých rysech, jinak by o úmyslu v trestněprávním smyslu nebylo vůbec možno hovořit.¹²⁹

Alternativní úmysl, *dolus alternativus*, lze považovat za úmysl přímý, jelikož si pachatel uvědomuje relevantní skutečnosti a rozhodl se pro ně. Charakteristickou črtou však je, že představa relevantních skutečností není úplně jednoznačná. Jako příklad lze uvést situaci, kdy si pachatel uvědomuje existenci cizí věci, ale již neví, kdo konkrétně je jejím vlastníkem a tato skutečnost mu je vlastně lhostejná. O alternativním úmyslu lze mluvit i v kontextu, kdy pachatel předvídá naplnění alespoň jedné ze dvou různých a navzájem se vylučujících skutkových podstat, přičemž s oběma alternativami je minimálně srozuměn. Lze tedy mluvit o jednání namířeném vůči různým právním statkům. Tato věta platí rovněž u kumulativního úmyslu, *dolus cumulativus*. Na rozdíl od úmyslu alternativního však zde platí, že pachatel předpokládá možnost způsobení všech myslitelných následků.¹³⁰

Přenáhlený úmysl, tzv. *dolus repentitus*, je úmyslem, jenž má určitý spontánní charakter, tedy spočívá v tom, že si tento úmysl pachatel předem nepromyslel ani neuvážil.¹³¹ Opakem je úmysl uvážený, jenž spočívá v tom, že pachatel se pro relevantní jednání rozhodl na základě dostatečné předchozí rozvahy.¹³² Rozlišujícím kritériem je v tomto případě kritérium časové, jelikož pro úmysl předem uvážený je relevantní uplynutí dostatečné časové doby mezi okamžikem, kdy pachatel pojal rozhodnutí, a okamžikem provedení předmětného jednání, aby mohlo dojít ve stavu duševní pohody k dostatečné úvaze o konkrétním jednání a jeho následku ze strany pachatele.¹³³

¹²⁷ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 71.

¹²⁸ Kallab, J. Trestní právo hmotné. Melantrich. Praha 1935, str. 57.

¹²⁹ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 287.

¹³⁰ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 76-77.

¹³¹ Ibidem, str. 77

¹³² Prušák, J. Rakouské právo trestní. Díl všeobecný. Praha: Spolek českých právníků Všeherd, 1912, str. 94.

¹³³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 10.6.1933, sp. zn.: Zm IV 298/33 (Vážný, č. 4740).

Ohrožovací úmysl je charakteristickým znakem ohrožovacích trestných činů., přičemž se jedná o subtyp obou normativně upravených forem úmyslu. Spočívá v tom, že pachatel si uvědomuje, že svým jednáním může způsobit ohrožení trestním právem chráněných statků, přičemž jeho vůle směřuje právě a bez výjimky pouze k tomuto ohrožení, tedy k tzv. *možnosti možnosti poruchy*. Intelektuální ani volní složka tedy nemohou sahat až k poruše.¹³⁴

U výkladu o úmyslu nelze zapomenout ani na institut obmyslu. Ten je pojmem užším, než je pojem úmysl. Úmyslem se totiž rozumí vůle pachatele přivodit určitý následek, zatímco obmyslem se rozumí vůle pachatele dosáhnout svým jednáním takový následek, který si pachatel přímo přeje nebo po kterém touží. Takový následek je tedy konečným cílem či účelem jednání pachatele.¹³⁵ Představme si situaci, kdy chce pachatel ukrást peníze ze strážného trezoru. Za tímto účelem úmyslně zabije osobu, která tento trezor stráží. Pachatel tedy spáchá úmyslný trestný čin vraždy, ale obmyslem, tedy konečným účelem jeho jednání, je jeho vlastní obohacení, k němuž dojde až vykradením trezoru. Lze tedy říct, že u obmyslu se jedná o „*úmysl přesahující objektivní stránku*“.¹³⁶

3.1.1.1. Přímý úmysl

Přímý úmysl jako nejintenzivnější forma zavinění je charakterizován kombinací silně pozitivní složky intelektuální i silně pozitivní složky volní. Pachatel trestného činu ví, že svým jednáním, jehož uskutečnění převzal do své vůle, může porušit nebo ohrozit právní statky chráněné trestním právem, tedy způsobit trestněprávně relevantní následek. Intelektuální složka může mít u přímého úmyslu podobu apodiktického soudu, asertorického soudu, i problematického soudu.¹³⁷ Zároveň má ke způsobení trestněprávně relevantního následku silně kladný vztah, co znamená, že tento následek výslovně způsobit chce. Jinak řečeno, součástí pachatelovy představy jsou všechny rozhodné skutečnosti charakterizující alespoň potenciální průběh určitého kauzálního nexu, a to až od určitého podnětu k provedení jednání až po jeho následek. Vůle pachatele se pak vztahuje na realizaci tohoto kauzálního nexu, který se uskuteční podle původních představ pachatele, v celém rozsahu ve své nejvyšší intenzitě, tedy chtění. Objektivní skutkový děj včetně jeho následku, k němuž v realitě skutečně dojde, lze tedy v případech přímého úmyslu považovat za přesný odraz představy i vůle pachatele.¹³⁸

Na zavinění ve formě přímého úmyslu lze usuzovat zejména v situaci, kdy pachatel trestného činu považuje způsobení trestněprávně relevantního následku za jisté a nepochybné.

¹³⁴ Boroš, M. Prínep nullum crimen sine culpa podl'a Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 81.

¹³⁵ Prušák, J. Rakouské právo trestní. Díl všeobecný. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1912, str. 90-91.

¹³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.11.2017, sp. zn.: 5 Tdo 939/2017.

¹³⁷ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 247.

¹³⁸ Hatala, V. Zavinenie v československom socialistickom trestnom práve. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1961, str. 140.

Volní složku v podobě chtění lze spatřit právě ve skutečnosti, že pachatel je přesvědčen o způsobení trestněprávně relevantního následku v důsledku jeho vlastního jednání, a i navzdory tomu se k realizaci tohoto jednání podujme. Pachatel v tomto případě tedy vylučuje takový průběh skutkového děje, ve kterém by vůbec nedošlo ke vzniku trestněprávně relevantního následku, lze tedy usoudit, že nemůže tento následek nechtít.¹³⁹ Poměrně zajímavý je však historický vývoj ohledně výše uvedeného. Judikatura totiž zprvu zastávala názor, že když obviněný vzhledem ke znalostem a zkušenostem věděl, že jistotně způsobí následek předvídaný normami trestního práva, jde o úmysl eventuální, jelikož v těchto případech panuje srozumění pachatele s tímto následkem.¹⁴⁰ Tento názor se však poměrně brzo stal překonaným, a to v důsledku Zprávy trestního kolegia Nejvyššího Soudu ČSSR ze dne 16.06.1976, č.j. Tpjf 30/76, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod publikačním číslem R 41/1976 tr., v níž je akceptován následující závěr: „*Bude-li pachatel tvrdit, že mu bylo lhostejné, jaký následek způsobí, při tom však jednal tak, že z jeho útoku musela nastat smrt poškozeného, a pachatel si byl této okolnosti vědom, pak je třeba uvažovat o přímém úmyslu bez ohledu na zmíněné tvrzení pachatele.*“

O existenci přímého úmyslu nelze pochybovat v situaci, kdy je trestněprávně relevantní následek bezprostředním účelem pachatelova jednání. Zároveň však přímý úmysl není vyloučen ani v situaci opačné. Lze se totiž setkat s případy, kdy trestněprávně relevantní následek bezprostředním účelem pachatelova jednání není, ale i navzdory tomu pachatel tento trestněprávně relevantní následek způsobit chce. Přímý úmysl pachatele lze spatřit i v případě, kdy trestněprávně relevantní následek nastalý v důsledku pachatelova jednání je pouze prostředkem k dosažení jiného cíle, kterým může být spáchání jiného trestného činu, ale i dosažení cíle právně nezávadného. Považuje-li pachatel trestného činu ve svých představách způsobení trestněprávně relevantního následku za nezbytný prostředek k dosažení jím chtěného dalšího cíle, a proto jedná způsobem, jenž k jeho dosažení nepochybně směřuje, lze v tomto případě usuzovat pouze na zavinění ve formě přímého úmyslu. Příkladem je situace, kdy pachatel chce zavraždit jinou osobu tak, že ji ve vysoké rychlosti srazí automobilem. Žádný automobil však nevládní a ani nemá možnost automobil jinak legálně získat, proto se rozhodne libovolný automobil odcizit a použít jej ke svému záměru. V tomto případě e tedy dopustí i trestného činu krádeže ve formě přímého úmyslu. Přímý úmysl lze shledat i tehdy, kdy pachatel sice ve svých představách nepovažuje způsobení trestněprávně relevantního následku za nezbytný prostředek k dosažení jím chtěného dalšího cíle, ale jelikož tento trestněprávní následek způsobit chce, rozhodne se pro realizaci jednání, které k jeho vzniku směřuje.¹⁴¹ Příkladem je situace, kdy je pachatel povinen složit kupní cenu za motorové vozidlo, a ačkoliv příslušnými finančními prostředky legálně disponuje, raději

¹³⁹ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 215-216.

¹⁴⁰ Dolenský, A.: Eventuální úmysl aneb případ slečny ze střelnice. In: Právní rozhledy, rok 1998, č. 2, str. 55 a násl. Předmětné soudní rozhodnutí bylo uveřejněno pod č. 3/1956 Sb. rozh. tr.

¹⁴¹ Herczeg, J. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. In: Jelínek, J. (ed.): O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009, str. 33; srov. i Kubička, R. Subjektívna stránka trestného činu. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, str. 60-61.

ke koupi automobilu použije peněžité prostředky, které mu svěřil jeho zaměstnavatel. Pachatel se tedy dopustí trestného činu zpronevěry ve formě přímého úmyslu.

Z dikce ustanovení § 15 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku vyplývá, že trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem. Nelze ignorovat skutečnost, že zákonná úprava v rámci této definice explicitně upravuje pouze složku volní. To však samozřejmě neznamená, že složka intelektuální se vůbec nevyžaduje. Uvedení pouze volní složky je v případě přímého úmyslu dostatečné z toho důvodu, že samotný proces vytváření vůle je vyloučen bez vnímání určitých skutečností, na které se tato vůle vztahuje.¹⁴² Je-li tedy v zákoně vyjádřená vůle ohrozit či porušit trestním právem chráněné statky, svědčí to o tom, že u pachatele existuje i představa o takovém statku.¹⁴³ Tento závěr lze dovést i z konstantní judikatury – bez existence intelektuální složky nelze uvažovat o naplnění složky volní.¹⁴⁴

Existenci přímého úmyslu lze dovozovat z různých skutečností, jako je například předchozí příprava k právně relevantnímu jednání, způsob spáchání trestného činu svědčící o předchozím uvážení pachatele, vědomost o účincích předmětů, jež jsou při spáchání trestného činu používány, a zejména u trestných činů proti životu a zdraví i intenzita útoku směřujícího proti oběti, či vedení útoku do míst, kde jsou uloženy životně důležité orgány.¹⁴⁵

3.1.1.2. Nepřímý úmysl

Zavinění ve formě nepřímého úmyslu spočívá v tom, že pachatel ví, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit statky chráněné trestním právem, a pro případ, že se tak stane, je s tím srozuměn. Lze zde tedy spatřit kvantitativní rozdíl ve volní složce oproti přímému úmyslu, neboť v tomto případě pachatel trestného činu sice přejímá do své sféry nebezpečí, že může svým jednáním způsobit trestněprávně relevantní následek, ale zároveň jej způsobit primárně nechce.¹⁴⁶ Volní složka je identifikována srozuměním pachatele, které představuje aktivní kladný vztah pachatele ke vzniku trestněprávně relevantního následku. Zároveň je nutné uvést, že přímým cílem, účelem nebo nevyhnutným prostředkem jednání pachatele není vznik tohoto následku, jelikož pachatel jím chce dosáhnout cíle jiného, který může být rovněž trestněprávně relevantní (naplnění skutkové podstaty jiného trestného činu), ale i naopak – z hlediska trestního práva bezvýznamný. V psychické sféře pachatele dochází k určitému vnitřnímu vypořádání se se skutečností, že za účelem dosažení jeho skutečného cíle může v důsledku jeho jednání nastat i následek relevantní z hlediska trestního práva, avšak jedná se o následek vedlejší a nechtěný.

¹⁴² Hatala, V. Zavinenie v československom socialistickom trestnom práve. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1961, str. 80.

¹⁴³ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, str. 221.

¹⁴⁴ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17.02.2016, sp. zn. 5 Tdo 1467/2015

¹⁴⁵ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 216.

¹⁴⁶ Ibidem. str. 216-217.

Srozumění pachatele s trestněprávně relevantním následkem pak spočívá v tom, že nepočítá se žádnými skutečnostmi, jež by vzniku trestněprávně relevantního následku zabránily.¹⁴⁷ Pachatel tyto skutečnosti totiž zpravidla vůbec neshromažďuje, nesoustředí se na ně, ba ani nemusí vědět o jejich existenci. V chování pachatele tedy nejde spatřit aktivní snahu o zabránění vzniku trestněprávně relevantního následku, naopak pachatel počítá s poněkud náhodnou možností, že k němu nedojde.¹⁴⁸

Podstatným znakem nepřímého úmyslu je s ohledem na výše uvedené jeho eventuálnost. Ta spočívá v tom, že si pachatel představuje alespoň dva druhy skutkového vývoje. Kromě skutkového vývoje pokrývajícího možnost způsobení trestněprávně relevantního následku musí být v představě pachatele zahrnutý i skutkový vývoj, v jehož rámci pachatel se způsobením trestněprávně relevantního následku nepočítá. Vůle pachatele směřuje k dosažení primárního cíle zejména bez nutnosti způsobení trestněprávně relevantního následku, avšak pachatel si možnosti jeho způsobení v důsledku svého jednání vědomý je, ale i navzdory tomu pokračuje v uskutečňování primárního cíle.¹⁴⁹

Co se týče obsahu složky intelektuální, ta může spočívat v asertorickém soudu nebo problematického soudu. Apodiktický soud je u nepřímého úmyslu vyloučen. Vnímal-li by nebo představoval-li by si totiž pachatel trestného činu vznik trestněprávně relevantního následku v důsledku svého jednání jako jistý a nepochybný, mohlo by se jednat toliko o úmysl přímý.¹⁵⁰ Intelektuální složka u nepřímého úmyslu tedy předpokládá pouze existenci určité pravděpodobnosti či možnosti způsobení trestněprávně relevantního následku ve vnitřním světě pachatele.

Co se týče dokazování u nepřímého úmyslu, orgány činné v trestním řízení musí dospět k nepochybnému závěru o tom, že obviněný si byl vědom, že svým jednáním může způsobit trestněprávně relevantní následek, zároveň však musí prokázat i skutečnost, že byl s jeho způsobením srozuměn.¹⁵¹ Dokazování nepřímého úmyslu je poněkud problematické, a to zejména ve vztahu k jeho volní složce, tedy srozumění pachatele se způsobením trestněprávně relevantního následku. Na závěr o tom, že v konkrétní věci je dané zavinění ve formě nepřímého úmyslu, lze usuzovat zejména z okolností objektivních, jako je např. povaha činu, ale v jejich spojení s okolnostmi subjektivními, např. pohnutkou, jelikož všechny okolnosti je nutné posuzovat nikoliv izolovaně, ale v jejich vzájemné souvislosti.¹⁵² Například u trestného činu vraždy lze při posuzování nepřímého úmyslu vycházet z vnějších okolností útoku včetně toho, co mu předcházelo, z motivu útoku a způsobu jeho provedení, z povahy použitého nástroje i ze snadno

¹⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11.10.2006, sp. zn.: 5 Tdo 1221/2006.

¹⁴⁸ Hatala, V. Zavinenie v československom socialistickom trestnom práve. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1961, str. 148.

¹⁴⁹ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 68.

¹⁵⁰ Kubička, R. Subjektívna stránka trestného činu. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, str. 62.

¹⁵¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17.05.2007, sp. zn.: IV.ÚS 260/05 (č. 86/2007 Sb. nál. a usn.)

¹⁵² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 01.02.2017, sp. zn.: 7 Tdo 1473/2016.

zasazitelných částí těla, na které pachatel záměrně útočil, a které obsahují životně důležité orgány.¹⁵³

Trestní zákoník ve svém ustanovení § 15 odst. 2 upravuje pojem srozumění: „*Srozuměním se rozumí i smíření pachatele s tím, že způsobem uvedeným v trestním zákoně může porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem.*“

Citované ustanovení však nenabízí obecnou a vyčerpávající definici srozumění, pouze ho doplňuje. Důsledkem jeho normativního zakotvení došlo k rozšíření pojmu srozumění naproti právní úpravě uvedené v zákoně č. 140/1961 Sb., jelikož vychází z tzv. teorie smíření s naplněním znaků skutkové podstaty. Toto smíření lze definovat jako minimální hranici srozumění, tedy jako nejnížší formu kladného vztahu pachatele ke způsobení trestněprávního následku. Citované ustanovení má proto sloužit zejména k překonání výkladových problémů, jenž v praxi často panovaly ohledně posuzování rozdílů mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí.¹⁵⁴ Jeho účelem je proto ulehčit posuzování lhovestnosti ve vztahu k trestněprávně relevantnímu následku a pomoci při řešení otázky, zda lze lhovestnost ve vztahu k tomuto následku považovat za srozumění nebo nikoliv.

Teorie i praxe rozlišuje dva druhy lhovestnosti, lhovestnost pravou i nepravou.

Co se týče lhovestnosti nepravé, o té z hlediska toho, zda ji lze subsumovat pod znění ustanovení § 15 odst. 2 trestního zákoníku, nepanují výslovné pochybnosti. V případě lhovestnosti nepravé je totiž pachateli úplně jedno, zda trestněprávně relevantní následek nastane nebo nenastane, co svědčí o kladném vztahu k tomuto následku, který je sice méně intenzivní, ale přesto existuje.¹⁵⁵ Pachatel si je tedy vědom, že trestněprávně relevantní následek nastat může i nemůže a obě tyto možnosti jsou pro něj dostatečně uspokojivé.¹⁵⁶ Institut nepravé lhovestnosti důsledně definoval již Hatala. Podle něj se nepravá lhovestnost nevyznačuje úplným nedostatkem zájmu či strachu, naopak v ní určitý zájem spatřit lze, a to sice ambivalentní a rozdělený mezi vícero možnostmi. Pachatel je totiž ve vztahu flegmatickém k tomu, která z vícero možnostmi ve skutečnosti nastane. Pachatel tedy u nepravé možnosti předpokládá a evaluuje všechny alternativy a vnitřně je schvaluje, kdy toto schválení vychází z kladného, a tedy i rozhodného vztahu ke všem možnostem. Nelze tedy mluvit o absenci a vyloučení vůle, jednání, či zavinění. Jestliže tedy subjekt určitým způsobem jedná, přičemž anticipuje a předem schvaluje všechny alternativy včetně jejich možných následků, lze jeho jednání považovat za jednání plynoucí z vlastního rozhodnutí, a tedy

¹⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.06.2017, sp. zn.: 6 Tdo 709/2017.

¹⁵⁴ Srov. R 41/1976 tr.: „*Pochybení se vyskytují i při rozlišování mezi nepřímým úmyslem a nedbalostí ve vztahu k následku smrti. Pachatelem tvrzenou lhovestnost k následku smrti soudy někdy mechanicky ztotožňují se srozuměním s následkem smrti, aniž zkoumají skutečný psychický vztah pachatele k tomuto následku. V důsledku uvedených pochybení byla v některých případech posuzována jako trestný čin vraždy i taková jednání, která by při správném posouzení zakládala jiný trestný čin (nejčastěji trestný čin ublížení na zdraví).*“

¹⁵⁵ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, str. 223.

¹⁵⁶ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020 Str. 225.

kvalifikovat jako jednání úmyslné, a to i navzdory skutečnosti, že předem neměl jistotu, která z možných alternativ se v objektivním světě skutečně zrealizuje.¹⁵⁷

Hatalovy myšlenky převzal jako východisko ke své souhrnné zprávě i Nejvyšší soud ČSSR v již citované zprávě trestního kolegia uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod publikačním čísle R 41/1976 tr., v jejímž rámci konstatoval, že se v praxi často vyskytuje otázka, zda lze lhostejnost k následku považovat za srozumění s ním. Na srozumění s následkem, tedy i zavinění ve formě nepřímého úmyslu, lze usuzovat v těch případech, kdy lhostejnost pachatele k tomu, zda následek nastane či nenastane, vyjadřuje jeho kladné stanovisko k oběma možnostem. V důsledku této zprávy došlo k sjednocení názorů jak v odborných kruzích, tak soudní praxi. V této souvislosti lze odkázat například na usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 05.05.2004, sp. zn.: 5 Tdo 348/2004, v němž vše výše uvedené přehledně shrnuje: „*Nepravá lhostejnost zahrnuje situaci, kdy je pachateli jedno, která z možných alternativ nastane, tedy zda nastane následek relevantní pro trestní právo či nikoli. Jedná se proto o určitý stav nerozhodnosti pachatele. K oběma možným alternativám, kterých si je pachatel vědom, má ale opět aktivní volní vztah projevený navenek chováním (konkrétním jednáním), tzn. zaujímá kladné stanovisko jak k tomu, že nastane relevantní následek, tak k tomu, že následek nenastane. Takový případ je stejně jako situace předchozí právně hodnocen jako srozumění, neboť i přes jistý stupeň lhostejnosti pachatel určitým způsobem akceptuje způsobený následek, kterého si je jako možného vědom, tedy je zahrnut jeho vůlí.*“

Zapeklitější je situace ohledně lhostejnosti pravé. Lze ji definovat jako stav, „*kdy u pachatele zcela absentuje jakýkoli zájem na dalším vývoji skutkového děje. Je mu zcela jedno, zda se vůbec něco stane, co se stane, jak se to stane a jaké to bude mít následky.*“¹⁵⁸ Vzhledem ke skutečnosti, že předchozí právní úprava neobsahovala ustanovení odpovídající ustanovení § 15 odst. 2 trestního zákoníku, nešlo institut pravé lhostejnosti subsumovat pod pojem srozumění a nešlo v tomto ohledu mluvit o zavinění ve formě nepřímého úmyslu. Do úvahy připadalo zavinění toliko ve formě vědomé nedbalosti, jenž vzhledem k rozsahu své volní složky dokázalo institut pravé lhostejnosti svým způsobem pohltit.¹⁵⁹ Vycházelo se z premisy, že pachatel není s případným následkem srozuměn, ale bez relevantních důvodů spoléhá na to, že ke způsobení následku nedojde, i když ne ve všech případech šlo vyčíst negativní vůli, tedy nechtění pachatele k těmto skutečnostem.¹⁶⁰ V tomto ohledu se vyjádřila i judikatura: „*Absolutní nedostatek vůle ve vztahu k následku pak vylučuje právní hodnocení pravé lhostejnosti jako nepřímého úmyslu, avšak v návaznosti na další okolnosti konkrétní situace přichází v úvahu použití ustanovení o vědomé nedbalosti*“¹⁶¹. V odborné literatuře se lze proto dodnes setkat s názorem, že u nepravé lhostejnosti

¹⁵⁷ Hatala, V.: Motív a trestný čin. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, str. 224.

¹⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 05.05.2004, sp. zn.: 5 Tdo 348/2004.

¹⁵⁹ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 248.

¹⁶⁰ Šámal, P.: K úmyslu podle trestního zákoníku a k rozlišení eventuálního úmyslu od vědomé nedbalosti. In: Jelínek, J. a kol.: Deset let od přijetí českého trestního zákoníku. Praha: Leges, 2019, str. 91-92.

¹⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 05.05.2004, sp. zn.: 5 Tdo 348/2004.

neexistuje volní složka alespoň v minimální intenzitě, tedy absentuje jakýkoliv aktivní volní vztah pachatele k trestněprávně relevantnímu následku. Prává lhostejnost tedy nenaplňuje volní složku nepřímého úmyslu a formu zavinění je proto nutné vykládat jako nevědomou nedbalost.¹⁶²

S výše uvedeným názorem, dle kterého prává lhostejnost nenaplňuje podmínky zavinění ve formě nepřímého úmyslu, se však vlivem aktuální nauky a zejména normativnímu zakotvení ustanovení § 15 odst. 2 trestního zákoníku nelze absolutně ztotožnit.

Šámal uvádí, že u zvláštních případů, jenž byly předtím zařazovány do vědomé nedbalosti, nelze vzhledem ke smíření pachatele se způsobením trestněprávně relevantního následku uvažovat o existenci stavu skutečné lhostejnosti, jelikož zde pachatel nepočítá s možností, že k tomuto následku nedojde.¹⁶³ V tomto ohledu navazuje na důvodovou zprávu k trestnímu zákoníku, která je důležitým zdrojem poznatků pro posouzení povahy institutu pravé lhostejnosti a jejího vztahu k jednotlivým formám v rámci současné právní úpravy. Navazuje na dosavadní názory týkající se pravé lhostejnosti, kdy konstatuje ve shodě s výše uvedeným, že *„podle dosud zaujímaných názorů zde není ani nejslabší volní vztach pachatele k takovému následku, tedy pachatel není s následkem srozuměn, ale naopak spoléhá, byť bez přiměřených důvodů, že k porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem nedojde, a proto tzv. prává lhostejnost je zařazována do vědomé nedbalosti, i když ne zcela odpovídá zápornému znaménku vůle pachatele, tj. nechtění při této formě nedbalosti. Podle tohoto převažujícího pojetí v nauce však také v podstatě o lhostejný vztach nejde, neboť se pachatel spoléhal, že k trestněprávně relevantnímu následku nedojde.“* Toto pojetí je označeno za pragmatické a pochopitelné a rovněž za osvědčené soudní praxí. Proto současná právní úprava umožňuje do určité míry respektovat dosavadní přístup, ale zároveň prostřednictvím nově zakotveného institutu srozumění ve formě smíření se pachatele s tím, že v trestním zákoníku uvedeným způsobem může porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním právem, rozšiřuje oblast praktické využitelnosti nepřímého úmyslu, a to i navzdory zpřísnění trestního postihu. Je totiž nutné si uvědomit, že *„prává lhostejnost v důsledku nulitní vůle nemá ani znaménko pozitivní, a proto, pokud by byl tento typ vůle ve vztahu k možnému následku chápán a vykládán jako smíření se s ním mlčky (ani srozumění výslovné či ve formě lhostejnosti nepravé, ani nechtění ve smyslu nedbalosti), byla by dokonce přiměřená jeho subsumpce pod úmysl eventuální. Doposud akceptovaná právní kvalifikace nulitní vůle není adekvátní (pachatele spíše zvýhodňuje), proto je logické ji změnit v právní kvalifikaci přiměřenou, a sice právě cestou smíření se s možným následkem.“*¹⁶⁴

¹⁶² Herczeg, J. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. In: Jelínek, J. (ed.): O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009, str. 32; srov. i Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010, str. 233.

¹⁶³ Šámal, P.: K úmyslu podle trestního zákoníku a k rozlišení eventuálního úmyslu od vědomé nedbalosti. In: Jelínek, J. a kol.: Deset let od přijetí českého trestního zákoníku. Praha: Leges, 2019, str. 92.

¹⁶⁴ Důvodová zpráva k ustanovení § 16 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník; V. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 2006 – 2010, sněmovní tisk č. 410, dostupná zde: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0> (cit. dne 16.12.2021), str. 200.

Na výše uvedené skutečnosti navazuje i Kratochvíl. Upřesňuje a rozvíjí definici pojmu smíření se. Tento institut počítá s tím, že pachatel trestného činu jedná takovým způsobem, který je předvídan ve skutkové podstatě trestného činu a který může vést ke způsobení trestněprávně relevantních následků objevujících se v představách pachatele jako možných, ale z iracionálních příčin, jenž nemají svůj objektivní základ v realitě, spoléhá na to, že tyto následky nenastanou (*pozn. aut.: spoléhá se tedy na náhodu*). Pokud pachatel i navzdory popsaným myšlenkovým pochodům jedná, lze v tomto spatřit právě smíření s trestněprávně relevantními následky. Právě racionalita důvodů je měřítkem, které rozlišuje nepřímý úmysl od vědomé nedbalosti. U té totiž pachatel předpokládá určité objektivní důvody, které vyjadřují negativní vztah k trestněprávně relevantnímu následku, avšak v daném konkrétním případě jsou nepřiměřené, tedy neschopné trestněprávně relevantnímu následku zabránit.¹⁶⁵

Vzhledem k této definici smíření dále mluví v jeho souvislosti i o pravé lhostejnosti, kterou však nepovažuje na rozdíl od výše uvedených autorů za vůli nulitní. Uvádí, že srozumění pachatele ve smyslu ustanovení § 15 odst. 2 trestního zákoníku pokrývá „*nejen kladnou jeho vůli jako dosud, včetně lhostejnosti nepravé, nýbrž i její nižší, stále však kladný stupeň, resp. hodnotu, tj. pouhé smíření se pachatele s možným následkem. Toto smíření zároveň nepředstavuje negativní vůli ve smyslu nedbalosti, tj. nechtění, ale ani pozitivní vůli v tradičním významu dosavadního srozumění. Toto smíření je v daném kontextu a smyslu trestněprávní lhostejnosti pravou spadající proto ještě pod eventuální úmysl.*“¹⁶⁶ S ohledem na výše uvedené uzavírá, že za účelem řádného postižení pravé lhostejnosti je nutné ji definovat jako volní postoj pachatele k jednání a jeho následkům založený na smíření pachatele s nimi. V důsledku smíření se proto nemůže jednat o nulitní a v režimu předchozí právní úpravy nepostižitelnou vůli, ale o nejnižší kladný vztah pachatele k jeho činu, přičemž tento kladný vztah sice nedosahuje intenzity samotného srozumění, ale zároveň ho nelze chápat jako vůli negativní, tedy nechtění.¹⁶⁷

S ohledem na výše uvedené rozdíly v chápání pravé lhostejnosti si dovoluji vyjádřit souhlas s Kratochvílem. Ten si uvědomuje, že jeho uchopení pojmu pravé lhostejnosti se odklání od dosavadní trestněprávní teorie, své myšlenky však odůvodňuje tím, že vzhledem k dlouhodobému vývoji trestněprávní teorie, jenž vyústil i k rekonstrukci trestněprávních předpisů, je nutné i na tradiční pojmy a instituty nahlížet modernější optikou.¹⁶⁸ Domnívám se, že zakotvením institutu srozumění ve formě smíření nelze nadále pravou lhostejnost definovat jako vůli nulitní. Pachatel v rámci složky intelektuální pořád vnímá nebo si alespoň představuje rozhodné skutečnosti, v rámci složky volní sice nejeví zájem o další skutkový vývoj, ale v jeho

¹⁶⁵ Kratochvíl, V.: Smíří se české soudy s novým ustanovením § 15 odst. 2 trestního zákoníku? In: Sehnálek, D.; Valdhans, J.; Dávid, R.; Kyncl, L (ed.). Dny práva. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta. 1. vydání, 2009, str. 939.

¹⁶⁶ Ibidem, str. 940.

¹⁶⁷ Ibidem, str. 944.

¹⁶⁸ Ibidem, str. 940-941.

psychice absentují důvody, a to i nepřiměřené, které by nastoupení trestněprávně relevantních následků bránily. Ve skutečnosti, že pachatel svým jednáním může způsobit tyto následky, ale i navzdory tomu má k dalšímu skutkovému vývoji flegmatický poměr, v jehož rámci se ve vztahu k nezpůsobení trestněprávních následků spoléhá nanejvýš na faktory toliko iracionální bez základu v objektivní realitě, lze spatřit i když minimální, tak přece jestvující kladný vztah pachatele ke vzniku následků.¹⁶⁹ Tento názor je v souladu s judikaturou, podle které v situacích, kdy se pachatel spoléhá toliko na šťastnou náhodu, jedná z nepřímého úmyslu, nikoliv z vědomé nedbalosti.¹⁷⁰

Vokálním kritikem této teorie je profesor Musil. Ten ve své publikační praxi¹⁷¹ kritizuje konstantní judikaturu trestních soudů zejména ve vztahu k posuzování zavinění u trestného činu neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku podle ustanovení § 234 trestního zákoníku. Jedná se zejména o případy, kdy pachatel odcizí poškozenému peněženku, jejímž obsahem je i platební karta, vybere z ní hotovost a peněženky, včetně platební karty, se následně zbaví. Soudy v těchto situacích shledávají ve vztahu k uvedenému trestnému činu zavinění ve formě nepřímého úmyslu, přičemž svou argumentaci zakládají zejména na skutečnosti, že platební karta je v dnešní době jedním z nejčastěji využívaných platebních prostředků, jímž disponuje téměř každý jedinec, v důsledku čehož lze minimálně předpokládat možnost výskytu platební karty v odcizené peněžence. S profesorem Musilem souhlasím v části týkající se intelektuální složky. Soudy v každém případě totiž musí prokázat to, že pachatel ví, že svým jednáním může způsobit trestněprávně relevantní následek, v tomto případě ohrožení nebo porušení řádného fungování platebního styku, a pro případ, že se tak stane, musí s tím být i srozuměn. Pachatel tedy musí vědět nebo alespoň předpokládat, že platební karta je součástí obsahu odcizované peněženky. Neprokážou-li soudy výše uvedené, nebo je-li naopak prokázáno, že pachatel o přítomnosti platební karty v peněžence vůbec nevěděl, nelze mluvit o naplnění intelektuální složky zavinění a tedy ani o splnění podmínek trestní odpovědnosti. V rámci pojednání o volní složce zavinění následně profesor Musil mluví a její úplné absenci, kdy argumentuje tím, že platební karta není předmětem pachatelova zájmu, o čemž svědčí to, že peněženku, v níž je karta uložena, spolu s ní následně odhodí. S tímto názorem nedokážu souhlasit. Lze-li v intelektuální složce pachatel spatřit asertorický nebo problémový soud, přicházejí v úvahu tři formy zavinění lišící se složkou volní – přímý úmysl, nepřímý úmysl a vědomá nedbalost. V intencích projednávaného případu je přímý úmysl vyloučený, dostáváme se proto do konfliktu mezi úmyslem nepřímým a vědomou nedbalostí. Zde je nutné stručně definovat volní stránku u vědomé nedbalosti spočívající v tom, že pachatel trestněprávně relevantní následek způsobit nechce, a bez přiměřených důvodů se spoléhá, že tento následek nezpůsobí. Jedná se tedy o takové důvody, které sice mají svůj podklad v objektivní realitě, ale v konkrétním případě nejsou schopny

¹⁶⁹ Stejný názor zastává i Ščerba, srov. Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 226; či Šámal, srov. Šámal, P.: Šámal, P.: K úmyslu podle trestního zákoníku a k rozlišení eventuálního úmyslu od vědomé nedbalosti. In: Jelínek, J. a kol.: Deset let od přijetí českého trestního zákoníku. Praha: Leges, 2019, str. 94.

¹⁷⁰ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.02.2011, sp. zn.: 3 Tdo 99/2011.

¹⁷¹ Musil, J. Přestává platit v českém trestním právu princip odpovědnosti za zavinění? In: Trestněprávní revue, rok 2014, č. 11-12, str. 251 a násl.

vzniku trestněprávně relevantního následku zabránit. Lze však takové důvody spatřit v jednání pachatele, který odcizuje peněženku a je si vědomý možnosti, že součástí jejího obsahu může být i platební karta? Šlo by o nich mluvit například tehdy, kdyby pachatel měl informaci o tom, že poškozená osoba si každý den platební kartu z peněženky vytahuje, ale v inkriminovaný den na to zapomněla. Nemá-li však pachatel tyto důvody, na které spoléhá, resp. se spoléhá na náhodu, a i navzdory tomu při vědomosti o možnosti přítomnosti platební karty v peněžence tuto peněženku odcizí, lze v jeho jednání spatřit lhotejnost ve vztahu k trestněprávně relevantnímu následku. V této lhotejnosti lze spatřit minimálně smíření se se vznikem následku, jsou tedy naplněny znaky nepřímého úmyslu. Platební karta totiž podle psychiky pachatele buď v peněžence bude nebo nebude. Pachatel zde tedy ví o, i když jakkoliv minimální, možnosti způsobení trestněprávně relevantního následku, a ani tato vědomost mu nezabrání v jednání. Domnívám se, že v takovém případě je pro vyvození trestněprávní odpovědnosti irrelevantní, zda si pachatel platební kartu ponechá, nebo ji spolu s peněženkou následně odhodí.

3.1.2. Nedbalost

Nedbalostní forma zavinění je upravena v ustanovení § 16 trestního zákoníku. Podobně jako u úmyslu rozlišujeme dva poddruhy nedbalosti, a to nedbalost vědomou a nedbalost nevědomou.

Vědomá nedbalost je upravena v odst. 1 písm. a) předmětného ustanovení a spočívá v tom, že pachatel *„věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí.“*¹⁷² Nevědomá nedbalost je upravena v odst. 1 písm. b) předmětného ustanovení a spočívá v tom, že pachatel *„nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.“*¹⁷³

Jak nedbalost vědomá, tak i nedbalost nevědomá, se od úmyslné formy zavinění odlišují zejména ve volní složce. Zatímco u úmyslu je charakteristický kladný vztah pachatele k trestněprávně relevantnímu následku, nedbalost se vyznačuje přesným opakem – kladný vztah pachatele k následku totiž chybí. Zde je na místě ve stručnosti odkázat na podkapitulu 2.2.2. této diplomové práce. Část odborné veřejnosti totiž zastává názor, že u nedbalosti volní složka pachatele úplně absentuje. Objevuje se však i názor, že volní složka u nedbalosti rovněž jestvuje a projevuje se negativním vztahem pachatele k trestněprávní relevantnímu následku, pachatel tedy následek způsobit nechce. Vzhledem ke slabšímu vztahu pachatele k trestněprávně relevantnímu

¹⁷² Ustanovení § 16 odst. 1 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁷³ Ustanovení § 16 odst. 1 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

následku lze tedy dovodit, že nedbalost je naproti úmyslu považována za méně závažnou formu zavinění.¹⁷⁴

Základy teoretického vymezení nedbalostního zavinění lze obdobně jako u úmyslu spatřit v historických dílech. Prušák uvádí, že u nedbalosti pachatel následek relevantní z hlediska trestního práva způsobit nechce, ale i tento následek může založit trestní odpovědnost pachatele. Důvod trestné odpovědnosti spatřuje v tom, že pachatel si své činnosti a z něj plynoucích následků mohl a měl být vědomý, zachoval-li by bdělost a ostražitost, které je v společenském životě povinen zachovat. Každý jedinec je totiž při svém jednání povinen zachovat takový stupeň bdělosti a ostražitosti, jaký tato činnost vyžaduje. Tím, že se někdo rozhodne k výkonu činnosti, se totiž zavazuje vykonávat ji přiměřeně, a nejedná-li tak, nese následky vzniklé nepřiměřeným výkonem. Kromě zanedbání povinné bedlivosti je k vzniku trestní odpovědnosti potřebné ještě přesvědčení o tom, že trestněprávně relevantní následek by nenastal, kdyby byla požadována míra bedlivosti zachována. Nedbalostí se tedy rozumí způsobení následku zanedbáním povinné opatrnosti.¹⁷⁵ Kallab uvádí, že nedbalostní zavinění spočívá v tom, že pachatel poruší nějakou povinnost bez toho, aby chtěl způsobit škodlivý následek. Ten si (i) může představovat jako možný, ale i navzdory tomu provede určité, třeba i právem aprobované, jednání v jehož důsledku následek přece jen nastal, nebo (ii) si ho nepředstavuje vůbec, ale vzhledem k okolnostem si jej představit měl, přičemž tato představa mu měla v jednání zabránit. Rozdíl oproti úmyslnému zavinění je v tom, že pachatel trestněprávně relevantní následek neschvaluje, a když k němu přece jen dojde, vnímá jej jako okolnost, k níž dojít nemělo.¹⁷⁶ Obdobně se vyjadřuje i Miříčka, dle něhož jde o nedbalost tehdy, kdy nedodržením patřičné míry opatrnosti došlo ke způsobení nezamýšleného následku.¹⁷⁷

Na výše uvedené navazuje i aktuální doktrína. Dle ní má pachatel ke způsobení trestněprávně relevantního následku sice negativní vztah, jeho trestní odpovědnost však vyplývá ze skutečnosti, že selhal ve snaze se tomuto následku vyhnout. Selhání musí být natolik intenzivní, že se nedbalostní trestný čin, co se týče své typové škodlivosti, přibližuje k trestným činům úmyslným.¹⁷⁸

Charakteristickou črtou nedbalosti je ve všech případech nedodržení potřebné míry opatrnosti. Jak vyplývá z konstantní judikatury, *„kritériem nedbalosti v obou jejích formách je zachovávaní určité míry opatrnosti pachatelem, která je zpravidla charakterizována jako potřebná míra opatrnosti. Míra potřebné opatrnosti je dána spojením objektivního a subjektivního hlediska při předvídání způsobení poruchy nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem.“*¹⁷⁹

¹⁷⁴ Draštík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 114.

¹⁷⁵ Prušák, J. Rakouské právo trestní. Díl všeobecný. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1912, str. 95-97.

¹⁷⁶ Kallab, J. Trestní právo hmotné. Melantrich. Praha 1935, str. 48.

¹⁷⁷ Miříčka, A. Rakouské trestní právo hmotné. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1911, str. 76.

¹⁷⁸ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020., str. 230.

¹⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.06.2012, sp. zn.: 5 Tdo 540/2012 (č. 5/2013 Sb. rozh. tr.)

Již Miříčka definoval potřební míru opatrnosti obecnou, danou pro každého jedince lehce poznatelnými následky, resp. předpisy platnými pro každého, a individuální, danou zvláštními poměry jednotlivce.¹⁸⁰ V tomto dělení lze spatřit základ pro dnešní dělení na kritérium objektivní a subjektivní. Potřebná míra opatrnosti a její rozsah se posuzuje podle povinnosti, možnosti a schopnosti pachatele trestného činu předvídat porušení či ohrožení hodnot chráněných trestním právem v důsledku svého jednání. U povinnosti mluvíme o objektivním kritériu nedbalosti, u možnosti a schopnosti o subjektivním kritériu.¹⁸¹

Objektivní kritérium nedbalosti vyžaduje stejnou míru opatrnosti od všech subjektů objektivní reality, pouze výjimečně, např. u určitých povolání, i míru vyšší, a to ve vztahu ke všem, kdo toto povolání vykonávají.¹⁸² Rozsah objektivního kritéria není v trestním zákoníku explicitně vymezen. Zpravidla jej dovozujeme z příslušných právních předpisů upravujících specifickou výše společenských vztahů (např. pravidla silniční dopravy), vnitřních, bezpečnostních, či technických předpisů, obecně uznávaných pravidel, nebo z pravidel neprávnických, jenž upravují postup při výkonu specifických činností *de lege artis* (např. ve zdravotnictví).¹⁸³ V praxi se však mohou objevit i situace, kdy objektivní kritérium v žádných předpisech či pravidlech vymezeno není. V těchto případech se vyžaduje taková míra opatrnosti, jenž svým rozsahem odpovídá charakteru situace vyvolané pachatelem, resp. rozumná opatrnost, jenž vyplývá z obecně uznávaných zásad, a je ve společnosti obecně uznávaná.¹⁸⁴ Dodržení objektivního kritéria opatrnosti nebrání situace, kdy daná osoba sice neudrží určitý bezpečnostní předpis, ale bezpečnost zabezpečí jinak v souladu s novými vědeckými a technologickými poznatky.¹⁸⁵ Objektivní kritérium ukládá každému subjektu poměrně náročný požadavek dodržovat vždy a všude všechny relevantní pravidla a postupy, a to v oblasti celé každodenní reality. Proto lze usoudit, že je kritériem přísnějším než kritérium subjektivní.¹⁸⁶

Subjektivní kritérium nedbalosti spočívá v míře opatrnosti nikoliv obecné, nýbrž individuální. Jedná se tedy o opatrnost, kterou je pachatel schopný vynaložit v konkrétním případě. Posuzuje se na základě (i) osobních tělesných či duševních vlastností pachatele, jako jsou například jeho intelekt, výchova, informovanost o určitých skutečnostech, vzdělání, zaměstnání, duševní rozpoložení, zkušenosti, či zdravotní stav; a (ii) okolností každého případu, jako jsou například místo, doba a prostředí jeho spáchání, přičemž se může jednat o skutečnosti způsobené přičiněním pachatele, ale i skutečnosti jestvující nezávisle na jeho vůli.¹⁸⁷ Relevanci sehrává

¹⁸⁰ Miříčka, A. Rakouské trestní právo hmotné. Praha: Spolek českých právníků Všeherd, 1911, str. 78.

¹⁸¹ Drašík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 115.

¹⁸² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12.11.2014, sp. zn.: 7 Tdo 1261/2014.

¹⁸³ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 232.

¹⁸⁴ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 238.

¹⁸⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 239.

¹⁸⁶ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 232.

¹⁸⁷ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 240.

rovněž znalost místních poměrů a předchozí zkušenost pachatele vzhledem k těmto poměrům, tj. zda má pachatel možnost a schopnost s ohledem na svou předchozí činnost v určitých podmínkách předpokládat riziko vzniku trestněprávně relevantního následku.¹⁸⁸ S ohledem na výše uvedené lze odkázat na závěry Nejvyššího soudu, jenž konstatoval, že rozsah okolností, které by pachatel měl či neměl předvídat, nelze definovat pouze hypoteticky, nýbrž je nutné vycházet z objektivních okolností určité situace, které pachatel smyslově vnímá a subjektivně vyhodnocuje. Ve vztahu k provozu na silničních komunikacích lze za takové okolnosti považovat třeba „*určité místo, charakter komunikace a její technický stav, chování ostatních účastníků silničního provozu, místní podmínky, náhodný výskyt lesní zvěře na cestní komunikaci.*“¹⁸⁹

Pro posouzení dodržení subjektivního kritéria je nezbytné posoudit i to, zda může pachatel v konkrétní situaci presumovat protiprávní jednání jiných osob. Obecné pravidlo vyplývající z konstantní judikatury říká, že „*nelze po člověku rozumně požadovat, aby předvídal, že se další lidé budou chovat protiprávně, resp. že budou porušovat své povinnosti a zákazy.*“¹⁹⁰ I když však vlastním zaviněním způsobí nebezpečnou situaci jiná osoba tím, že poruší určitou právní povinnost, neomlouvá tato skutečnost pachatele v tom případě, že porušil právní povinnost i on sám. Nedbalostní zavinění totiž není vyloučeno ani v případě spoluzavinění jiných osob včetně poškozeného.¹⁹¹ V tomto ohledu nelze nevzpomenout tzv. princip omezené důvěry v dopravě, jenž spočívá v tom, že „*řidič motorového vozidla může spoléhat na dodržení dopravních předpisů ostatními účastníky provozu na pozemních komunikacích, nevyplývá-li z konkrétní situace opak. Tato zásada se ale neuplatňuje v případech, kdy ze situace v provozu na pozemních komunikacích vyplývá povinnost dbát zvýšené opatrnosti nebo s předstihem reagovat na situaci, aby bylo zabráněno kolizi (na komunikacích nebo v jejich blízkosti se pohybují děti, osoby těžce zdravotně postižené, přestárlé, zjevně volně pobíhající zvířata nebo to vyplývá z existence instalovaných dopravních značek). Řidič motorového vozidla je povinen zachovávat potřebnou míru opatrnosti vůči chodcům, kteří vstoupili do vozovky nebo se pohybují v její těsné blízkosti. Důvodně spoléhat na to, že tito účastníci silničního provozu dodrží pravidla silničního provozu může jen v případě, pokud z konkrétních okolností neplyne obava, že tomu tak nebude.*“¹⁹²

Trestněprávně relevantní následek musí být s nedodržením potřebné míry opatrnosti v příčinné souvislosti. I tento příčinný vztah musí být obsažen v zavinění pachatele. U nedbalostní formy zavinění je proto nutné, aby si pachatel měl a mohl představit rozvinutí příčinného průběhu tak, jak k němu ve skutečnosti došlo. Nepředstavuje-li si pachatel rozvinutí příčinného průběhu, ten není pokrytý jeho zaviněním a nejsou proto splněny podmínky pro vznik trestní odpovědnosti. Kromě vztahu příčinné souvislosti však musí být mezi nedodržením potřebné míry opatrnosti a trestněprávně relevantním následkem i vztah jiný, a to mezi účelem porušeného pravidla a

¹⁸⁸ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 233.

¹⁸⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 03.11.2010, sp. zn.: 7 Tdo 1156/2010.

¹⁹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.01.2019, sp. zn.: 7 Tdo 15/2019.

¹⁹¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 09.03.2016, sp. zn.: 4 Tdo 264/2016.

¹⁹² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.03.2011, sp. zn.: 6 Tdo 143/2011.

trestněprávně relevantním následkem. Tento vztah je charakterizován skutečností, že smyslem porušovaného pravidla je bezprostřední ochrana před vznikem toho konkrétního následku, k němuž v realitě skutečně došlo. Jako praktický příklad si můžeme uvést situaci, kdy řidič na křižovatce nerespektuje světelné značení a projde na červenou. Po několika stech metrech srazí chodce, který mu vběhl pod auto způsobem, kterému nešlo zabránit. Zastavil-li by řidič na červené, k následku by nedošlo. Jestvuje tedy příčinná souvislost mezi porušením pravidla a následkem. Účelem porušeného pravidla je však bránit bezpečnost účastníků silničního provozu na křižovatce, nikoliv chodců nacházejících se v bezpečné vzdálenosti od této křižovatky. Proto lze nejde usuzovat na vztah mezi účelem porušeného pravidla a způsobeným následkem.¹⁹³

Dojde-li k nedodržení potřebné míry opatrnosti, je povinností soudů toto nedodržení řádně prokázat, přičemž musejí vycházet z konkrétních skutkových okolností daného případu. K závěru o nedodržení potřebné míry opatrnosti proto nelze dojít bez řádně podložených skutečností faktické povahy jen na základě určité zpětné myšlenkové konstrukce. Povinnost zjistit řádný skutkový stav věci je absolutně esenciální, jelikož ne každý škodlivý následek automaticky vznikl v důsledku nedodržení potřebné míry opatrnosti.¹⁹⁴ Trestní odpovědnost za nedbalostní trestný čin nastupuje v případě, kdy pachatel poruší jak objektivní, tak subjektivní kritérium nedbalosti, tedy nedodrží míru opatrnost, ke které je v rámci okolností povinen a podle svých možností schopen.¹⁹⁵ Lze tedy usoudit, že „o zavinění z nedbalosti může jít jen tehdy, pokud povinnost a možnost předvídat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem jsou dány současně.“¹⁹⁶ Pouze současný výskyt obou kritérií totiž odpovídá zásadě odpovědnosti za zavinění.¹⁹⁷

Lze se setkat i s názorem, že subjektivní kritérium koriguje kritérium objektivní – subjektivní kritérium zde totiž nastupuje až v případě, že nebylo dodrženo kritérium objektivní. V rámci tohoto pojetí do úvahy připadá situace, kdy subjektivní kritérium při posuzování podmínek trestní odpovědnosti převládne nad nedodržením kritéria objektivního, i když jen ve specifických a velmi mimořádných případech; třeba když lékař po živelní pohromě v od společnosti izolované nemocnici pracuje bez odpočinku a více dní za sebou a například chybou v úsudku poruší objektivní kritérium, lze dojít i k závěru, že nejednal nedbalostně, jedná-li se o chybu nahodilou a způsobenou uvedenými specifickými subjektivními poměry. Zaviní-li však pachatel určitou situaci, při které dojde k porušení objektivního kritéria a pachatel kritérium subjektivní naplnil pouze v důsledku nízkých nároků na něj kladených, přičemž vzniklý stav mohl sám předpokládat, není nedbalostní zavinění vyloučeno. Taková situace nastane například v případě, kdy se osoba bez znalosti a zkušeností stane dobrovolně statutárním orgánem

¹⁹³ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, str. 239.

¹⁹⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 21.12.2020, sp. zn.: II. ÚS 1711/20.

¹⁹⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 241; srov. i rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16.11.2016, sp. zn.: 8 Tdo 1187/2016.

¹⁹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 06.09.2001, sp. zn.: 3 Tz 182/2001 (č. 43/2002 Sb. rozh. tr.)

¹⁹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.06.2012, sp. zn.: 5 Tdo 540/2012 (č. 5/2013 Sb. rozh. tr.)

společnosti a vzhledem ke svým subjektivním poměrům dělá vše, co může, ale i navzdory tomu dojde k nedodržení objektivního kritéria. Bylo-li naopak dodrženo kritérium objektivní, absence kritéria subjektivního nemůže naplnit podmínky pro vznik trestní odpovědnosti. V tomto případě se totiž nejedná o protiprávní jednání.¹⁹⁸

3.1.2.1. Vědomá nedbalost

Podstatou vědomé nedbalosti je, že pachatel ví, že svým jednáním může způsobit trestněprávně relevantní následek, ale bez přiměřených důvodů spoléhá na to, že tento následek nenastane. Vědomá nedbalost se ve své intelektuální složce shoduje s nepřímým úmyslem, může mít tedy podobu problematického nebo asertorického soudu. Pachatel si tedy trestněprávně relevantní skutečnosti představuje jako možné nebo vysoce pravděpodobné, nikdy však o jejich existenci nemůže být bezvýhradně přesvědčen. Možnost soudu apodiktického je vyloučena vzhledem k samotné povaze vědomé nedbalosti.¹⁹⁹

Rozdíl mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí je proto ve složce volní. Zatímco u nepřímého úmyslu se skutkový průběh realizuje podle představy pachatele, u vědomé nedbalosti se vývoj skutkového průběhu značně kvalitativně odklonil od vůle pachatele směřující k naplnění jeho fiktivní představy.²⁰⁰ U nepřímého úmyslu je pachatel srozuměn se vznikem trestněprávního následku, u vědomé nedbalosti pachatel sice ví, že jej způsobit může, ale má k němu negativní vztah, tedy ho způsobit nechce a ani s tím není srozuměn. V případě vědomé nedbalosti totiž pachatel počítá s určitými důvody, které by vzniku následku měly zabránit. Jedná se však o takové důvody, který v konkrétním případě zabránit vzniku následku schopny nejsou, ačkoliv za jiných podmínek by toho schopné byly. Důvody zde tedy objektivně existují, pachatel však chybně zhodnotil jejich schopnost vzniku následku zabránit.²⁰¹ Trestní odpovědnost pachatele se s ohledem na výše uvedené odvíjí právě od znalosti o nepřiměřenosti důvodů, kvůli kterým se pachatel spoléhá na to, že nezpůsobí porušení anebo ohrožení trestním právem chráněného zájmu. V této znalosti je rovněž spatřováno i nedodržení potřebné míry opatrnosti.²⁰² Nejestvuje-li však ve sféře pachatele subjektivní obligace nebo objektivní šance seznámit se se znalostí o nedostatečnosti důvodů, nejsou naplněny ani podmínky vzniku zavinění ve formě vědomé nedbalosti – pachatel zde tedy jedná nezaviněně.²⁰³

¹⁹⁸ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 234.

¹⁹⁹ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 397.

²⁰⁰ Hatala, V. Zavinenie v Československom socialistickom trestnom práve. Bratislava: Sovenská akadémia vied, 1961, str. 145.

²⁰¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 06.03.2019, sp. zn.: 3 Tdo 174/2019.

²⁰² Draštík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 116.

²⁰³ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 235.

Nepřiměřenost v důvodech pachatele nelze zaměnit s omylem. V rámci omylu totiž pachatel jedná v důsledku vadných představ o podstatných okolnostech daného případu. Nedostatečné zhodnocení zabraňujícího potenciálu důvodů, na které pachatel spoléhá, tedy nelze považovat za jejich kvalitativní a kvantitativní neznalost, co je naopak specifickým znakem negativního skutkového omylu. V případě vědomé nedbalosti se tedy jedná pouze o podcenění těchto důvodů v rámci procesu jejich hodnocení.²⁰⁴

Je-li dokazováno zavinění pachatele ve formě vědomé nedbalosti, nelze se uspokojit s pouhým zjištěním, že pachatel měl vědomosti o možnosti porušení nebo ohrožení statků chráněných trestním právem v důsledku svého jednání. Zároveň totiž musí dojít k objasnění všech skutečností, z nichž lze důvěryhodně usuzovat na to, že pachatel bez existence přiměřených důvodů spoléhal na to, že trestněprávně relevantní následek nezpůsobí. V tomto ohledu je potřebné zohlednit i zkušenosti pachatele i ostatní okolnosti konkrétního případu.²⁰⁵

3.1.2.2. Nevědomá nedbalost

Nevědomá nedbalost spočívá v tom, že pachatel vůbec neví, že svým jednáním může způsobit trestněprávně relevantní následek, i když vzhledem k okolnostem případu a svým osobním poměrům o tom vědět měl a mohl.

U nevědomé nedbalosti tedy výslovně chybí složka intelektuální, pachatel nevnímá a ani si neuvědomuje rozhodné skutečnosti. V důsledku absence složky intelektuální zde logicky nemůže nastoupit ani složka volní, jelikož intelektuální složka je jejím nezbytným předpokladem. Podstata zavinění zde tedy není založena na kombinaci složky intelektuální a složky volní, ale právě na absenci složky vědomostní, protože tuto vědomostní složku zavinění pachatel vzhledem k subjektivním a objektivním okolnostem, které jsou v případě nevědomé nedbalosti vyjádřeny přímo v zákoně²⁰⁶, nabýt měl a mohl.²⁰⁷ Jak shrnuje ve vztahu k nevědomé nedbalosti Sotolář, *„trestní odpovědnost pachatele je v rovině subjektivní stránky jeho činu založena pouze na povinnosti a současně možnosti předvídat trestněprávně relevantní následek. Tato možnost předvídat ho – a tedy i být si ho vědomý – je u pachatele posuzována na základě jeho subjektivních poměrů a objektivně existujících okolností činu.“*²⁰⁸ Nezachování potřebné míry opatrnosti, a z toho vyplývající zavinění pachatele ve formě nevědomé nedbalosti, lze potom dovodit z toho, že

²⁰⁴ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 253.

²⁰⁵ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19.01.2011, sp. zn.: 8 Tdo 1619/2010.

²⁰⁶ Objektivní kritérium je představováno formulacemi „okolnosti případu“ a „vědět měl“, subjektivní kritérium formulacemi „osobní poměry pachatele“ a „vědět mohl“; srov. Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 253.

²⁰⁷ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 236.

²⁰⁸ Drašík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 117.

si pachatel trestného činu trestněprávně relevantního následku nebyl vědom a ani ho nechtěl, i když byl schopen a zároveň povinen ho předpokládat.²⁰⁹

U nevědomé nedbalosti jsou jak kritérium subjektivní, tedy povinnost předpokládat vznik trestněprávně relevantního následku, tak kritérium objektivní, tedy možnost předpokládat vznik trestněprávně relevantního následku, daný současně. Nedojde-li k naplnění jednoho z těchto kritérií, je vyloučený závěr, že jednání pachatele je pokryto zaviněním.²¹⁰

Na rozdíl od nedbalosti vědomé, u nedbalosti nevědomé není apriori vyloučen ani negativní omyl. Proto nelze obecně mluvit o neexistenci nevědomé nedbalosti v důsledku toho, že negativní omyl nastal. Lze spíše konstatovat, že nevědomá nedbalost je někdy předpokladem pro výskyt negativního omylu. Jedná-li tedy pachatel v negativním omylu, přičemž toto jednání naplní znaky skutkové podstaty trestného činu, a zákon stanoví v rámci konkrétní skutkové podstaty možnost zavinění i ve formě nedbalosti, trestní odpovědnost pachatele jednajícího v negativním omylu není vyloučena.²¹¹

3.1.2.3. Hrubá nedbalost

Ustanovení § 16 odst. 2 trestního zákoníku zakotvuje institut hrubé nedbalosti: „*Trestný čin je spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem.*“ Vyskytuje-li se v konkrétní skutkové podstatě trestného činu požadavek na zavinění ve formě hrubé nedbalosti, je naplnění tohoto znaku nezbytným předpokladem pro vznik trestní odpovědnosti pachatele. S tímto požadavkem se setkáváme například u trestných činů porušení povinností při správě cizího majetku z nedbalosti podle ustanovení § 221 trestního zákoníku, nedovolené výroby a držení jaderného a zvláštního štěpeného materiálu podle ustanovení § 282 trestního zákoníku, či neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti podle ustanovení § 300 trestního zákoníku.

Hrubou nedbalostí se rozumí vyšší stupeň intenzity nedbalosti, ať již vědomé nebo nevědomé. Nejde tedy o další odvozenou formu nedbalosti, ale o zakotvení určité vyšší míry zavinění ve vztahu k oběma zákoně upraveným odvozeným formám.²¹² Co se týče složky intelektuální a složky volní, zde mezi hrubou nedbalostí a oběma odvozenými druhy nedbalosti není rozdíl. Hrubá nedbalost se však vyznačuje o mnoho intenzivnějším porušením potřebné míry opatrnosti, a to právě v důsledku zřejmé bezohlednosti pachatele ve vztahu k trestním právem

²⁰⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.08.2017, sp. zn.: 7 Tdo 286/2017.

²¹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 17.03.1986, sp. zn.: 4 Tz 9/86 (č. 6/1988 Sb. rozh. tr.)

²¹¹ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 254.

²¹² Drašík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 117.

chráněným zájmům. Zřejmá bezohlednost je taková bezohlednost, která je jednoznačně bez větších obtíží poznatelná z postoje pachatele k požadavku potřebné míry opatrnosti.²¹³

I hrubá nedbalost je dána kombinací objektivního a subjektivního kritéria nedbalosti. Ze samotného znění ustanovení § 16 odst. 2 trestného zákoníku, přesněji z formulace „*přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem*“, však lze dovodit silnější postavení kritéria subjektivního. Právě z osobního vztahu pachatele k požadavku na zachování potřebné míry opatrnosti se totiž dovozuje míra zavinění pachatele. Při zjišťování, zda míra zavinění dosáhla hrubé nedbalosti, se tedy berou do úvahy povinnosti, jimiž je pachatel vázán v důsledku jejich zakotvení v právních předpisech, bezpečnostních normách či obecně uznávaných pravidlech, ale primární úlohu sehrávají vlastnosti, znalosti, zkušenosti i stav pachatele, jeho vzdělání, zaměstnání, inteligenční kvocient atd.²¹⁴ Přihlíží se i k tomu, „*jak velké úsilí musel pachatel vynaložit k tomu, aby požadavek náležité opatrnosti naplnil; porovnat ho s tím, jak významný zájem měl touto opatrností být chráněn; jaké důvody pachatele vedly k tomu, že požadavek opatrnosti nedodržel; zda a jak důrazně byl pachatel na riziko upozorněn atd.*“²¹⁵ I když subjektivní kritérium sehrává při posuzování hrubé nedbalosti větší roli než kritérium objektivní, nelze opomenout ani objektivní okolnosti každého případu, zejména se musí přihlížet k povaze činnosti pachatele, povaze předmětů, jež používal včetně posouzení jejich nebezpečnosti i závažnost následku, jež způsobil nebo mohl způsobil. Rovněž je nutné uvést, že ne všechny činnosti se vyznačují stejnou mírou potřebné opatrnosti. Určité výjimečné činnosti, jako je např. letecký provoz, vyžadují o mnoho vyšší míru, a proto i limity hrubé nedbalosti jsou nastaveny níže než u činností běžných.²¹⁶

Zajímavé je posouzení hrubé nedbalosti v kontextu časového střetu dvou trestněprávních norem, a to v situaci, kdy došlo k spáchání trestného činu za účinnosti trestného zákona 1961, přičemž se o něm však rozhoduje až za účinnosti zákona novějšího, v tomto případě tedy trestního zákoníku. Z ustanovení § 2 odst. 1 trestního zákoníku totiž vyplývá, že „*trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se posuzuje jen tehdy, jestliže to je pro pachatele příznivější.*“ Proto je nutné vyřešit otázku trestní odpovědnosti za předpokladu, kdy trestní zákon 1961 ve skutkové podstatě konkrétního trestného činu požadoval zavinění ve formě nedbalosti, přičemž trestní zákoník vyžaduje zavinění v podobě nedbalosti hrubé. Nebyly-by ve vztahu k jednání pachatele nepochybně prokázány všechny skutečnosti svědčící o intenzitě jeho míry zavinění v podobě hrubé nedbalosti, nešlo by v režimu trestního zákoníku vůbec uvažovat o spáchání trestného činu, jelikož nebyly v důsledku absence požadované formy zavinění naplněny všechny předpoklady trestného činu. Proto by byla pro pachatele příznivější úprava v trestním zákoníku. Nastane-li však situace opačná a o existenci

²¹³ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 238.

²¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.06.2012, sp. zn.: 5 Tdo 540/2012 (č. 5/2013 Sb. rozh. tr.)

²¹⁵ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 239

²¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 01.04.2020, sp. zn.: 7 Tdo 289/2020 (č. 15/2001 Sb. rozh. tr.)

hrubé nedbalosti není pochyb, přichází do úvahy použití obou předpisů. K závěru o tom, která právní úprava je zde pro pachatele příznivější, lze pak dospět až po jejich komplexním srovnání.²¹⁷

3.2. Konstrukce skutkových podstat trestného činu z hlediska zavinění

Z jednotlivých znění skutkových podstat uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku lze vyvodit několik eventualit ve slovním vyjádření požadované formy zavinění jako obligatorního znaku subjektivní stránky ve vztahu ke konkrétnímu trestnému činu. Trestní zákoník mimo to specifikuje požadavek určité formy zavinění jak u základních skutkových podstat, tak i u skutkových podstat kvalifikovaných. Výchozí pravidlo lze dovést nejenom z dikce trestního zákoníku, jenž je detailněji rozebrána níže, ale i z rozhodovací praxe českých soudů. I Nejvyšší soud ČR ve svém usnesení ze dne 27.04.2011, sp.zn.: 3 Tdo 541/2011, zkonstatoval, že „*zatímco u základních skutkových podstat platí zásada, že pravidlem je úmyslné zavinění a že v zákoně musí být vždy výslovně uvedeno, pokud postačí k trestnosti činu zavinění jen z nedbalosti, u znaků tzv. kvalifikovaných skutkových podstat s vyšší trestní sazbou platí zásada opačná, z níž vyplývá, že nevyžaduje-li zákon zavinění ve formě úmyslu, postačí zde ve vztahu k takovému znaku zavinění z nedbalosti.*“

3.2.1. Konstrukce základní skutkové podstaty trestného činu z hlediska zavinění

Základní skutková podstata trestného činu ztělesňuje, jak lze již z názvu tohoto institutu dovést, základní úroveň a formu ochrany společenských vztahů, hodnot a zájmů chráněných trestním zákoníkem. Její znění lze považovat za elementární vyjádření konkrétního trestného činu, jelikož svým obsahem představuje nad rámec vždy přítomných obligatorních znaků skutkové podstaty pouze popis protiprávního jednání bez toho, aby stanovovala další specifické okolnosti.²¹⁸ Zpravidla bývá obsažena v prvním odstavci konkrétní skutkové podstaty ve zvláštní části trestního zákoníku a je trestána základní trestní sazbou.

V praxi se nejčastěji objevuje situace, kdy dikce základní skutkové podstaty konkrétního trestného činu explicitně nevyjadřuje požadovanou formu zavinění. V těchto případech se proto využije interpretační pravidlo obsažené v ustanovení § 13 odst. 2 trestního zákoníku, dle něhož „*k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.*“ Lze tedy dovést, že mlčí-li trestní zákoník v konkrétní základní skutkové podstatě v souvislosti k požadované formě zavinění, lze daný trestný čin spáchat pouze úmyslně. Nedbalostní zavinění přichází do úvahy pouze tam, kde to zákon výslovně umožňuje.²¹⁹

²¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.10.2011, sp. zn.: 7 Tdo 1298/2011 (č. 54/2012 Sb. rozh. tr.)

²¹⁸ Mencerová, I., Tobiášová, L., Turayová, Y. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná část. Šamorín: Heuréka, 2013, str. 128-129.

²¹⁹ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 276.

Nic však nebrání tomu, aby trestní zákoník v některých ustanoveních zvláštní části výslovně vyzdvihl požadavek na úmyslnou formu zavinění. Účelem této konstrukce je zachování co možno nejvyšší formy srozumitelnosti jednotlivých trestněprávních norem, a to zejména tehdy, kdy jednotlivé ustanovení trestního zákoníku vyžaduje specifickou formu úmyslu, např. úmysl vyhnout se vojenské službě uvedený v ustanovení § 386 odst. 1 trestního zákoníku²²⁰, nebo kdy vedle dolůzního trestného činu upravuje i trestný čin kulpózní²²¹. V těchto případech totiž často jde o trestné činy, jejíž objektivní stránka je podobná nebo dokonce shodná, přičemž jejich jediný rozdíl spočívá ve formě zavinění.²²² Opačná situace nastává zejména tehdy, kdy lze na úmyslnou formu zavinění usuzovat již z povahy trestného činu, či z okolností a souvislostí, za kterých byl tento trestný čin spáchán. V těchto případech se uplatní výše uvedené interpretační pravidlo a výslovné uvedení úmyslné formy zavinění v konkrétní skutkové podstatě lze považovat za poněkud zbytečné, viz například trestný čin znásilnění podle ustanovení § 185 trestního zákoníku.²²³ U těch skutkových podstat, které ke svému naplnění požadují úmyslnou formu zavinění, zásadně postačuje zavinění ve formě nepřímého úmyslu, i nepřímý úmysl lze totiž považovat za obecnou formu úmyslu. Uvedená presumpce se však neuplatní v situacích, kdy dikce zákona vyžaduje ve vztahu k jednání pachatele, aby bylo provázeno určitým cílem. Tato formulace totiž odkazuje na povinnost zavinění ve formě přímého úmyslu.

Jak již bylo naznačeno výše, má-li se jednat o trestný čin nedbalostní, je nutné, aby tuto skutečnost trestní zákoník v předmětné skutkové podstatě *expressis verbis* uvedl. Jestliže teda skutková podstata obsahuje znak „z nedbalosti“, vyžaduje se pro její naplnění tato forma zavinění, přičemž je zásadně irelevantní, zda se jedná o nedbalost vědomou nebo nevědomou. Vyžaduje-li se však zavinění ve formě nedbalosti hrubé, je pro vznik trestní odpovědnosti splnit i tento znak.

U některých trestných činů trestní zákoník umožňuje tzv. alternativní formu zavinění, a to využitím formulace „byť i z nedbalosti“. Předmětný trestný čin tedy lze spáchat jak nedbalostně, tak i úmyslně. Neznamená to však, že jeden konkrétní trestný čin může být pachatelem zaviněn v obou formách. Naopak, u každého konkrétního trestného činu je možná pouze jedna z forem zavinění, co musí být zohledněno a výslovně uvedeno i přímo v soudním rozhodnutí (nejčastěji půjde o skutkovou větu rozsudku).²²⁴

²²⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, str. 126.

²²¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019, str. 252.

²²² Ivor, J., Polák, P., Záhora J.: Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2016, str. 175.

²²³ Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2016, str. 198.

²²⁴ Ibidem, str. 198.

3.2.2. Konstrukce kvalifikované skutkové podstaty trestného činu z hlediska zavinění

Kvalifikovaná skutková podstata v sobě vždy zahrnuje skutkovou podstatu základní. Svým způsobem tuto základní skutkovou podstatu pozměňuje, pouze však v nepodstatných znacích. Došlo-li by totiž k modifikaci podstatných znaků základní skutkové podstaty, jednalo by se o vytvoření nové základní skutkové podstaty. Význam kvalifikované skutkové podstaty tedy spočívá v tom, že ke znakům základní skutkové podstaty se přidá další specifický znak nebo znaky, jenž způsobují vyšší stupeň společenské škodlivosti předmětného trestného činu.²²⁵ Tyto specifické znaky lze obecně označit jako okolnosti zvláště přitěžující, jejichž důsledkem je přísnější trestní postih. Půjde například o způsobení těžšího následku, než je předvídan základní skutkovou podstatou, zvláštní motiv pachatele, specifické postavení oběti útoku, závažnější způsob jednání atd.²²⁶ Kvalifikovaná skutková podstata zpravidla bývá obsažena ve vyšších odstavcích konkrétní skutkové podstaty ve zvláštní části trestního zákoníku.

Naproti skutkovým podstatám základním je situace ve vztahu k požadované formě zavinění u kvalifikovaných skutkových podstat odlišná. Není-li požadovaná forma zavinění explicitně uvedena v příslušném ustanovení zvláštní části trestního zákoníku, užije se obecné pravidlo zakotvené v ustanovení § 17 trestního zákoníku, jenž presumuje ve vztahu k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby zásadně zavinění nedbalostní, nestanoví-li jinak, přičemž jeho znění je následující:

„K okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, se přihlédne,

- a) jde-li o těžší následek, i tehdy, zavinil-li jej pachatel z nedbalosti, vyjímaje případy, že trestní zákon vyžaduje i zde zavinění úmyslné, nebo*
- b) jde-li o jinou skutečnost, i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, vyjímaje případy, kdy trestní zákon vyžaduje, aby o ní pachatel věděl.“*

Dikce zákona tak rozlišuje dva druhy okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby, a to těžší následek a tzv. jinou skutečnost. Zde je na místě je poznamenat, že z textace písm. a) citovaného ustanovení vyplývá ve vztahu k těžšímu následku požadavek nedbalostního zavinění, přičemž je irelevantní, zda se jedná o nedbalost vědomou či nevědomou, nestanoví-li trestní zákoník v dalších ustanoveních požadavek na úmyslné zavinění. Textace písm. b) pak ve vztahu k jiné skutečnosti naznačuje zavinění ve formě nevědomé nedbalosti s výjimkou situací, kde trestní zákoník vyžaduje zavinění ve formě nedbalosti vědomé.

²²⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019, str. 173.

²²⁶ Klátík, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná část. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, str. 89.

Co se týče těžšího následku, jde o druh následku jako součásti objektivní stránky trestného činu, jenž se vyznačuje naproti následku běžnému vyšší závažností svého obsahu a rozsahu, jinak řečeno postihuje objekt trestného činu intenzivněji nebo diametrálně odlišně než následek předvídaný základní skutkovou podstatou.²²⁷ Těžší následek lze tedy definovat jako výraznější poruchu nebo ohrožení primárního objektu, tedy společenských vztahů, zájmů a hodnot, jímž trestní zákoník poskytuje ochranu, v porovnání s intenzitou, jenž je předpokládána základní skutkovou podstatou předmětného trestného činu²²⁸, případně o poruchu nebo ohrožení dalšího, sekundárního, trestněprávně relevantního objektu²²⁹, to vše za splnění podmínky, že s tím zákon spojuje použití vyšší trestní sazby. Těžším následkem je například způsobení větší škody u trestného činu krádeže v souladu s ustanovením § 205 odst. 3 trestního zákoníku. Toto tvrzení je potvrzeno i případem z praxe, jenž řešil Nejvyšší soud ČR ve svém usnesení ze dne 27.04.2011, sp. zn.: 3 Tdo 541/2011. U pachatele trestného činu krádeže, který se zmocní na pohled levné tašky poškozeného, kdy poškozený měl tuto tašku i vzhledem k jejímu obsahu u sebe, a to za předpokladu, že předmětem zájmu pachatele je právě obsah této tašky, lze dovozovat zavinění ve formě nedbalosti v relaci k vyšší škodě, tedy těžšímu následku, jako okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby již proto, že si předem nebyl vědom obsahu odcizené tašky, a tedy ani toho, jakou škodu může jeho odcizením způsobit. Z levného vzhledu odcizené tašky totiž nelze usuzovat nízkou hodnotu věcí, jenž tvoří její obsah. S ohledem na výše uvedené je proto závěr, dle něhož by existence zavinění pachatele ve vztahu k těžšímu následku byla odvozována podle toho, jestli a jak mu osoba poškozeného připadala dostatečně solventní vzhledem k jejímu věku, fyzickému zjevu, povaze odcizené tašky atd., naprosto nepřipustný.

Jinými skutečnostmi pro účely ustanovení § 17 trestního zákoníku pak rozumíme různé okolnosti, jež jsou spojeny se znaky skutkových podstat jednotlivých trestných činů, tedy takové okolnosti, jenž určitým způsobem blíže definují a rozvíjejí objekt, objektivní stránku, subjekt, i subjektivní stránku předmětného trestného činu. Jedná se o takové skutečnosti, jenž zásadně jestvují již v době páchaní daného trestného činu nezávisle na vůli pachatele, tedy nejsou důsledkem jeho jednání.²³⁰ Jinou skutečností se rozumí například to, že pachatel trestného činu znásilnění tento čin spáchal na oběti mladší než 15 let, a to i tehdy, když o této skutečnosti pachatel sice nevěděl, ale vzhledem ke způsobu chování oběti, její fyzické vyspělosti a zjevu, informacím o její školní docházce, jako i vzhledem k osobním poměrům pachatele, věk oběti znát měl a mohl.²³¹

Neuplatní-li se obecné pravidlo, uvedené v ustanovení § 17 trestního zákoníku, lze se setkat s několika eventualitami. Trestní zákoník explicitně formu zavinění uvádí u okolností

²²⁷ Mašlanyová, D. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná část. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, str. 73.

²²⁸ Komentář k ust. § 17 trestního zákoníku. In: Drašík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. I. Díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 124.

²²⁹ Klátík, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná část. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, str. 100.

²³⁰ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 246.

²³¹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 28.11.2019, sp. zn.: 2 To 105/2019.

podmiňujících použití vyšší trestní sazby pouze v situacích, kde je vyžadováno zavinění úmyslné. V některých situacích sice trestní zákoník výslovně požadavek na úmyslnou formu zavinění nestanovuje, ale lze na ní usuzovat s ohledem na okolnosti v důsledku interpretace předmětného zákonného ustanovení, například kdy pachatel páchá trestný čin jako člen organizované skupiny. Mimořádně v některých situacích pak trestní zákoník vyžaduje, aby pachatel o určitých okolnostech dokonce sám věděl, např. když páchá trestný čin se zbraní.²³²

Stejnou konstrukci ve vztahu k formě zavinění jako u okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby používá trestní zákoník i ve vztahu k přitěžujícím okolnostem, jak vyplývá z jeho ustanovení § 39 odst. 6. Oba tyto instituty se však liší svou povahou. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby charakterizují vyšší míru společenské škodlivosti a nebezpečnosti předmětného trestného činu, která je zohledněna právě kvalifikovanými skutkovými podstatami, přičemž jsou uvedeny u konkrétních ustanovení zvláštní částí trestního zákoníku.²³³ Týkají se problematiky samotné trestní odpovědnosti a viny pachatele za spáchaný trestný čin a uplatňují se zásadně v době spáchání předmětného trestného činu²³⁴. Na druhé straně přitěžující okolnosti jsou právně relevantní skutečnosti, ze kterých se usuzuje na závažnost daného spáchaného trestného činu a jejichž zjištění a zhodnocení má význam zejména při rozhodování o druhu a výměře trestu ukládaného za spáchaný trestný čin.²³⁵ Při jejich hodnocení musí soud vycházet z výsledků provedeného dokazování a nemůže rozhodovat na základě důkazně nedostatečně podložených domněnek.²³⁶ Na rozdíl od okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby se mohou uplatnit nejenom během páchaní trestného činu, ale i před ním a po něm.²³⁷

²³² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019, str. 253-254.

²³³ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.03.2011, sp. zn.: 8 Tz 27/2011.

²³⁴ Drašík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. I. Díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 334.

²³⁵ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 556.

²³⁶ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 1997 sp. zn. 7 To 124/97.

²³⁷ Drašík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní zákoník. Komentář. I. Díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 334.

4. Zavinění při pluralitě osob zúčastněných na trestné činnosti

4.1. Pojem trestné součinnosti

Vymezením pojmu trestné součinnosti se historicky i v současnosti zabývá mnoho významných právních teoretiků. Solnař trestnou součinnost definuje jako situace, ve kterých se trestného činu účastní více spolupachatelů nebo kromě pachatele či spolupachatelů i jiné osoby, a to zejména tím, že trestný čin pachatele či spolupachatelů úmyslně vyvolávají nebo jeho spáchání ulehčují, nebo tím, že ulehčují pachatelům tohoto trestného činu nebo na trestném činu zúčastněným osobám uniknout trestnímu stíhání nebo trestu.²³⁸ Solnařovou definici rozvíjí Šámal, který nad její rámec uvádí, že trestnou součinností se rozumí i účast jiných osob vedle pachatele či spolupachatelů na trestném činu zejména tím, že tento trestný čin organizují, umožňují nebo zužitkují kořist a výnosy z tohoto trestného činu pocházející.²³⁹ Odlišným způsobem přistupuje k definici trestné součinnosti Kratochvíl, který jí charakterizuje jako kvalifikovanou formu trestné činnosti vyznačující se dvěma nebo více subjekty, jedním společným nebo hlavním trestným činem a s ním souvisejícím činem vedlejším a alespoň jednostrannou propojeností subjektivních a objektivních stránek jednání těchto zúčastněných subjektů, přičemž není-li explicitně umožněna alternativnost, musí být všechny tyto uvedené znaky naplněny kumulativně.²⁴⁰

Relevantními formami trestné součinnosti pro účely této diplomové práce jsou spolupachatelství, pomoc, návod a organizátorství, jímž se věnují následující podkapitoly.

4.2. Zavinění u organizátorství, návodu a pomoci

Trestní zákoník vymezuje okruh účastníků trestného činu ve svém ustanovení § 24; jedná se o osoby organizátora, návodce a pomocníka. Zde je na místě uvést, že tento rozsah odpovídá užšímu pojetí účastenství, zákonní definice účastenství totiž nezahrnuje institut spolupachatelství. Jelikož spolupachatelstvím se zabývá podkapitola 5.3. této diplomové práce, závěry uvedeny v této podkapitole se vztahují na účastenství na trestném činu v užším smyslu.

Účastenství lze charakterizovat jako úmyslnou účast několika osob na trestném činu směřující k totožnému následku, jejímž účelem je působení proti stejnému konkrétnímu trestním právem chráněnému společenskému vztahu, zájmu, či hodnotě. Jelikož osoba účastníka se určitým způsobem podílí na trestní činnosti hlavního pachatele, přičemž je však od osoby tohoto hlavního pachatele odlišná, lze dospět k závěru, že účastenství svým způsobem rozšiřuje dosah jednotlivých ustanovení zvláštní části trestního zákoníku i na jednání, která by za jiných okolností trestná

²³⁸ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 371

²³⁹ Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2016., str. 254.

²⁴⁰ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 295.

nebyla.²⁴¹ S ohledem na výše uvedené nelze opomenout ani závěry usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25.04.2019, sp. zn.: 3 Tdo 185/2019, v němž soud konstatoval, že „*trestní činnost účastníka bezprostředně přispívá k tomu, že došlo k naplnění znaků konkrétní skutkové podstaty trestného činu, i když účastník sám tyto znaky přímo nenaplnuje.*“ Účastenství je v českém právním řádu postaveno na zásadě akcesority.²⁴² Lze ji vykládat tak, že trestní odpovědnost účastníka je podmíněna trestní odpovědností hlavního pachatele, jinak řečeno je na trestní odpovědnosti hlavního pachatele závislá. Účastenství je možné pouze ve vztahu k takovému činu, který splňuje jak obecné, tak i typové znaky trestného činu i znak protiprávnosti, přičemž ke spáchání takového trestného činu či jeho pokusu musí dojít hlavním trestně odpovědným pachatelem, zde mluvíme o kvalitativní stránce zásady akcesority. Účastenství však přichází do úvahy pouze tehdy, kdy páčání hlavního trestného činu dospěje alespoň do stadia pokusu, zde mluvíme o kvantitativní stránce zásady akcesority.²⁴³

Již z legální definice účastenství uvedené v ustanovení § 24 trestního zákoníku vyplývá, že pro naplnění subjektivní stránky jakékoliv z forem účastnictví se vyžaduje zavinění ve formě úmyslu, přičemž je irelevantní, zda jde o úmysl přímý nebo nepřímý. Typickým znakem úmyslného zavinění účastníka na trestném činu je, že tento účastník chce, respektive je minimálně srozuměn s tím, že přímé ohrožení anebo porušení objektu chráněného trestním zákoníkem je způsobeno až v důsledku úmyslného jednání pachatele, k němuž se vztahuje aktivita účastníka.²⁴⁴

Je nezbytné, aby úmysl účastníka pokrýval jak ty okolnosti, jenž lze považovat za obligatorní znaky konkrétní formy účastenství, tak i obligatorní znaky skutkové podstaty trestného činu, k němuž se v konkrétní věci účastenství váže, a to včetně rysů subjektivní stránky trestného činu u jeho hlavního pachatele. Úmysl účastníka se dále musí vztahovat i na kauzální nexus mezi jednáním účastníka naplňujícím znaky některé z forem účastenství a okolnostmi, jenž naplňují rysy trestného činu, k němuž účastenství směřuje. Úmyslné zavinění účastníka musí pokrývat i veškeré skutečnosti subjektivní povahy, jenž představují obligatorní znaky subjektivní stránky konkrétní skutkové podstaty u konkrétního trestného činu. Skutečnost, že zavinění pachatele hlavního trestného činu v sobě nezahrnuje úmysl účastníka účastnit se na tomto trestném činu, nemá vliv na naplnění podmínek nezbytných pro existenci účastenství. Jinak řečeno, pachatel trestného činu si vůbec nemusí být vědom toho, že se účastník úmyslně zúčastňuje páčání trestného činu.²⁴⁵ V tomto ohledu lze odkázat i na judikatorní závěry uvedené v rozhodnutí R

²⁴¹ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 385-386.

²⁴² Zásada akcesority účastenství se v českém právním řádu vyskytuje od účinnosti zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon. Do té doby v režimu zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon, platila tzv. zásada osamostatnění účastenství. Jak totiž vyplývalo z ust § 7 odst. 3 trestního zákona 1950, trestnost návodce ani pomocníka nebyla závislá na trestnosti přímého pachatele.

²⁴³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 08.03.2018, sp. zn.: 11 Tdo 1537/2017.

²⁴⁴ Kubička, R. Subjektivna stránka trestného činu. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, str. 90.

²⁴⁵ Kubička, R. Trestná súčinnosť. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2020, str. 108, 109.

43/1952, z něhož vyplývá, že „k naplnění pojmu pomoci není třeba, aby pachatel, jemuž je pomoc poskytována, byl s pomocníkem v tomto směru domluven, resp. aby vůbec o tom věděl.“

Vzhledem k výše popsanému je proto nutné dojít k závěru, že jednotlivá účastenská jednání směřující k určitému trestněprávně relevantnímu následku nejsou spojeny pouze z objektivního hlediska, tedy svou vzájemnou kauzalitou, ale i z hlediska subjektivního, tedy zaměřením svých úmyslů. Účastenství, jak ho definuje trestní zákoník, proto zahrnuje pouze úmyslnou účast na úmyslných trestných činech (tzv. dvojí úmysl). Tato zásada má dvě dimenze. První dimenze spočívá v tom, že účastenství je vyloučeno u kulpózních trestných činů. Znamená to, že i kdyby se potenciální účastník chtěl určitým jednáním, které svou povahou odpovídá některé ze zákonných forem účastenství, podílet na nedbalostním trestném činu hlavního pachatele, nelze ho považovat za účastníka ve smyslu trestního práva. Povaze účastenství s ohledem na výše uvedené totiž principiálně odporují situace, ve kterých je výsledkem činnosti několika osob způsobení následku z nedbalosti.²⁴⁶ Ta jednání, jenž se svým povahou sice blíží organizátorství, návodu či pomoci, ale vztahují se pouze k trestnému činu kulpóznímu, naopak nezakládají trestní odpovědnosti účastníka.²⁴⁷ Druhá dimenze spočívá v tom, že nedbalostní jednání potenciálního účastníka nelze za účastenství vůbec považovat. Jestliže tedy potenciální účastník z nedbalosti naplní objektivní znaky některé z forem účastenství charakterizovaným trestním zákoníkem na úmyslném trestném činu, tato skutečnost nezakládá jeho trestní odpovědnost za účastenství a případně ani za úmyslný trestný čin, a to právě z důvodu absence úmyslného zavinění ve vztahu k rysům účastenství.²⁴⁸ Obdobně se postupuje i v případě, že potenciální účastník naplní z nedbalosti zákonné znaky některé z forem účastenství na nedbalostním trestném činu. Zde je v důsledku absence úmyslu ke znakům účastenství bezpochyby vyloučena trestní odpovědnost za účastenství na trestném činu, trestní odpovědnost za případný nedbalostní trestný čin však absolutně vyloučena není, a to v těch případech, kdy je skutková podstata nedbalostního trestného činu vymezena tak široce nebo obecně, že lze pod ní podřadit i jednání nedbalostního účastníka.²⁴⁹

Co se týče vztahu zavinění účastníka k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby, zde se názory odborné veřejnosti liší. Hatala se přiklání k závěru, že ze zásady, dle níž účastenství z hlediska subjektivní stránky vyžaduje úmysl účastníka ve vztahu k úmyslnému trestnému činu hlavního pachatele, vyplývá i požadavek na úmyslné zavinění účastníka i ve vztahu k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby.²⁵⁰ Osobně se však přikláním k názoru vyjádřenému například v komentářové literatuře k trestnímu zákoníku.²⁵¹ Dle ní je požadavek na

²⁴⁶ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 160-161.

²⁴⁷ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 393.

²⁴⁸ Kubička, R. Subjektivna stránka trestného činu. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, str. 95.

²⁴⁹ Ibidem, str. 96.

²⁵⁰ Hatala, V. Obzvlášť přitěžující okolnosti v československom trestnom práve. Bratislava: SAV, 1957, str. 146; srov. i Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 176.

²⁵¹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, str. 346; srov. i Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 436.

dolůžní zavinění účastníka ve vztahu k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby nadbytečný vzhledem k ustanovení § 24 odst. 2 trestního zákoníku, dle něhož se se na trestí odpovědnost účastníka užijí ustanovení o trestní odpovědnosti pachatele, nestanoví-li zákon něco jiného. Proto není důvod, aby se na účastníka nevztahovalo ustanovení § 17 trestního zákoníku, které k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby předpokládá zavinění nedbalostní, nevyžaduje-li zákon zavinění úmyslné. Domnívám se, že tento názor potvrzuje i judikatura²⁵² v režimu trestního zákona 1961, jenž je však použitelná i za současné právní úpravy: „*Ustanovení § 10 (pozn. autora: dnes se jedná o ustanovení § 24 trestního zákoníku) však neupravuje ohledně návodu (ani jiných forem účastenství) institut okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby. Proto návod na trestném činu spáchaném za okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby předpokládá, aby takováto okolnost byla dána ohledně jednání, k němuž byl naveden ten, kdo podle návodu měl jednat. Vztah účastenství k trestnému činu hlavního pachatele je z tohoto hlediska třeba hodnotit s přihlédnutím k zavinění, a to za podmínek § 6 tr. zák (pozn. autora: dnes se jedná o ustanovení § 17 trestního zákoníku). Není proto možné přičítat účastníkovi okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, pokud k nim nebylo dáno z jeho strany zavinění, a to v nezbytné formě podle posledně citovaného ustanovení.*“

4.2.1. Zavinění u organizátorství trestného činu

Z ust. § 24 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku vyplývá, že organizátorem je ten, kdo úmyslně spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil. Za zosnování trestného činu můžeme považovat různé činnosti od iniciování dohody o jeho spáchání, přes vymýšlení a zpracování plánu jeho spáchání, až např. po vyhledání osob, jenž se mají spáchání trestného činu účastnit, zajišťování jejich vzájemné komunikace a rozdělení jejich dílčích úkolů před samotným spácháním trestného činu. Pojmovým znakem zosnování je, že se vztahuje k období před spácháním trestného činu. Řízením trestného činu se pak rozumí činnost odpovídající usměrňování osob, které se na trestném činu podílejí, zadávání jednotlivých pokynů těmto osobám atd. Pojmovým znakem řízení je, že se vztahuje k období páchání trestného činu.²⁵³

Co se týče subjektivní stránky organizátorství, ta musí zahrnovat úmysl organizátora pokrývající zosnování nebo řízení individuálně určeného hlavního trestného činu. Typický je v těchto případech zejména úmysl přímý, nelze však vyloučit ani úmysl nepřímý. Co se týče subjektivního vztahu mezi organizátorem a hlavním pachatelem, je ním dostatečné jednostranné propojení směřující od organizátora k hlavnímu pachateli. Hlavní pachatel totiž vůbec nemusí vědět o tom, že jeho činnost je zosnována nebo řízena jiným subjektem. Vědomí pachatele o této skutečnosti tedy nehraje u posuzování existence úmyslného zavinění organizátora žádnou roli, relevantní je pouze vůle či srozumění tohoto účastníka ve vztahu k vlastnímu organizování trestné

²⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. 1. 2005, sp. zn. 11 Tdo 1235/2004 (č. 43/2005 Sb. rozh. tr.)

²⁵³ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 09.02.1998, sp. zn.: IV.ÚS 418/97 (č. 18/1998 Sb. nál. a usn.)

činnosti. Ve vztahu ke hlavnímu pachateli se vyžaduje pouze to, aby jeho jednání bylo pokryto úmyslným zaviněním. Naplnění objektivních znaků organizátorství ve formě nedbalostního zavinění je vyloučeno. Co se týče úmyslného organizátorství trestného činu spáchaného nedbalostně, v praxi se s těmito situacemi však dá setkat. Do úvahy v tomto případě přichází i trestní odpovědnost potenciálního organizátora, nikoliv však za účastenství na trestném činu, nýbrž za nepřímé pachatelství.²⁵⁴

4.2.2. Zavinění u návodu k trestnému činu

Návodcem v souladu s ustanovením § 24 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku rozumíme toho, kdo úmyslně vzbudil v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin. Podstatou návodu je, že osoba, na níž návodce působí, trestný čin předtím vůbec spáchat nechtěla a toto rozhodnutí pojala až v důsledku působení návodce na svou osobu.²⁵⁵ Intenzita jednání návodce nesehrává roli, důležitá je pouze skutečnost, že trestný čin by nebyl spáchán a trestněprávně relevantní následek by nenastal, nebýt působení návodce na vůli hlavního pachatele.²⁵⁶

Co se týče subjektivní stránky návodu, úmysl návodce musí ve své podstatě zahrnovat skutečnost, že svým jednáním motivuje ve hlavním pachateli rozhodnutí spáchat trestný čin. Subjektivní stránka se v tomto ohledu nelimituje pouze na samotné vlastní jednání návodce, nýbrž i na úmysl hlavního pachatele spáchat trestný čin a na kauzální nexus mezi nimi, a to včetně rozhodnutí naváděného pachatele spáchat konkrétní trestný čin. Stejně jako u organizátorství však platí, že ze subjektivního hlediska postačí pouze jednostranné provázání ze strany návodce k osobě pachatele – úmysl pachatele nemusí zahrnovat úmysl návodce, naváděný proto nemusí mít vůbec žádnou vědomost o tom, že páchá trestný čin z impulsu návodce.²⁵⁷ Dle Jelínka²⁵⁸ se návodcův úmysl musí vztahovat i na dokonání trestného činu, tedy na porušení anebo ohrožení objektu chráněného trestním zákoníkem. Odkazuje na Kallaba, dle něhož by neměl být návod trestný za předpokladu, že návodce zabrání dokonání trestného činu tím, že již předem dobrovolně učiní vhodná opatření, jenž dokonání brání.²⁵⁹ V doktríně je však převládající opačný názor. Šámal v tomto ohledu totiž uvádí, že trestní odpovědnost vznikne i provokatérovi, jenž jiného úmyslně navede ke spáchání trestného činu, načež hlavního pachatele udá, čímž zabrání dokonání trestného činu. Ke stejným závěrům v minulosti došli i Miříčka či Prušák.²⁶⁰

²⁵⁴ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 302.

²⁵⁵ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 445.

²⁵⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.07.2015, sp. zn.: 5 Tdo 1637/2014

²⁵⁷ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 168-169.

²⁵⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 325.

²⁵⁹ Kallab, J. Trestní právo hmotné. Melantrich. Praha 1935, str. 72.

²⁶⁰ Miříčka, A. Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Praha: Všeherd, 1934, str. 94; srov. i Prušák, J. Rakouské právo trestní. Díl všeobecný. Praha: Spolek českých právníků Všeherd, 1912, str. 132

V reálném životě nastávají situace, které se svou povahou a obsahem blíží návodu k trestnému činu, absentuje však u nich úmysl, ať už na straně návodce nebo na straně hlavního pachatele. Tyto situace lze rozdělit do dvou skupin. První skupina zahrnuje jednání, jehož prostřednictvím potenciální návodce vzbudí ve hlavním pachateli přesvědčení o spáchání úmyslného trestného činu, i když vůle potenciálního návodce ke spáchání trestného činu vůbec nesměřovala; zavinění potenciálního návodce lze pak odvozovat maximálně toliko ve formě nedbalosti. Druhá skupina zahrnuje jednání, jehož prostřednictvím potenciální návodce úmyslně vzbudí v pachateli přesvědčení směřující k vykonání určité aktivity, jež se pak z objektivního hlediska vyvine do podoby trestného činu. Zde rozlišujeme ještě dvě podskupiny. Zaprvé může úmysl potenciálního návodce směřovat k aktivitě hlavního pachatele, přičemž jeho účelem však vůbec není spáchání jakéhokoliv trestného činu. V těchto případech se aktivita pachatele vyprofiluje do podoby trestného činu v důsledku různých vnějších nepředvídatelných událostí. Zadruhé úmysl potenciálního návodce může směřovat ke spáchání nedbalostního trestného činu hlavním pachatelem. Žádné z výše uvedených jednání však nelze podřadit pod institutu návodu tak, jak ho definuje trestní zákoník, a to právě z důvodu absence úmyslného zavinění u jednoho ze zúčastněných subjektů. Vzhledem k okolnostem každého případu a naplnění případných zákonných podmínek však může v úvahu přijít trestní odpovědnost za nepřímé pachatelství, a to zejména při úmyslném návodu k nedbalostnímu trestnému činu.²⁶¹

4.2.3. Zavinění u pomoci na trestném činu

Podle ustanovení § 24 odst. 1 písm. c) je pomocníkem osoba, jež úmyslně umožní nebo usnadní jinému spáchání trestného činu. Zákon rovněž v tomto ustanovení poskytuje neuzavřený výčet jednotlivých forem pomoci. Jde například o opatření prostředků, odstranění překážek, vylákání poškozeného na místo činu, hlídání při činu (pomoc fyzická), radu, utvrzování v předsevzetí a slib přispět po trestném činu (pomoc psychická). Pomoc může být poskytnutá jak před samotným činem, tak i během jeho páčání, v úvahu přichází dokonce i pomoc po dokonání trestného činu, jestliže k ní dojde před jeho dokončením.²⁶²

Pro posouzení subjektivní stránky si lze na úvod pomoci závěry vyplývajícími z judikatury²⁶³: „Pomoc z hlediska subjektivní stránky předpokládá, že pomocník ví o úmyslu pachatele trestného činu a sám úmyslně jedná (ve formě usnadnění nebo umožnění jednání pachatele) tak, aby byl uskutečněn jemu známý úmysl pachatele. Protože pomoc k trestnému činu je vždy podmíněna úmyslem směřujícím k takové účasti na konkrétním úmyslném trestném činu, musí být čin pomocníka charakterizován konkrétními skutkovými okolnostmi, nikoliv jen znaky skutkové podstaty, z nichž je možno podle zásad logického myšlení usuzovat na vnitřní vztah pachatele k porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem.“

²⁶¹ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 169-170.

²⁶² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24.10.2012, sp. zn. 3 Tdo 1196/2012.

²⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.02.2017, sp. zn.: 8 Tdo 1776/2016.

Úmyslné zavinění pomocníka tedy musí v první řadě pokrývat vůli pomocníka svým vlastním jednáním podpořit hlavního pachatele při páchání úmyslného trestného činu. Kromě vůle pomocníka musí jeho úmyslné zavinění zahrnovat i kauzální nexus mezi jednáním pomocníka a jednáním hlavního pachatele, jenž naplňuje podstatné rysy skutkové podstaty konkrétního trestného činu. Jak již bylo uvedeno výše, charakteristickým znakem pomoci je skutečnost, že pomocník svým jednáním nenaplňuje přímo znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu, pouze podporuje hlavního pachatele. Úmyslné zavinění proto nezahrnuje vůli pomocníka přímo ohrozit nebo porušit společenské zájmy, vztahy či hodnoty, jímž trestní zákoník poskytuje ochranu, naopak se přímo soustředí toliko na pomoc hlavnímu pachateli. V důsledku činnosti hlavního pachatele pak úmyslné zavinění pomocníka zprostředkovaně pokrývá i znaky skutkové podstaty trestného činu. Jak platí i pro ostatní formy účastenství, úmysl hlavního pachatele se nemusí vztahovat na skutečnost, že mu k spáchání trestného činu někdo pomohl.²⁶⁴ Jak totiž uvádí Poláček, k pohlcení subjektivní stránky pomoci dochází již samotným úmyslem pomocníka.²⁶⁵ Stejně tak se podobně jako při ostatních formách účastenství uplatní i zásada, dle níž nedbalostní jednání potenciálního pomocníka nelze kvalifikovat jako pomoc ve smyslu trestního zákoníku.

4.3. Zavinění u spolupachatelství

Institut spolupachatelství je upraven v ustanovení § 23 trestního zákoníku: „*Byl-li trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama (spolupachatelé).*“ Spolupachatelství lze považovat za jednu z forem trestné součinnosti, přičemž v porovnání s účastenstvím ve smyslu ustanovení § 24 trestního zákoníku se jedná o formu závažnější. Ostatní formy účastenství jsou vůči němu subsidiární – i Nejvyšší soud ČR ve své rozhodovací praxi²⁶⁶ konstatuje, že „*spolupachatelství má přednost před formami účastenství, přičemž organizování trestného činu má přednost před ostatními formami účastenství, z nichž návod má přednost před pomocí.*“

Objektivní stránka spolupachatelství předpokládá, jak již vyplývá ze zákonné definice, společné jednání dvou a více osob. Jak vyplývá z judikatury²⁶⁷, „*o společné jednání jde tehdy, když každý ze spolupachatelů uskuteční svým jednáním všechny znaky skutkové podstaty trestného činu anebo když každý ze spolupachatelů svým jednáním uskutečnil jen některý ze znaků skutkové podstaty trestného činu, jenž je potom naplněna jen souhrnem těchto jednání, anebo i tehdy, když jednání každého ze spolupachatelů je alespoň článkem řetězu, přičemž jednotlivé činnosti – články*

²⁶⁴ Boroš, M. Prínip nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 162.

²⁶⁵ Poláček, F. Skutková podstata trestného činu a účastenstvo na trestnom čine podľa československého trestného práva. In: Právny obzor, rok 1956, č. 4, str. 210.

²⁶⁶ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16.08.2006, sp. zn.: 4 Tz 12/2006.

²⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 25.03.1976, sp. zn.: 4 Tz 38/76 (č. 24/1977 Sb. rozh. tr.)

řetěže směřují k přímému vykonání trestného činu a jen ve svém celku tvoří jeho skutkovou podstatu a působí současně.“

Český trestní zákoník výslovně, na rozdíl např. od slovenské právní úpravy, zakotvuje i požadavek na subjektivní stránku trestného činu. V tomto ohledu navazuje i na konstantní doktrinální názor, že v úvahu přichází pouze úmyslné spolupachatelství na úmyslném trestném činu.²⁶⁸ Je-li spáchání trestného činu zahrnuto zaviněním nedbalostním, může dojít k situacím, které jsou se spolupachatelstvím v poměru určité analogie. Jedná se zejména o případy, kdy dvě nebo více osob společně jednají, přičemž účelem tohoto jednání není ohrožení nebo porušení trestněprávně relevantního objektu, ale z nějakého důvodu dojde k trestněprávně relevantnímu následku zaviněnému kulpózně. V těchto situacích se v důsledku absence úmyslného zavinění posuzuje trestní odpovědnost za způsobený následek nikoliv podle zásad spolupachatelství, ale u každé zúčastněné osoby jednotlivě na základě toho jednání, které sama vykonala.²⁶⁹

Společný úmysl musí v první řadě pokrývat všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, k jehož spáchání má v důsledku spolupachatelství dojít. Není-li některý z těchto znaků společným úmyslem zahrnut, nelze mluvit o naplnění zákonných podmínek pro spolupachatelství, vzhledem k okolnostem do úvahy přichází trestní odpovědnost za nepřímé pachatelství (za předpokladu, že se k dané situaci vztahuje úmysl nepřímého pachatele), resp. za pokus trestného činu vykonaný ve formě spolupachatelství (za předpokladu pozitivního skutkového omylu jednoho z potenciálních spolupachatelů, že páchá daný trestný čin ve spolupachatelství).²⁷⁰ Společný úmysl u spolupachatelství je však specifický skutečností, že musí zahrnovat jak vůli všech spolupachatelů spáchat trestný čin společným jednáním, tak i vůli tímto jednáním způsobit porušení nebo ohrožení trestněprávně relevantního objektu. Všichni spolupachatelé proto musí disponovat určitými znalostmi o tom, že jejich společné jednání může směřovat ke spáchání trestného činu a pro případ, že se tak stane, být s tím srozuměni.²⁷¹ Institut spolupachatelství proto předpokládá existenci určité dohody mezi spolupachateli, přičemž dikce zákona nevyžaduje dohodu výslovnou; naopak postačí její vyjádření konkludentně.²⁷² Jak dovodila i judikatura²⁷³, „o spolupachatelství nejde v případě, kdy pachatelé souběžně útočí proti stejnému předmětu útoku, přičemž každý z nich však sleduje jiný záměr.“ Z výše uvedeného můžeme usuzovat na hlavní rozdíl mezi spolupachatelstvím a souběžným pachatelstvím. Při souběžném pachatelství totiž dochází k situaci, kdy dvě nebo více osob svým jednáním naplňují znaky skutkové podstaty stejného trestného činu, a to zejména ve

²⁶⁸ Hatala, V. Zavinenie v československom socialistickom trestnom práve. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1961, str. 211.

²⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 22.05.1968, sp. zn.: 4 Tz 26/68 (č. 50/1968 Sb. rozh. tr.)

²⁷⁰ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 412.

²⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 04.05.2011, sp. zn.: 8 Tdo 507/2011; srov. i Hatala, V. Zavinenie v československom socialistickom trestnom práve. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1961, str. 214.

²⁷² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 01.07.2009, sp. zn.: 3 Tdo 683/2009.

²⁷³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 18.08.1970, sp. zn. 1 To 32/70 (č. 57/1970 Sb. rozh. tr.)

stejný čas a na stejném místě, jejich jednání však není zahrnuto společným úmyslem.²⁷⁴ Lze proto říci, že při páchání trestného činu každý z nich působí jako samostatná a na druhém pachateli nezávislá jednotka. Existenci společného úmyslu však nevyklučuje situace, kdy každý ze spolupachatelů při společném jednání sleduje svůj určitý vlastní účel nebo prospěch, a to zejména za předpokladu, že svým jednáním přispívá k aktivitě ostatních.²⁷⁵ Společný úmysl dále není vyloučen ani v případech určitých neshod mezi spolupachateli, neovlivňují-li právní kvalifikaci činu ani trestněprávně relevantní následek a skutečnosti, jenž ho svým způsobem ovlivňují.²⁷⁶

Z časového hlediska musí společný úmysl všech spolupachatelů provázet páchání trestného činu po celou dobu jeho průběhu. Změní-li se úmysl některého spolupachatele během páchání trestného činu do té míry, že v jeho důsledku dojde zásadním způsobem k modifikaci podmínek trestní odpovědnosti, respektive trestněprávně relevantního následku, půjde o exces ze spolupachatelství.²⁷⁷ Judikatura i odborná literatura se shodují na tom, že „při excesu (vybočení) některého ze spolupachatelů z rámce společné dohody je tento spolupachatel sám odpovědný za to, co sám zaviněně způsobil, zatímco ostatní odpovídají jen za trestnou činnost v rámci společné dohody.“²⁷⁸

Při rozmluvě o subjektivní stránce spolupachatelství nelze opomenout ani problematiku trestní odpovědnosti okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby a okolností přitěžujících. Skutečnost, že předmětný trestný čin byl spáchán ve spolupachatelství, ještě neznamená, že zavinění jednotlivých spolupachatelů k daným okolnostem je pro všechny společné. Naopak, trestní odpovědnost každého ze spolupachatelů k těmto okolnostem je nutné posoudit pro každého jednotlivě a izolovaně.²⁷⁹ V tomto ohledu se proto užijí obecná pravidla uvedená v ustanoveních § 17 a § 39 odst. 6 trestního zákoníku, jenž pro trestní odpovědnost za okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby a za okolnosti přitěžující stanovuje zavinění ve formě nedbalosti, nestanoví-li zákon jinak.²⁸⁰ Zároveň z toho vyplývá, že v případě, že okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, resp. okolnosti přitěžující, nejsou zahrnuty v představách některého ze spolupachatelů alespoň ve formě nedbalostního zavinění, nelze o trestní odpovědnosti tohoto spolupachatele ve vztahu k uvedeným okolnostem vůbec uvažovat. Tento závěr lze doložit též judikaturou Vrchního soudu v Praze²⁸¹: „*Spolupachatel trestného činu loupeže, který sám fyzicky poškozeného nenapadl, odpovídá za jeho smrt, jestliže byla způsobena jednáním jiného spolupachatele v rámci společného loupežného útoku proti poškozenému, a on alespoň vzhledem*

²⁷⁴ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 411.

²⁷⁵ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 04.05.2011, sp. zn.: 8 Tdo 507/2011.

²⁷⁶ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 412-413.

²⁷⁷ Ibidem, str. 412.

²⁷⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 02.06.2021, sp. zn.: 8 Tdo 511/2021.

²⁷⁹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 331-332.

²⁸⁰ Obdobně viz i rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 25.03.1971, sp. zn.: 1 To 7/71 (č.49/1971 Sb. rozh. tr.)

²⁸¹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 05.11.1993 sp. zn. 7 To 168/93 (č. 18/1994 Sb. rozh. tr.)

k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, že tímto útokem uvedený těžší následek může být způsoben.“

4.4. Zavinení u nepřímého pachatelství

Ustanovení § 22 odst. 2 trestního zákoníku normativně zakotvuje institut nepřímého pachatelství, i když jej takto explicitně neoznačuje: „*Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby, která není trestně odpovědná pro nedostatek věku, nepříčetnost, omyl, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sama nejednala nebo nejednala zavineně. Pachatelem trestného činu je i ten, kdo k provedení činu užil takové osoby, která nejednala ve zvláštním úmyslu či z pohnutky předpokládané zákonem; v těchto případech není vyloučena trestní odpovědnost takové osoby za jiný trestný čin, který tímto jednáním spáchala.“*

Nepřímým pachatelem je proto v souladu s výše stanovenou definicí ten, kdo úmyslně využije nebo zneužije ke spáchání trestného činu jiný subjekt, tedy právnickou nebo fyzickou osobu, a to jako tzv. živý nástroj. Tento živý nástroj buď sám vůbec nejedná, nebo nejedná zavineně, což lze shrnout tak, že nejedná ve formě zavinení požadované pro konkrétní trestný čin.²⁸² Trestní odpovědnost v tomto případě vzniká právě nepřímému pachateli, a to za ten trestný čin, jenž spáchal prostřednictvím živého nástroje. U živého nástroje může ve vztahu k jejich trestní odpovědnosti dojít k situaci, kdy tento živý nástroj není trestně odpovědný vůbec (např. z důvodu nepříčetnosti nebo v důsledku okolnosti vylučující protiprávnost), nebo je trestně odpovědný pouze v limitovaném rozsahu (např. pro trestný čin nedbalostní).²⁸³

Z hlediska subjektivní stránky nepřímého pachatelství je naprosto nezbytné zavinení ve formě úmyslu. Úmysl nepřímého pachatele musí pokrývat zejména vůli nepřímého pachatele spáchat trestný čin využitím živého nástroje. Pro tento úmysl je irelevantní, zda chce nepřímý pachatel spáchat trestný čin v podobě nedbalostního nebo dokonce beztrestného jednání živého nástroje.²⁸⁴ Dále musí být v úmyslu nepřímého pachatele obsažena i skutečnost, že živý nástroj buď nejedná vůbec, že nejedná zavineně, nebo že nejedná v té formě zavinení, kterou vyžaduje trestní zákoník. Relevantní je též požadavek na to, aby úmysl nepřímého pachatele byl v souladu s objektivními rysy, tedy realitou. Nestane-li se tak, přichází do úvahy využití příslušných zákonných ustanovení o omylu pachatele trestného činu.²⁸⁵ Pro řádné naplnění všech podmínek nepřímého pachatelství je esenciální i existence kauzálního nexu jak mezi jednáním nepřímého pachatele a jednáním živého nástroje, tak i mezi jednáním živého nástroje a trestněprávně relevantním následkem. Proto je důležité, aby úmysl nepřímého pachatele zahrnoval naplnění znaků skutkové podstaty předmětného trestného činu a i příčinnou souvislost mezi jednáním

²⁸² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 305.

²⁸³ Ibidem str. 307.

²⁸⁴ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 385.

²⁸⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 307.

živého nástroje a trestněprávně relevantním následkem.²⁸⁶ Dalším typovým znakem nepřímého pachatelství je skutečnost, že mezi jednáním živého nástroje a úmyslem nepřímého pachatele nejestvuje žádná kongruence, naopak se v porovnání se živým nástrojem projevuje dominantní pozice nepřímého pachatele jak ve složce vůle, tak i ve složce vědomostní.²⁸⁷ V těchto případech dochází zejména k situacím, kdy živý nástroj vůbec nedisponuje vědomostmi o trestněprávně relevantním úmyslu nepřímého pachatele, nebo kdy tyto vědomosti sice má, ale jeho vůle se s úmyslem nepřímého pachatele vůbec neshoduje.²⁸⁸ Nevztahuje-li se úmysl na vše výše uvedené skutečnosti, nemůže se jednat ani o nepřímé pachatelství, dle okolností každého případu lze uvažovat o případné trestní odpovědnosti za přípravu trestného činu.²⁸⁹

K úmyslu nepřímého pachatele je ještě vhodné uvést, že k jeho realizaci dochází kauzálně obtížněji než u vlastnoručního deliktu. Souvisí to právě se skutečností, že nepřímý pachatel neporušuje nebo neohrožuje trestněprávně relevantní objekt bezprostředně, nýbrž k tomu využívá živý nástroj. Působením na živý nástroj nepřímý pachatel aktivuje určitý sled událostí, jenž mají k uskutečnění jeho úmyslu směřovat, zároveň však nad nimi nemá přímou a úplnou kontrolu. Proto se v praxi může stát, že nepřímý pachatel bude kromě trestného činu, k němuž nepřímé pachatelství směřuje, trestně odpovědný i za další trestné činy, jenž určitým způsobem korelují s uskutečňováním původního úmyslu nepřímého pachatele prostřednictvím živého nástroje. Do úvahy proto přichází zaprvé trestní odpovědnost za nedbalostní trestný čin, jestliže nepřímý pachatel měl a mohl vědět, že k němu může dojít, a to za předpokladu, že tento nedbalostní trestný čin příčinně souvisí s jednáním živého nástroje, které nepřímý pachatel využil. Zadruhé nemožno zapomenout ani na trestní odpovědnost za další trestné činy, jichž se nepřímý pachatel v souvislosti s uskutečněním svého původního úmyslu dopustil; zde se následně použijí zákonná ustanovení týkající se souběhu trestných činů.²⁹⁰

²⁸⁶ Boroš, M. Prínip nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 183.

²⁸⁷ Kratochvíl, V. 1984. Akcesorita účastenství, vývojová stádia trestného činu a nepřímé pachatelství. In: Socialistické súdnictvo, rok 1984, č. 6, str. 38.

²⁸⁸ Boroš, M. Prínip nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 184.

²⁸⁹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 5. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 308.

²⁹⁰ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 385-386.

5. Trestní odpovědnost právnických osob

Otázka trestní odpovědnosti právnických osob, a s tím spjata problematika subjektivní stránky u trestných činů spáchaných právnickými osobami, nepozbývá na aktuálnosti ani po 10 letech od přijetí ZTOPO. Pro posouzení subjektivní stránky je relevantní ustanovení § 8 ZTOPO. Jeho první odstavce obsahuje definici trestného činu spáchaného právnickou osobou:

„Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak

- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,*
- b) osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),*
- c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo*
- d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení (dále jen „zaměstnanec“) při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),*

jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.“

Citované ustanovení obsahuje pojem přičitatelnosti. Přičitatelností se rozumí skutečnost, že jednání fyzické osoby lze s ohledem na jeho povahu, význam i záměr považovat navenek za jednání osoby právnické.²⁹¹ Je nutné říci, že posuzování problematiky subjektivní stránky trestného činu u právnických osob je složité zejména z toho důvodu, že vůdčím principem trestní odpovědnosti v české právní nauce je zásada odpovědnosti za zavinění založena na vnitřním vztahu pachatele ke znakům skutkové podstaty trestného činu, tedy určitých součástí duševního světa pachatele, který je nicméně typický toliko pro osoby fyzické. V tomto ohledu Šámal správně uvádí, že ZTOPO je zákonem toliko speciálním, jelikož ve svém ustanovení § 7 při výčtu jednotlivých trestných činů, které může právnická osoba spáchat, odkazuje na trestní zákoník, čímž lze poměrně jednoduše dospět k závěru, že i právnická osoba jako pachatel musí naplnit všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, a to včetně stránky subjektivní.²⁹² Pro respektování zásady odpovědnosti za zavinění i v rámci trestní odpovědnosti právnických osob

²⁹¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.09.2016, sp. zn. 8 Tdo 972/2016 (š. 29/2017 Sb. rozh. tr.)

²⁹² Šámal, P. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Právní rozhledy, vydání 5/2017, str. 169 a násl.

proto bylo nutné vypořádat se zejména s problematikou vůle právnické osoby.²⁹³ Právnická osoba totiž vlastní vůlí nedisponuje, tedy ji ani nemůže projevovat ve vnějším světě. Právnické osoba z toho důvodu nenaplnuje podmínky tradičního pojetí subjektivní stránky trestného činu, jelikož v důsledku absence vlastní vůle dále postrádá jak složku volní, tak i složku vědomostní.²⁹⁴

Pro eliminaci jakýchkoliv výkladových problémů a pochybností proto zákonodárce přímo v ZTOPO zakotvil právě tzv. teorii přičitatelnosti jednání právnické osobě, která se odvíjí od výkonu tzv. vlastního krizového manažmentu, který spočívá v bezprostředním protiprávném jednání vedení právnické osoby, jež je tvořeno fyzickými osobami, anebo v nedostatečném vypořádání se se zvýšeným rizikem, jenž vyplývá z provozu podniku.²⁹⁵ Relevantním faktorem pro jakoukoliv činnost právnické osoby je faktor lidský, proto je trestní odpovědnost právnických osob založena na určité kombinaci odpovědnosti fyzické a právnické osoby ve vztahu k spáchanému trestnému činu. Z tohoto důvodu je institut trestní odpovědnosti právnických osob považován za určitou zvláštní odpovědnost za zavinění odlišnou od zavinění osob fyzických. Nelze totiž dospět k závěru, že trestní odpovědnost právnických osob je odpovědností objektivní, jelikož její podmínkou je jak naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu, tak určité nedostatky v rámci činnosti právnické osoby představované buď porušením či ohrožením zájmů chráněných trestním právem osobou v řídicím či kontrolním postavení, nebo zaviněným nedostatkem dohledu, kontroly a organizace.²⁹⁶ Jestliže jsou naplněny uvedené podmínky, lze dovozovat přičitatelnost zaviněného jednání právnické osobě, a to buď v důsledku úmyslného počínání si této právnické osoby, nebo v důsledku počínání právnické osoby, v němž lze spatřovat její nedbalost.²⁹⁷

Skutečnost, že se i u právnických osob jedná o odpovědnost za zavinění navíc potvrzuje i soudní praxe²⁹⁸: „*Trestní odpovědnost právnických osob je založena na principu viny za protiprávní jednání, které učinila jejím jménem nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti některá z fyzických osob, jejíž jednání se přičítá právnické osobě. Zákon tedy vytvořil za účelem trestní odpovědnosti právnických osob zvláštní konstrukci přičitatelnosti, která se považuje za odvozenou odpovědnost fyzických osob za podmínky, že činy byly spáchány ve prospěch právnické osoby, jejím jménem nebo při její činnosti. Nejedná se proto o objektivní odpovědnost, která se uplatňuje u správních deliktů. Zavinění je v tomto případě chápáno jako kumulativní kategorie.*

²⁹³ Čep, D. Nad zaviněním jako základem trestného činu právnické osoby (tj. k přičitatelnosti a otázkám souvisejícím). In: Právní rozhledy, rok 2016, č. 15-16, str. 531 a násl.

²⁹⁴ Šámal, P. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Právní rozhledy, vydání 5/2017, str. 169 a násl.

²⁹⁵ Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha C. H. Beck, 2018, str. 171.

²⁹⁶ Důvodová zpráva k ustanovení § 8 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim; VI. volební období Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 2010 – 2013, sněmovní tisk č. 285/0. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=69428> (cit. dne 16.12.2021), str. 43.

²⁹⁷ Jelínek, J., Herczeg, J.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2012, str. 72.

²⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 04.11.2015, sp. zn.: 7 Tdo 1199/2015.

Právnícká osoba nemůže vytvářet žádný vnitřní vztah k následku činu, to může pouze pachatel, který je fyzickou osobou. Teorie proto mluví o kumulativní subjektivní stránce – právní následky projevené vůle v podobě úmyslného nebo nedbalostního zavinění fyzické osoby se přičítají přímo nebo nepřímo právnícké osobě jako subjektu práva.“

Jak vyplývá z výše uvedeného, ohledně trestného činu, jehož je právnícká osoba pachatelem, je nutné na její zavinění usuzovat ze zavinění fyzické osoby, která v rozmezí tohoto trestného činu jednala jménem právnícké osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti.²⁹⁹ Na tomto místě je vhodné rozebrat i problematiku přičitatelnosti jednání vícero fyzických osob. Pro posouzení zavinění je v takovém případě relevantní forma zavinění té fyzické osoby, jež svým jednáním přispěla k naplnění znaků skutkové podstaty rozhodujícím způsobem, a to bez ohledu na přičinění dalších fyzických osob a formu jejich zavinění. Úmyslné zavinění právnícké osoby lze proto shledat tehdy, jestliže úmyslně jednala fyzická osoba, jenž se nejintenzivněji podílela na spáchání trestného činu.³⁰⁰

Přičitatelnost jednání osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 ZTOPO právnícké osobě upravuje ustanovení § 8 odst. 2 ZTOPO. Na tomto místě je vhodné uvést, že podmínky přičitatelnosti uvedené v tomto ustanovení lze považovat za navzájem alternativní. To znamená, že ke vzniku trestní odpovědnosti právnícké osoby není třeba naplnit kumulativně všechny podmínky, naopak postačí naplnění libovolné z nich.³⁰¹

Právnícké osobě je podle ustanovení § 8 odst. 2 písm. a) ZTOPO přičitatelné jednání:

1. Statutárního orgánu nebo člena statutárního orgánu.
2. Osoby ve vedoucím postavení v rámci právnícké osoby, která je oprávněna jménem nebo za právníckou osobu jednat.
3. Osoby ve vedoucím postavení v rámci právnícké osoby, která u této právnícké osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není statutárním orgánem ani jejím členem.
4. Toho, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnícké osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnícké osoby.

Společným rysem pro přičitatelnost podle tohoto ustanovení je skutečnost, že k ní dochází bezprostředně, bez nutnosti splnění dalších podmínek, tedy vždy, kdy k jednání došlo v zájmu nebo při činnosti právnícké osoby.³⁰² Tato zásada vyplývá zejména z povahy jednání, které

²⁹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24.11.2015, sp. zn.: 8 Tdo 627/2015 (č. 23/2016 Sb. rozh. tr.)

³⁰⁰ Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. Trestní odpovědnost právníckých osob. Komentář. 2. vydání. Praha C. H. Beck, 2018, str. 188.

³⁰¹ Jelínek, J., Herczeg, J.: Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2012, str. 72.

³⁰² Ibidem, str. 208.

citovaným ustanovením vymezené osoby vykonávají, jako jednání naprosto esenciálních pro chod a provoz právnických osob.

V případě ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO je problematika přičitatelnosti poněkud složitější, jelikož předpokládá existenci dvou vzájemně propojených jednání osob v rámci právnické osoby. Trestní odpovědnost tedy spočívá v spáchání protiprávního činu zaměstnancem nebo osobou v obdobím postavení, které má svůj podklad v jednání orgánu právnické osoby nebo osoby uvedené v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, a to tím, že tyto subjekty:

- učinily rozhodnutí, schválení nebo pokyn ve vztahu k jednání zaměstnance nebo osoby v obdobím postavení; nebo
- neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

Co se týče pojmů *rozhodnutí, pokyn, a schválení*, právní řád tyto výslovně nedefinuje. Hlavním rozlišovacím kritériem u jednotlivých pojmů je však existence vlastní vůle a rozhodovací aktivity zaměstnance. Zatímco u rozhodnutí a pokynu zaměstnanec pouze realizuje vůli vytvořenou orgány právnické osoby či osobami uvedenými v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO bez ohledu na to, zda jsou tyto rozhodnutí či pokyny závazné či v souladu s právním řádem, u schválení realizuje zaměstnanec vůli vlastní, která je až dodatečně uznána uvedenými subjekty.³⁰³

Co se týče *neprovedení opatření, jež měly orgány právnické osoby, resp. osoby uvedené v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich šlo spravedlivě požadovat, nebo neučinění nezbytných opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu*, zakotvením této formulace zákonodárce zdůrazňuje preventivní povinnost právnických osob počínat si tak, aby nedošlo k páčání trestné činnosti. Jedná se zejména o splnění povinností, jež vyplývají pro právnickou osobu přímo z různých právních předpisů, dále může jít například o školení zaměstnanců, posílení kontrolních mechanismů, vypracování preventivních programů atd.; zároveň je však nutné, aby se nejednalo pouze o prázdné formální proklamace, ale skutečně došlo k jejich uskutečnění a kontrole v praxi. Za tímto účelem musí být právnická osoba schopná rovněž unést důkazní břemeno. Splní-li právnická osoba výše uvedené podmínky, nelze vyvozovat její trestní odpovědnost, jelikož právnická osoba zde nemůže odpovídat za excesivní jednání osoby fyzické. Naopak, trestní odpovědnost je vyvozena pouze u excesivně jednajícím fyzické osoby.³⁰⁴

³⁰³ Ibidem, str. 216.

³⁰⁴ Bohuslav, L. Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. In: Jelínek, J. a kolektiv. Trestní odpovědnost právnických osob - bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013, str. 151.

Při posuzování problematiky přičitatelnosti ve vazbě na toto ustanovení se názory odborné veřejnosti dále poněkud rozcházejí. Šámal klade důraz na jednání zaměstnance, neboť nezbytným předpokladem pro vznik trestní odpovědnosti právnické osoby je právě toto jednání naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu. I forma zavinění právnické osoby se tedy bude odvozovat od formy zavinění zaměstnance. Případné zavinění orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) v tomto případě sehrává relevanci pouze při posouzení toho, zda lze jednání zaměstnance právnické osobě přičítat.³⁰⁵ Problémem Šámalova pojetí je fakt, že v případě nedbalostního jednání zaměstnance je vyloučena trestní odpovědnost právnické osoby za úmyslné trestné činy i navzdory skutečnosti, že orgán právnické osoby jednal úmyslně. Fenyk je jiného názoru a mluví o tzv. kumulativní subjektivní stránce. Pro trestní odpovědnost právnické osoby se totiž vyžaduje jak zaviněné jednání zaměstnance, tak zaviněné jednání orgánů právnické osoby či osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO spočívající v zaviněném protiprávném rozhodnutí či udělení pokynu, resp. v neprovedení preventivních opatření či opatření nezbytných k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu. Jak zaměstnanec, tak orgány právnické osoby i osoby zákonodárcem vymezené mohou jednat v rozličných formách zavinění, právnické osobě se následně přičítá nejpřísnější z forem zjištěných u jednotlivých jednajících entit.³⁰⁶ Fenykovo pojetí pokrývá i tu skutečnost, že v důsledku rozhodnutí, pokynu, či schválení orgánem právnické osoby či osobami uvedenými v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO dochází často k omezení až vyloučení svobodné vůle zaměstnance, což má vliv i na subjektivní stránku jeho jednání.³⁰⁷ Proto lépe odpovídá i dikci a smyslu ZTOPO, jenž v ustanovení § 8 odst. 4 písm. d) zakládá trestní odpovědnost právnické osoby i v tom případě, že jednající fyzická osoba není za trestný čin trestně odpovědná.

Pelc v souvislosti s výše uvedeným rozvíjí koncept kombinace odvozené (derivativní) části subjektivní stránky trestného činu právnické osoby, jenž závisí právě na subjektivní stránce jednajícího zaměstnance a vlastní (originární) části subjektivní stránky trestného činu právnické osoby, která spočívá v opomenutí náležité péče ze strany jiného subjektu než jednající fyzické osoby.³⁰⁸ Vychází z toho, že nebýt originární části subjektivní stránky trestného činu právnické osoby, jednalo by se ve své podstatě o trestní odpovědnost za jiného, což je v demokratickém právním státě vyloučeno. Opomenutí náležité péče spočívá zejména v zanedbání povinností stanovených právními předpisy, zanedbání určitých postupů a opatření, jejichž dodržování lze po právnické osobě racionálně vyžadovat, či v nedostatečném důrazu kladeném na určení odpovědných osob a předcházení a odstranění počinání osob, jenž za právnickou osobu určitým způsobem jednají, které lze svou povahou a intenzitou považovat za počinání excesivní. Do

³⁰⁵ Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha C. H. Beck, 2018, str. 221.

³⁰⁶ Fenyk, J.; Smejkal, L.; Bílá, I. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, str. 39.

³⁰⁷ Fenyk, J.; Smejkal, L.; Bílá, I. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, str. 52.

³⁰⁸ Pelc, V. Limity trestní odpovědnosti právnických osob. In: Jelínek, J. a kolektiv: Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017, str. 68-69.

originární části subjektivní stránky trestného činu právnické osoby však nelze zařadit situaci, kdy je trestný čin spáchaný zaměstnancem v důsledku rozhodnutí, pokynu či schválení orgánů právnické osoby či osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, jelikož tyto případy bez dalšího nespádají pod definici náležité péče. Rozhodnutí, pokyny či schválení uvedených osob lze sice považovat za nezbytné předpoklady pro vyvození trestní odpovědnosti právnické osoby, jejich existence však sama o sobě ještě neznamená, že došlo k naplnění subjektivní stránky trestného činu. Originární část subjektivní stránky trestného činu by tyto případy naplňovaly pouze tehdy, bylo-li by prokázáno, že k nim došlo právě v důsledku zanedbání náležité péče.³⁰⁹

S ohledem na výše uvedené, zejména na derivativní část subjektivní stránky trestného činu, je vhodné podotknout, že „*trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavcích 1 a 2*“, jak vyplývá z dikce ustanovení § 8 odst. 3 ZTOPO. Předmětné ustanovení tedy umožňuje existenci trestní odpovědnosti i v situacích, kdy není známo, jaká fyzická osoba jednala relevantním způsobem. Neznalost totožnosti jedající osoby však žádným způsobem nesnižuje kritéria kladená na orgány činné v trestním řízení za účelem zjištění skutkového stavu, o němž nepanují pochybnosti. Naopak, zjištěný skutkový stav musí představovat dostatečné východisko k závěru o tom, že, byť neznámá, fyzická osoba spáchala protiprávní čin jménem, v zájmu nebo v rámci činnosti právnické osoby, že jednala jako osoba uvedená v ustanovení § 8 odst. 1 ZTOPO, a že její jednání je právnické osobě přičitatelné. Tomu ovšem tak není v situaci, kdy orgány činné v trestním řízení nedokážou prokázat, že se skutek jedající fyzické osoby skutečně stal, nebo zda a jak fyzická osoba jednala.³¹⁰

Novelou provedenou zákonem č. 183/2016 Sb., byl do ustanovení § 8 ZTOPO doplněn odstavce pátý, jenž upravuje možnost vyvinění právnické osoby: „*Právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.*“ Účelem této novely bylo zejména podnítit právnické osoby k přijetí takových opatření, jejichž naplňování by směřovalo proti páchaní trestné činnosti ze strany právnických osob a zároveň poskytnout prostor k vyvinění se právnickým osobám, jež taková opatření prokazatelně přijaly, čímž riziko páchaní trestné činnosti úplně eliminovaly nebo alespoň výrazně zredukovaly. Zákonodárci se tedy nedá upřít snaha o pozitivní motivaci, dikce tohoto ustanovení se však v praxi setkává s několika problémy, konkrétně Jelínek³¹¹ rozlišuje tři nejzávažnější. Zaprvé, citované ustanovení používá nesprávnou legislativní terminologii, když pojednává o „*zproštění se*“ trestní odpovědnosti, což může vzbuzovat závěry o objektivní trestní odpovědnosti právnických osob.

³⁰⁹ Pelc, V. Trestní odpovědnost právnických osob za praní peněz. In: Univerzita Karlova. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 2/2017. Vol. LXIII. Nakladatelství Karolinum, 2017, str. 51-52.

³¹⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.06.2016, sp. zn.: 5 Tdo 784/2016 (č. 34/2017 Sb. rozh. tr.)

³¹¹ Jelínek, J. Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. In: Univerzita Karlova. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 2/2017. Vol. LXIII. Nakladatelství Karolinum, 2017, LXIII, str. 22.

Jelikož je však trestní odpovědnost právnických osob odpovědností subjektivní, dikce tohoto ustanovení by měla spíše obsahovat slovní spojení „*vyvinít se*“. Zadruhé, citované ustanovení použitím slovního spojení „*kteřé na ní bylo možno spravedlivě požadovat*“ poněkud nemotorně personifikuje právnické osoby. Právnické osoby jsou však umělé organizační útvary neschopné samostatně tvořit a projevovat svou vůli, tedy ani právně jednat. Proto by bylo vhodnější do znění zákona zakomponovat neutrálnější definici. Zatřetí, citované ustanovení zavádí do právního řádu neurčité právní pojmy, konkrétně „*veškeré úsilí*“ a „*spravedlivě požadovat*“.

Vynaložení veškerého úsilí lze dovést zejména u právnických osob, jež řádně a včas plní své povinnosti vyplývající ze zákonů, jiných právních předpisů, interních předpisů atd. To mimo jiné potvrzuje i soudní praxe³¹², z níž vyplývá, že „*ač není pojem veškeré úsilí zákonodárcem vyložen, pouhým jazykovým výkladem je třeba dospět k závěru, že je to něco víc než formální krok, tj. přijetí compliance programů, kodexů, etických pravidel atd. a jejich akceptace osobou, jejíž jednání se právnické osobě přičítá ... Za veškeré úsilí, které je možno po právnické osobě spravedlivě požadovat, je třeba považovat naplnění formálních kroků a současně poctivou prokazatelnou snahu právnické osoby, aby byla přijatá ochranná opatření životaschopná, byla naplňována, vyžadována, kontrolována, vynucována a revidována.*“ Co se týče pojmu „*spravedlivě považovat*“, zde lze toliko uvést, že předpoklady této spravedlnosti je nutné posuzovat vzhledem k povaze každé právnické osoby, přičemž lze na ní usuzovat zejména z hledisek právních, majetkových, ekonomických, provozních atd.³¹³ Zároveň je nutné uvést, že vzhledem ke specifikům každé právnické osoby nelze stanovit žádný jednotný rámec přijímaných opatření, jehož splnění by automaticky znamenalo vyvinění právnické osoby z trestní odpovědnosti. Určité vodítko lze však spatřovat ve vymezení základních principů, který by měly právnické osoby dodržovat; jde zejména o „*přiměřenost při přijímání, dodržování a kontrole jednotlivých postupů, plnou angažovanost vedení právnické osoby, systematické vyhodnocování rizik, správnou volbu nástrojů interní kontroly, dohledu a organizace, fungující komunikaci a školení a dostatečnou kontrolu.*“³¹⁴ Jsou-li splněny uvedené předpoklady a u právnické osoby skutečně dojde k vyvinění se z trestní odpovědnosti, subjektivní stránka trestného činu zde začíná absentovat, což v souladu s principem odpovědnosti za zavinění znamená, že nejsou splněny všechny obligatorní znaky skutkové podstaty trestného činu.³¹⁵

Závěrem je ještě vhodné popsat vztah citovaného ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO s již výše popsaným ustanovením § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, jejichž obsah se co do požadavku na vynaložení veškerého spravedlivě požadovaného úsilí, resp. provedení opatření podle jiného

³¹² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 09.03.2017, sp. zn.: 6 To 7/2017.

³¹³ Fenyk, J. a kol. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), str. 59.

³¹⁴ Šámal, P., Čentěš, J., Lorko, J.: Možnosti exkulpácie při vyvodzovaní trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky. In: Jelínek, J. a kolektiv: Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017, str. 60-61.

³¹⁵ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy. Praha: Leges, 2019, str. 209.

právního předpisu nebo těch, která po nich lze spravedlivě požadovat poněkud kryje. Ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO se svou působností vztahuje pouze na jednání zaměstnanců, proto je ustanovením toliko speciálním vůči ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO. Dojde-li však ke spáchání trestného činu přičitatelného právnické osobě v důsledku jednání jiných osob odlišných od zaměstnance, tedy osob uvedených v ustanovení § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, použije se obecné pravidlo vyjádřené právě ustanovením § 8 odst. 5 ZTOPO.³¹⁶

³¹⁶ Bohuslav, L.: Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In: Jelínek, J. a kolektiv: Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017, str. 72-73.

6. Specifika zavinění ve vybraných případech

6.1. Nepříčetnost pachatele s důrazem na trestnou činnost páchanou pod vlivem návykových látek

6.1.1. Obecně k nepřičetnosti

Jak už bylo několikrát uvedeno, jedním z pojmových znaků trestní odpovědnosti je přičetnost pachatele v době jeho spáchání. Solnař parafrázující ve svém díle³¹⁷ závěry Kallaba a Ráliša pod pojmem přičetnost rozumí „*právní způsobilost být subjektem trestného činu, pokud závisí na určitých duševních schopnostech*“, respektive „*trestněprávní způsobilost být zločincem, která je dána specifickým biopsychickým stavem pachatelovým*“. Dále z povahy institutu přičetnosti jako institutu právního usuzuje, že se jedná o určité duševní charakteristiky, kterými musí pachatel trestného činu pro účely vzniku jeho trestní odpovědnosti v době spáchání trestného činu disponovat.³¹⁸ Na místě je citovat i závěry aktuální odborné literatury³¹⁹, jež přičetností rozumí „*subjektivní způsobilost být z hlediska duševních schopností pachatelem trestného činu*.“ Kratochvíl pak konstatuje, že o přičetnost jde za situace, kdy trestní právo činí trestní odpovědnost pachatele závislou na jeho duševních vlastnostech.³²⁰

Současný trestní zákoník pojem přičetnosti nedefinuje. Děje se tomu tak z důvodu, že kvalita duševních schopností odůvodňující trestní odpovědnost pachatele v době spáchání trestného činu se presumuje, a proto je legislativně jednodušší stanovit z tohoto pravidla výjimky. Proto zákonodárce zakotvil do znění trestního zákoníku institut nepřičetnosti prostřednictvím ustanovení § 26, které zní následovně: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný*.“

Ze zákonné definice nepřičetnosti lze dovodit, že se skládá ze dvou složek, a to složky biologické a složky psychologické. Biologická složka je představována existencí duševní poruchy, psychologická složka je představována vymizením schopnosti rozpoznat protiprávnost svého jednání (tedy schopnosti rozpoznávací) nebo schopnosti své jednání ovládnout (tedy schopnosti ovládací).

Jelikož charakteristickým znakem biologického kritéria je pro úvahy o vyloučení trestní odpovědnosti z důvodu nepřičetnosti přítomnost duševní poruchy u osoby, jež páchá určitý skutek, a to v době jeho spáchání, s ohledem na dikci ustanovení § 26 trestního zákoníku zákonodárce

³¹⁷ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: *Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Novatrix, 2009, str. 234.

³¹⁸ *Ibidem*, str. 234.

³¹⁹ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 370.

³²⁰ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 194.

normativně vymezuje i tento pojem, a to v ustanovení § 123 trestního zákoníku: „*Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.*“ Zákonné znění tedy představuje neuzavřený výčet jednotlivých diagnóz. Z obecného hlediska lze však duševní poruchu charakterizovat jako jasný a viditelný odklon od stavu duševního zdraví a rovnováhy jako stavu úplné a sociální pohody, k němuž dochází v důsledku kombinace genetických, psychosociálních a environmentálních činitelů.³²¹

Co se týče kritéria psychologického, na místě je definovat jak vymizení schopnosti rozpoznávací, tak i schopnosti ovládací. Absence rozpoznávací schopnosti spočívá v tom, že osoba pachatele není schopna rozpoznat protiprávnost činu, jehož se dopustila a jehož znaky byly naplněny tím, že nevnímá rozhodné skutečnosti daného činu a neuvědomuje si jeho nebezpečnost pro společnost. Není však vyloučeno ani to, aby tento pachatel vnímal rozhodné okolnosti týkající se jeho činu, jenž ho definují jako čin trestný. Vymizení rozpoznávací schopnosti tady spočívá v tom, že pachatel není rozumově vybavený na takové úrovni, aby charakter svého činu dokázal pochopit; pachatel tedy nerozumí jeho povaze, smyslu, následkům i skutečnosti, že jím spáchaný čin je čin nedovolený.³²² Na druhé straně při absenci schopnosti ovládací si pachatel sice vědom protiprávnosti svého jednání je, není však schopen toto jednání ovládat, tedy prostřednictvím vlastních sil řídit ani usměrňovat.³²³ Je-li vymizena ovládací schopnost, nelze konstatovat, že jednání osoby je projevem vůle porušit nebo ohrozit trestněprávně relevantní objekt, nelze tedy mluvit o vůli svobodné, jenž je jednou ze základních podmínek pro existenci zavinění.³²⁴

Podstatné je vyjasnění vzájemného vztahu složky biologické a složky psychologické. Relevanci pro účely trestního práva nemá to, jaký má předmětná duševní porucha původ nebo příčinu, ani délka její existence či její externí projevy, ale skutečnost, jakým způsobem ovlivňuje rozpoznávací a ovládací schopnosti pachatele. Duševní poruchu lze sice považovat za nezbytný předpoklad pro nepřičetnost pachatele, její existence v době spáchání činu však ještě sama o sobě důvodem pro naplnění podmínek nepřičetnosti pachatele není. Hlavní úlohu pro posouzení toho, zda se jedná z pohledu duševního stavu pachatele o nepřičetnost, zmenšenou přičetnost, nebo stav úplné přičetnosti, tedy sehrává úroveň schopnosti rozpoznávací a ovládací.³²⁵ Nepřičetnost přichází do úvahy až tehdy, jestliže duševní porucha ve sféře pachatele je natolik závažná a intenzivní, že jejím důsledkem je úplné vymizení schopnosti určovací nebo schopnosti

³²¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17.03.2015, sp. zn.: 8 Tdo 77/2015; srov. i Raboch, J., Zvolský, P. a kol. Psychiatrie. 1. vydání. Praha: Galén, 2001, str. 18 a 146.

³²² Drašík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 232.

³²³ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 488.

³²⁴ Kubička, R. Subjektivna stránka trestného činu. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, str. 53.

³²⁵ Drašík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, str. 231.

rozpoznávací na straně pachatele.³²⁶ Postačí tedy vymizení alespoň jedné z nich, a to i tehdy, kdy druhá ze schopností zůstane zcela neporušena. Výše uvedené lze shrnout tak, že se vyžaduje kauzální nexus mezi složkou biologickou a psychologickou v tom smyslu, že složka biologická je příčinou složky psychologické. Nejestvuje-li tento kauzální nexus, nedojde ani k eliminaci pachatelovy přičetnosti, a to i za předpokladu, že pachatel určitou dušenou poruchou v době spáchání trestného činu skutečně trpěl.³²⁷

6.1.2. Trestní činnost pod vlivem návykových látek

Prokáže-li se, že pachatel se v době spáchání činu nacházel ve stavu nepřičetnosti, je zásadně vyloučena jeho trestní odpovědnost za spáchaný čin. Tato zásada však neplatí absolutně, jelikož se v praxi objevují i případy, kdy trestní odpovědnost pachatele zůstává nedotčena i navzdory jeho nepřičetnosti, respektive dochází k její limitaci, nikoliv však k vyloučení. Specifikum v tomto ohledu představují trestné činy páchané pod vlivem návykových látek. Přivede-li se pachatel do nepřičetnosti požitím nebo aplikací návykové látky nebo jinak, je potřebné zjistit, zda k tomu došlo z jeho strany zaviněně či nikoliv. Je-li zavinění v tomto ohledu dáno, je nutné zkoumat jeho formu a obsah. Od těchto parametrů totiž závisí to, zda bude pachatel trestně odpovědný v plném rozsahu, případně pouze za trestný čin opilství. Neuvede-li se pachatel do stavu nepřičetnosti zaviněně, bude z důvodu absence zavinění pro nepřičetnost trestně neodpovědný.³²⁸ Vzhledem ke skutkovým okolnostem každého případu proto můžeme s ohledem na výše uvedené rozlišovat několik situací.

6.1.2.1. Trestní odpovědnost pachatele za trestný čin opilství

Trestný čin opilství je definovaný v ustanovení § 360 odst. 1 trestního zákoníku: „*Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí činu jinak trestného, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let; dopustí-li se však činu jinak trestného, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán tímto trestem mírnějším.*“ Na místě je zdůraznit, že pojmovým znakem trestného činu opilství není nepřičetnost sama o sobě, ale pouze taková, jejíž původ lze spatřit v požití nebo aplikaci návykové látky. Návyková látka je legislativní zkratka, která v souladu s ustanovením § 130 trestného zákoníku zahrnuje „*alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobivé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.*“

³²⁶ Císařová, D., Vanduchová, M. Nepřičetný pachatel (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie). Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha, 1995, str. 8.

³²⁷ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, str. 241.

³²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18.02.1998, sp. zn.: 5 Tz 1/98 (č. 10/1999 Sb. rozh. tr.)

Zvláštností tohoto trestného činu je skutečnost, že prolamuje pravidlo uvedené v ustanovení § 26 trestního zákoníku, které lze jednoduše shrnout v tom smyslu, že nepřičetný pachatel není za svůj čin, kterým ohrozil nebo porušil zájem chráněný trestním právem, trestně odpovědný. Ustanovení § 360 odst. 1 totiž materializuje povinnost potrestat pachatele činu, který by byl považován za čin beztrestný nebýt normativního zakotvení trestného činu opilství. Tím poskytuje ochranu společenským potřebám, jež jsou v důsledku jednání nepřičetného pachatele pod vlivem návykových látek porušeny či ohroženy.³²⁹ Normativní zakotvení tohoto trestného činu v českém právním řádu je proto určitým korektivem, který brání existenci poměrně výrazných mezer v zákoně spočívajících v tom, že určité případy by tedy nešlo trestně postihnout vůbec.³³⁰ Opilství je co do své povahy institutem subsidiárním a uplatnit se má pouze v těch situacích, kdy není možné aplikovat institut *actio libera in causa*.

Opilství lze z časového hlediska rozdělit na dvě části. První část, tzv. *actio praecedens*, spočívá v uvedení se do stavu nepřičetnosti. Druhá část, tzv. *actio subsequens*, spočívá v samotném jednání ve stavu nepřičetnosti, tj. ve spáchání kvazideliktu. Kvazidelikt, označovaný za čin jinak trestný, je takový čin, jehož spáchání by za běžných okolností odůvodňovalo vznik trestní odpovědnosti pachatele, ale zde v důsledku jeho nepřičetnosti nejsou naplněny všechny zákonné znaky trestného činu. Jak lze z výše uvedeného lehce dovodit, absentuje přičetnost pachatele, a kromě ní i jeho zavinění.³³¹ Spáchání kvazideliktu je pro vznik trestní odpovědnosti pachatele naprosto esenciální; samotné uvedení se do stavu nepřičetnosti bez dalšího je totiž z trestněprávního hlediska irelevantní.³³² Specifikem trestného činu opilství proto s ohledem na výše uvedené je, že pachatel není vůbec trestně odpovědný za spáchaný kvazidelikt bez ohledu na jeho závažnost (ta má vliv pro stanovení druhu a výše trestu), nýbrž za trestný čin opilství, čímž je svým způsobem prolomen princip tzv. subjektivní odpovědnosti.

Co se týče zavinění k trestnému činu opilství, dikce zákona připouští všechny jeho formy, tedy úmysl i nedbalost. Pro posouzení trestní odpovědnosti je však důležitý závěr, že zavinění pachatele zahrnuje pouze uvedení se do stavu nepřičetnosti. Jelikož skutková podstata trestného činu opilství vyžaduje nepřičetnost pachatele v důsledku požití či aplikace návykové látky, musí jeho zavinění zahrnovat jak samotné požití či aplikaci návykové látky, tak uvedení se do stavu nepřičetnosti. Jelikož zákon výslovně upravuje možnost nedbalostního zavinění, lze formu zavinění k oběma skutečnostem kombinovat – např. k požití návykové látky může dojít úmyslně, k přivedení se do stavu nepřičetnosti nedbalostně.³³³ Jak lze implicitně vyčíst z druhého odstavce ustanovení § 360 trestního zákoníku, zavinění pachatele nesmí pokrývat spáchání kvazideliktu; totiž „ve vztahu ke kvazideliktu pachatel v pravém slova smyslu zaviněně vůbec jednat nemůže.“³³⁴

³²⁹ Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 499.

³³⁰ Říha, J.: Ještě k trestnému činu opilství. In: Bulletin advokacie, rok 2006, č. 4, str. 32 a násl.

³³¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20.01.2021, sp. zn.: 7 Tdo 1280/2020.

³³² Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 2998.

³³³ Ibidem, str. 2999.

³³⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28.07.2020, sp. zn.: 3 Tz 70/2019

Dojde-li k této situaci, nelze mluvit o trestném činu opilství, nýbrž o některém z případů *actio libera in causa*. Trestný čin opilství je tedy zvláštní tím, že „pachatel není trestně odpovědný za jednání, které ve stavu nepřičetnosti spáchá. V praxi se jedná o situaci, kdy nepřičetný pachatel spáchá určitý čin jinak trestný, přičemž v době, kdy ještě nepřičetný nebyl, neměl úmysl trestný čin spáchat a taktéž se bez přiměřených důvodů nespolehal, že jej nespáchá, resp. v rozhodné době ve vztahu ke svým osobním poměrům neměl ani nemohl vědět, že takový čin spáchat může. Zjednodušeně řečeno, v době, kdy ještě pachatel nepřičetný nebyl, žádný trestný čin spáchat nechtěl a rozhodnutí spáchat čin, který by jinak naplňoval všechny znaky činu trestného (tedy kvazidelikt), pojal až ve stavu nepřičetnosti.“³³⁵ Z objektivního běhu událostí, jenž určitým způsobem popisuje okolnosti, za kterých byl kvazidelikt spáchán, lze však usuzovat na tzv. kvazizavinění, tedy zda byl kvazidelikt spáchán kvaziúmyslně nebo kvazinedbalostně. Kvazizavinění sice nemá žádný vliv na vznik a trvání trestní odpovědnosti pachatele (ta se odvozuje od zaviněného uvedení se do stavu nepřičetnosti), ale může být důležitým vodítkem pro posouzení povahy a závažnosti trestného činu opilství a následně i pro stanovení druhu a výše trestu.³³⁶

6.1.2.2. Trestní odpovědnost pachatele za *actio libera in causa*

Institut *actio libera in causa* je normativně zakotven ve zvláštní části trestního zákoníku, konkrétně v druhém odstavci ustanovení § 360 upravujícím trestný čin opilství: „Ustanovení odstavce 1, jakož i § 26 se neužije, přivedl-li se pachatel do stavu nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin, nebo spáchal trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že se přivedl do stavu nepřičetnosti.“

Říha definuje *actio libera in causa* jako jednání, jenž jde rozdělit do dvou fází. První fáze (*causa*) spočívá v tom, že pachatel je zcela přičetný. Jeho aktivita zde spočívá v tom, že se svým přičiněním dostává do stavu nepřičetnosti, ale zatím neprovádí jednání, jenž by bylo z hlediska trestního práva relevantní pro účely naplnění skutkové podstaty trestného činu. Druhá fáze (*actio*) spočívá v tom, že již nepřičetný pachatel provádí jednání, jenž je trestněprávní normou zapovězeno.³³⁷ V tomto ohledu nalezneme shodné znaky s trestným činem opilství. Jak však dále uvádí Ščerba³³⁸, konstrukce *actio libera in causa* „slouží k překlenutí nedostatku přičetnosti pachatele v okamžiku spáchání činu jinak trestného poté, co se zaviněně přivedl do stavu vylučujícího přičetnost a jeho zavinění v této iniciační fázi mělo určitý kvalifikovaný vztah i ke kvazideliktu, který následně pachatel spáchal.“ Hlavní diferencí mezi trestným činem opilství a

³³⁵ Gašparík, M.: Vztah nepřičetnosti k trestnému činu opilství. Právní prostor. Informační web nejen pro právníky [online]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/vztah-nepričetnosti-k-trestnemu-cinu-opilstvi>.

³³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20.01.2021, sp. zn.: 7 Tdo 1280/2020; srov. i Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 3001.

³³⁷ Říha, J.: *Actio libera in causa* (s přihlédnutím k německé nauce a praxi) – 1. část. In: Trestněprávní revue, rok 2006, č. 2, str. 33 a násl.

³³⁸ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 3003.

actio libera in causa je proto rozsah a obsah zavinění pachatele. Jak již bylo naznačeno výše, u trestného činu opilství se zavinění pachatele vztahuje pouze uvedení se do stavu nepřičetnosti. U *actio libera in causa* je zavinění pachatele poněkud širší, protože pokrývá nejenom přivedení se do stavu nepřičetnosti, ale i trestný čin, který pachatel ve stavu nepřičetnosti páchá. Právě obsah a rozsah zavinění je jedním z kritérií, proč je *actio libera in causa* trestána přísněji než trestný čin opilství.³³⁹ Požadavek na přísnější trestání, a to za předpokladu i plné trestní odpovědnosti, je odůvodněn i z toho hlediska, že zavinění je v případech *actio libera in causa* ve sféře pachatele přítomno již od počátku přivádění se do stavu nepřičetnosti.

Trestněprávní teorie i praxe rozlišují úmyslnou i nedbalostní formu *actio libera in causa*.

Úmyslná forma neboli *actio libera in causa dolosa*, spočívá v tom, že se pachatel vlivem návykové látky úmyslně přivede do nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin. V praxi se často označuje jako tzv. opití na kuráž. Jedná se např. o situace, kdy pachatel chce spáchat trestný čin vraždy, ve stavu přičetnosti však nemá odvahu tento čin spáchat, proto se požitím nadměrného množství alkoholu zbaví zábran a již ve stavu nepřičetnosti tento trestný čin dokoná. Uvedení se do stavu nepřičetnosti lze tedy považovat za součást pachatelova úmyslu spáchat konkrétní trestný čin, jehož účelem je určité otupení smyslů a ztráta určitých morálních a sebekontrolních mechanismů. Jelikož však pachatel pojal rozhodnutí spáchat trestný čin ještě v době, kdy nepřičetný nebyl, není jeho zavinění v důsledku následné nepřičetnosti nijak dotčeno.³⁴⁰ Právě proto se trestní odpovědnost pachatele z časového hlediska hodnotí k okamžiku, kdy přičetný byl a pouze se vlastním přičiněním dostával do stavu nepřičetnosti. Za této situace tedy přichází do úvahy jedině trestní odpovědnost za úmyslný trestný čin, a to bez žádných odklonů od obecných zásad používaných u přičetných pachatelů.³⁴¹ Jelikož podmínkou pro uplatnění *actio libera in causa dolosa* je spáchání úmyslného trestného činu, nezahrnuje trestní odpovědnost za tento úmyslný trestný čin i další čin, jehož se pachatel ve stavu nepřičetnosti dopustí z nedbalosti. Ve vztahu k tomuto nedbalostnímu trestnému činu je trestní odpovědnost pachatele dána pouze za naplnění podmínek *actio libera in causa culposa*.³⁴²

Nedbalostní forma, tedy *actio libera in causa culposa*, je charakterizována tím, že se pachatel zaviněně přivedl do stavu nepřičetnosti, přičemž spáchal nedbalostní trestný čin. Tato nedbalost spočívá v tom, že se pachatel do stavu nepřičetnosti vůbec přivedl. Stejně jako při úmyslné formě, i při *actio libera in causa culposa* se zavinění vztahuje k časovému okamžiku přičetnosti pachatele. Ve formě zavinění však nastává zásadní rozdíl. Pachatel totiž při *actio libera in causa culposa* odpovídá pouze za nedbalostní trestné činy. Kulpózní forma spočívá v tom, že se pachatel zaviněně (je irelevantní, zda úmyslně či nedbalostně) dostane do stavu nepřičetnosti,

³³⁹ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 201.

³⁴⁰ Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, str. 208.

³⁴¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 07.11.2012, sp. zn.: 7 Tdo 1274/2012.

³⁴² Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 3006.

nedisponuje však úmyslem v tomto stavu spáchat úmyslný trestný čin. I navzdory absenci úmyslu však určitý trestný čin spáchá a je trestně odpovědný, jelikož ještě v době plné přičetnosti v režimu vědomé nedbalosti věděl, že tento trestný čin spáchat může, ale bez přiměřených důvodů spoléhal na to, že ho nespáchá, nebo v režimu nevědomé nedbalosti nevěděl, že tento trestný čin spáchat může, ale vzhledem k osobním poměrům a okolnostem o tom vědět měl a mohl.³⁴³ Typickým příkladem je situace, kdy osoba vědomá si toho, že bude řídit motorové vozidlo, se zaviněně uvede do stavu nepřičetnosti, už v tomto stavu zasedne za volant a z nedbalosti usmrtí člověka.

V praxi však nejsou bezvýjimečné ani případy, kdy se pachatel neuvede do stavu nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin, zároveň však nespáchá ani nedbalostní trestný čin tak, že tato nedbalost spočívá v uvedení se do stavu nepřičetnosti. Jinak řečeno, u každé z možných situací absentuje určitý znak nebo podmínka, v důsledku čehož je nelze považovat za případy *actio libera in causa*. Jde například o trestné činy, kdy se pachatel uvede nedbalostně do stavu nepřičetnosti, ale v tomto stavu spáchá čin, který by byl za obvyčejného běhu věci posuzován jako čin úmyslný. Tyto situace je proto možné posuzovat jen jako trestný čin opilství podle ustanovení § 360 odst. 1 trestního zákoníku.³⁴⁴

6.1.2.3. Trestní neodpovědnost pachatele

Pachatel určitého činu nebude trestně odpovědný v případě tzv. nezaviněné nepřičetnosti. Pachatel se tedy nachází ve stavu nepřičetnosti a v tomto stavu spáchá čin, jenž by byl za běžných okolností považovaný za čin trestný, zároveň se však do stavu nepřičetnosti nepřivedl vlastním zaviněním, a to ani ve formě nedbalostní. Jedná se tedy o situace, kdy pachatel při zachování potřebné míry opatrnosti nevěděl, že se určitým jednáním dostane do stavu nepřičetnosti a vzhledem k okolnostem a osobním poměrům o tom vědět neměl ani nemohl. Příkladem může být situace, kdy se člověku bez jeho vědomí dostane do krevního oběhu omamná látka (například tím, že zkonsumuje nápoj, do něhož byla daná omamná látka aplikována), jejíž účinek způsobí vymizení rozpoznávací či ovládací schopnosti, a v tomto stavu spáchá čin jinak trestný.

Ve vztahu k trestní neodpovědnosti pachatele je vhodné do této podkapitoly zakomponovat i problematiku chorobného alkoholismu, zejména v jeho závěrečné fázi. Ta se projevuje „rozpadem jeho osobnosti, uvolněním morálních zábran, převahou afektivních složek osobnosti, egocentrismem, hlubokou sociální degradací, sníženými rozumovými schopnostmi a závislostí na alkoholu, vedoucí k nutkavému soustavnému nadměrnému požívání alkoholických nápojů.“³⁴⁵ Nejvyšší soud ČR ve své rozhodovací praxi zkonstatoval, že pachatele, jenž trpí terminální fází alkoholové závislosti, nelze vůbec považovat za trestně odpovědného, a to za předpokladu, kdy tento pachatel vůbec není schopen ovládnout podnět, jenž ho vede k požití alkoholického nápoje.

³⁴³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 07.11.2012, sp. zn.: 7 Tdo 1274/2012.

³⁴⁴ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 3006.

³⁴⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 08.06.1973, sp. zn.: To 19/73 (č. 6/1974 Sb. rozh. tr.)

Tento pachatel tedy není schopen ovládnout ani to, zda se požitím alkoholického nápoje dostane do stavu nepřičetnosti, v němž spáchá čin jinak trestný. V tomto se jednání pachatele, patologického alkoholika, odlišuje od jednání, jenž naplňuje znaky trestného činu opilství, jelikož u patologického alkoholika na rozdíl od pachatele trestného činu opilství vůbec neexistuje zavinění vztahující se k jeho intoxikaci.³⁴⁶

6.2. Zavinění ve vztahu k trestným činům ve sportovní oblasti

6.2.1. Obecný úvod

Sport je z hlediska trestního práva oblastí dosti specifickou. Právní úprava totiž v současnosti nereфлекtuje specifické znaky sportovní činnosti jako činnosti fyzické, dynamické a často kontaktní, v důsledku čehož se i pro trestnou činnost páchanou v rámci výkonu sportovní činnosti uplatní obecná pravidla uvedená v trestním zákoníku – podmínky vzniku trestní odpovědnosti nevyjímaje. To však ještě absolutně neznamená, že trestní odpovědnost v rámci sportovní trestní činnosti se v teorii i praxi nevyznačuje určitými zvláštnostmi. Co se týče judikatury, její závěry jsou rozebrány v rámci této kapitoly níže. Co se týče doktrinálních přístupů, ty vycházejí z absence explicitní úpravy trestní odpovědnosti sportovců v jednotlivých právních rádech a v průběhu věků se jich objevilo několik; vzpomeňme ve stručnosti ty nejvýznamnější. Teorie souhlasu poškozeného vyplývá z předpokladu, že sportovec vykonávající určitou sportovní činnost projevuje svou účastí na této činnosti konkludentně svoje srozumění s tím, že jednáním svým vlastním, či jednáním jiného sportovce, může dojít ke způsobení úrazu. Teorie sportovního práva spočívá v tom, že sportovní právo tvoří ucelené a nezávislé odvětví, které problematiku sportu a všeho s ním spojeného upravuje samostatně a poměrně komplexně v rámci vlastních právních předpisů, přičemž disponuje i vlastními institucemi, jež tyto právní předpisy vymáhají a zabezpečují jejich dodržování. Z hlediska komplexnosti sportovního práva by tedy toto odvětví samostatně upravovalo i postih za sportovní zranění, přičemž ingerence obecně závazných právních předpisů by nebyla nutná.³⁴⁷ Teorie nešťastné náhody vychází z předpokladu, že ke sportovním úrazům dochází v rámci snahy o dosažení sportovního cíle, nikoliv z bezprostřední vůle sportovce zranit sportovce jiného. Ta tyto úrazy tedy sportovec nemůže trestně odpovídat, jelikož se jedná o důsledky pouhé nešťastné náhody. Teorie vyloučení objektivního základu trestného činu říká, že dojde-li k zásahu do zdraví určité osoby v rámci sportovní činnosti, nelze v tomto případě zdraví považovat za hodnotu, jejíž ochranu má na mysli trestní zákoník, jelikož aktivita, jenž k zásahu do zdraví vedla, nemá deliktní povahu.³⁴⁸ Teorie přípustného sportovního rizika bude rozebrána na závěr této kapitoly v rámci posouzení okolností vylučujících protiprávnost. Další dvě teorie se již výslovně zabývají problematikou zavinění u sportovních úrazů. Teorie nedostatku zavinění vychází z předpokladu, že sportovcům nelze za zapříčinění

³⁴⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21.01.2008, sp. zn. 11 Tdo 1482/2007.

³⁴⁷ Coufalová, B., Pinkava, J., Pochylá, V.: Trestněprávní odpovědnost ve sportu. Praha: Leges, 2014, str. 65-66.

³⁴⁸ Králík, M.: Několik poznámek k právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In: Právní rozhledy, rok 2006, č. 15, str. 539 a násl.

zranění při výkonu sportovní činnosti přisuzovat žádnou z forem zavinění. Trestní odpovědnost takového sportovce tedy vůbec nepřichází do úvahy, jelikož sport je považován za společenskou aktivitu, v jejímž rámci dochází ke způsobení zranění pouze v důsledku jednání nezaviněných, jenž jsou postihnutelné maximálně v rámci jednotlivých disciplinárních řízení.³⁴⁹ Zastánci této teorie často argumentují tím, že sportovci nejsou při způsobování úrazů v rámci sportovní činnosti motivováni hněvem či nenávistí, jak však správně poznamenává Králík, „absence uvedených motivů nevyklučuje zavinění a existence „hněvu“ nebo „nenávisti“ nejsou okolnostmi, se kterými by byla spojována odpovědnost za zásahy do zdraví fyzických osob.“³⁵⁰ Odborná literatura³⁵¹ se proto správně shoduje v tom, že tato teorie se však již v současnosti neprosadí. Samotná skutečnost, že subjekt spáchá určitý skutek v rámci výkonu sportovní činnosti, totiž bez dalšího nemůže omluvit absenci právní odpovědnosti, a to zejména v případech, které svou povahou a intenzitou jsou způsobilé naplnit skutkovou podstatu trestného činu, nemluvě o případných excesech ze strany sportovců, jenž s výkonem sportovní činnosti vůbec nesouvisí. I s ohledem na výše uvedené je pro praxi lépe využitelná teorie účelu, která se svou povahou přibližuje i současnému trendu, který se prosazuje v rámci posuzování trestněprávní odpovědnosti za sportovní úrazy i v rozhodovací praxi českých soudů. Dle této teorie je sice sport aktivitou, jenž má kladný společenský význam a jedná se o činnost obecně prospěšnou, ani to však nevyklučuje existenci určitých negativních důsledků, a to právě ve formě zranění, ke kterým došlo v příčinné souvislosti s jednáním, jenž lze považovat za rozporné s právním řádem. Zde rozlišujeme dvě situace. Došlo-li ke zranění jiné osoby nezaviněně, přičemž nedošlo ani k porušení sportovních pravidel, ani k porušení generální prevenční povinnosti, lze mluvit o vyloučení trestněprávní odpovědnosti, a to právě z důvodu společenské prospěšnosti sportu jako takového, díky čemu lze nad vznikem sportovních zranění za naplnění stanovených podmínek přimhouřit oko. Je-li však zranění důsledkem porušení sportovních pravidel či obecně závazných právních předpisů, trestněprávní odpovědnost do úvahy obecně přichází, zejména s ohledem na posouzení druhu a intenzity provinilého chování ale i na jiné faktory. Zároveň by se v této oblasti však trestní právo mělo profilovat jako ochránce relevantních hodnot pouze při jejich porušování v co možno nejvyšší intenzitě a aplikovat se tedy *ultima ratio*.³⁵²

Jak už bylo naznačeno výše, trestní zákoník ve své současné podobě neupravuje žádná specifika ve vztahu k trestným činům spáchaným v rámci výkonu sportovní činnosti. Z tohoto důvodu i u těchto trestných činů rozlišujeme klasické formy zavinění. Co se týče zavinění ve formě přímého úmyslu, to se u sportovních zranění vyskytuje pouze sporadicky. Často to vyplývá z procesních důvodů, jelikož u sportovních úrazů je poněkud náročnější prokázat volní složku zavinění, tedy, že sportovec věděl, že může jinému zranění způsobit, a že ho způsobit chtěl. Obdobné závěry se prosadí i ve vztahu k úmyslu nepřímému, i když ten je v praxi přece jen

³⁴⁹ Coufalová, B., Pinkava, J., Pochylá, V.: Trestněprávní odpovědnost ve sportu. Praha: Leges, 2014, str. 67-68.

³⁵⁰ Králík, M.: Několik poznámek k právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In: Právní rozhledy, rok 2006, č. 15, str. 539 a násl..

³⁵¹ Coufalová, B., Pinkava, J., Pochylá, V.: Trestněprávní odpovědnost ve sportu. Praha: Leges, 2014, str. 68

³⁵² Ibidem, str. 69-70.

obvyklejší. V těchto případech musí být sportovec srozuměn s tím, že svým jednáním může způsobit zranění jiného sportovce. Pro obě formy úmyslného zavinění však je společné, že předmětná zranění sice vznikají v rámci určité sportovní události, ale s výkonem samotné sportovní činnosti mají zpravidla pramálo společného. Jejich důvodem je totiž „*excesivní jednání, ke kterým sice dochází v průběhu sportovní činnosti, přičemž však jejich základ není dán charakterem sportu, ale jejich povaha má blízko k tradičním případů ublížení na zdraví*“.

K prokázání úmyslného zavinění tedy dojde nejčastěji v případech, kdy určitý trestný čin sice může mít svůj původ v konkrétní herní situaci, ale k jeho samotnému spáchání dojde mimo vlastní průběh sportovní činnosti (například napadení soupeře pěsti během přerušového času). Zde je na místě vzpomenout konkrétní případy, které ve své rozhodovací praxi řešil Nejvyšší soud ČR, oba z nich přitom pocházejí z hokejového prostředí. V prvním z nich³⁵³ byl pachatel uznán vinným přečinem ublížení na zdraví podle ustanovení § 146 odst. 1 trestního zákoníku, kdy v nepřerušované hře udřel svou hokejkou poškozeného do úst, čímž mu způsobil několik zranění zejména čelisti s dobou léčení kolem 10 dnů. Ve druhém případě³⁵⁴ byl pachatel uznán vinným stejným trestným činem, jenž spáchal tak, že udeřil svou hokejkou ležícího protihráče do tváře i navzdory tomu, že ani jeden z nich neměl puk ve své dispozici, čímž poškozenému způsobil zranění s dobou léčení 14 dnů. V obou případech Nejvyšší soud ČR dal za pravdu soudům nižších instancí, jež dospěly k závěru o zavinění ve formě nepřímého úmyslu, přičemž vycházely zejména ze způsobu provedení útoků, jejich razance i okolností, za nichž k nim došlo. Oba pachatelé jako profesionální hokejisté ze svých zkušeností museli vědět, o jak závažný útok se z jejich strany jedná, a že ním mohou způsobit protihráči zranění. Srozumění obou pachatelů soudy shledaly ve vzájemném postavení pachatele a poškozeného v okamžiku útoku, absenci jakékoliv herní situace v blízkosti sportovců a ze způsobu útoku vedeného proti nechráněné části těla poškozených prostřednictvím úderu hokejkou, respektive způsobu úchopu hokejky, jenž není používán ve hře a jenž učinil útok vůči poškozeným ještě intenzivnějším.

Nejčastější formu zavinění při sportovních úrazech představuje vědomá nedbalost.³⁵⁵ Jelikož vědomá nedbalost spočívá ve vědomosti o možném následku, sportovec musí zachovat povinnou míru opatrnosti tak, aby nedošlo ke zranění druhého sportovce. Každý sportovec proto musí vnímat a posoudit skutkový děj daného případu tak, aby svým jednáním neporušil hodnoty chráněny trestněprávními předpisy.³⁵⁶ Míru opatrnosti nelze ve vztahu ke sportovní činnosti generalizovat, jelikož každý sport se vyznačuje specifickými zvláštnostmi způsobujícími, že někde se vyžaduje míra vyšší, někde nižší. Co se týče nedbalosti nevědomé, ta je založena jak na „*povinnosti, ale současně i možnosti předvídat způsobení poruchy nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem*.“³⁵⁷ Jsem však toho názoru, že tato forma zavinění bude v oblasti sportovních úrazů výjimečná. Znovu se lze opřít o povahu sportu jako fyzické, dynamické a

³⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10.06.2015, sp. zn.: 8 Tdo 418/2015

³⁵⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11.12.2002, sp. zn.: 5 Tdo 997/2002.

³⁵⁵ Coufalová, B.; Pinkava, J.; Pochylá, V.: Trestněprávní odpovědnost ve sportu. Praha: Leges, 2014, str. 74-75.

³⁵⁶ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, str. 236.

³⁵⁷ Ibidem, str. 236.

kontaktní činnosti. Každý sportovec si proto již při vstupu na hrací plochu je alespoň v hrubých rysech vědom toho, že určitým svým jednáním, byť jakkoliv náhodným či nešťastným, může další osobě způsobit zranění.

6.2.2. Povaha sportovních pravidel a vliv jejich porušení na trestní odpovědnost sportovce

Již ze samotné legální definice pojmu sport uvedené v ust. § 2 odst. 1 zákona č. 115/2001 Sb., o podpoře sportu, vyplývá, že to je *„každá forma tělesné činnosti, která si prostřednictvím organizované i neorganizované účasti klade za cíl harmonický rozvoj tělesné i psychické kondice, rozvoj společenských vztahů, upevňování zdraví a dosahování sportovních výkonů rekreačně nebo v soutěžích všech úrovní, a to individuálně nebo společně.“* Sport má tedy viditelně společnost nasměřovat k dosažení určitých ctnostných záměrů a ideálů, to však ještě neznamená, že se tak může dít libovolně. Samotná skutečnost, že sport je veřejně prospěšná činnost poskytovaná v celospolečenském zájmu, jak je uvedeno v ustanovení § 1 citovaného zákona, totiž ještě nelegitimizuje možnost dosažení jeho cílů veškerými myslitelnými prostředky. Každý subjekt vykonávající sportovní činnost tedy musí brát ohled na to, aby svým jednáním nezpůsobil neodůvodněnou újmu ve sféře jiných subjektů. Proto i oblast sportu podléhá určité úpravě, a to zejména ve formě pravidel stanovených pro jednotlivé oblasti. Sportovní pravidla však nesehrávají významnou roli pouze ve vztahu k jednotlivým sportovcům jako prostředek regulace jejího chování. Vzhledem k povaze sportu jako často fyzicky namáhavé a dynamické aktivity totiž může docházet k ohrožení či porušení zájmů chráněných právním řádem, přičemž právě posouzení míry dodržování nebo naopak porušování sportovních pravidel je předpokladem pro závěr o existenci či už civilněprávní, nebo dokonce trestněprávní odpovědnosti. Zde je na místě objasnit i vztah práva občanského a trestního. Ještě před prvními trestněprávními rozhodnutími z oblasti sportovního práva se problematika sportovních úrazů, sice nikterak intenzivně, řešila v rámci občanskoprávních sporů zejména z hlediska náhrady škody. Právě tyto rozhodnutí představovaly základní stavební kámen pro posuzování právní odpovědnosti za sportovní úrazy (včetně problematiky zavinění), na který jak doktrína, tak judikatura dodnes navazuje a rozvíjí ho. Vzhledem ke specifické povaze sportu proto oblast civilního práva slouží jako vhodný interpretační prostředek k pochopení problematiky vzniku právní odpovědnosti za úrazy způsobené přímo při výkonu sportovní činnosti i v intencích práva trestního. Není tedy náhoda, že určitá východiska uvedená v civilněprávní nauce přejímá i nauka trestněprávní; často se lze setkat i s názorem, že civilněprávní odpovědnost je nezbytným předpokladem pro odpovědnost trestněprávní, a to zejména v relaci k porušování generální prevenční povinnosti jako povinnosti uložené explicitně právním řádem České republiky. S ohledem na výše uvedené se proto tato práce v dalších řádcích věnuje judikатурnímu vývoji objasňujícímu povahu sportovních pravidel,

následky jejich porušení, i na to navazující úloze zavinění při posuzování právní odpovědnosti za sportovní úrazy, a to jak z hlediska civilněprávního, tak i z hlediska trestněprávního.³⁵⁸

Povaze a vlivu sportovních pravidel se mezi úplně prvními zabýval Městský soud v Praze³⁵⁹. V režimu zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, zkonstatoval, že „*pravidla sportovní hry sice nejsou právními předpisy, avšak pro hráče této hry nedodržení pravidel hry znamená zanedbání povinnosti předcházet hrozícím škodám.*“ Pozornost si zaslouží i usnesení Nejvyššího soudu³⁶⁰, v němž 25. senát ve vztahu k lyžařským pravidlům vydaným Mezinárodní lyžařskou federací FIS judikoval, že se jedná o normy, jež jsou pro lyžaře na sjezdovkách závazná i navzdory tomu, že se nejedná o obecně závazné právní předpisy, jelikož jejich dodržováním je zajišťována bezpečnost účastníků provozu na sjezdovce. Účelem těchto pravidel je tedy zabránit vzniku takových následků, s kterými právní řád spojuje vznik odpovědnosti. Obdobné závěry se objevují i v trestněprávní judikatuře. Nejvyšší soud ČR se ve své rozhodovací praxi³⁶¹ věnoval i povaze metodiky Českého horolezeckého svazu jako jediného regulačního prostředku u tohoto nebezpečného sportu. Je to právě tato metodika, jež má zabezpečit minimalizaci vzniků úrazů, a tedy zvýšit bezpečnost sportovců, a to díky návykům, jež si jejím prostřednictvím jednotlivé osoby vykonávající tento sport přivlastňují. V dalším svém rozhodnutí³⁶² pak konstatoval, že smyslem sportovních pravidel není pouze stanovení rovných podmínek pro všechny soupeřící strany, ale současně ochrana zdraví jednotlivých hráčů před takovými zákroky, jež mohou vést k jejich zranění.

Následující rozhodnutí se pak týkají porušování sportovních pravidel a jeho vlivu na právní odpovědnost, a to včetně posouzení subjektivní stránky. Snad prvním známým rozhodnutím, jež se alespoň okrajově věnuje některé z forem zavinění, je rozhodnutí tehdejšího Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.01.1954, sp. zn.: Cz 486/53³⁶³, v němž se soud v konkrétním případě snažil o vymezení nedbalosti. V tomto případě šlo o situaci, kdy žalovaný byl uznán vinným z trestného činu ublížení na zdraví z nedbalosti, jelikož při fotbalovém zápasu nastavil protihráči nohu takovým způsobem, že ten na ní naběhl, způsobil si přitom těžká vnitřní zranění a těm následně podlehl. Dcera poškozeného se pak v rámci civilního řízení domáhala po žalovaném náhrady výživného, přičemž ten jako součást své procesní obrany použil argument, že poškozený na žalovaného prováděl útok směřovaný zezadu, čímž svůj úraz spoluzavinil. Soud v citovaném rozhodnutí uvedl, že za nedbalost nelze bez dalšího považovat určité rychlé pohyby, jež přispívají k atraktivitě a smyslu tohoto sportu; naopak je doslova označuje jako požadavek a užitečný prvek. Za nedbalostní jednání by šlo považovat takovou situaci, kdy se hráč pohybuje nepřiměřeně rychle v situacích, ze kterých plyne nebezpečí nesouvisející s povahou hry, přičemž za takovou nedbalost

³⁵⁸ Závěry z civilněprávní judikatury ohledně zavinění lze alespoň analogicky užít i pro účely trestného práva, jelikož formy zavinění jsou jak v právu občanském, tak v právu trestném totožné.

³⁵⁹ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 17.05.1978, sp. zn.: 10 Co 190/76 (č. 16/1980 Sb. rozh. civ.)

³⁶⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.02.2005, sp. zn.: 25 Cdo 1506/2004.

³⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17.07.2019, sp. zn.: 6 Tdo 425/2019.

³⁶² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21.03.2007, sp. zn.: 3 Tdo 1355/2006.

³⁶³ Č. 44/1954 Sb. rozh. civ.

však nelze považovat situaci, ve které hráč důvodně nepředpokládá, že jiný hráč úmyslně poruší herní pravidla.

Další rozhodnutí³⁶⁴ je specifické tím, že vymezuje jak objektivní, tak subjektivní kritéria odpovědnosti za sportovní úraz. Co se týče objektivních kritérií, důraz se i v tomto rozhodnutí klade na posouzení konkrétního jednání z toho pohledu, zda je v souladu nebo v rozporu se sportovními pravidly, přičemž nezbytnou podmínkou pro vznik odpovědnosti je i to, že k následnému zranění dojde v rámci výkonu sportovní činnosti (nikoliv v rámci určitého excesivního jednání, jež se samotným průběhem sportovní činnosti nesouvisí). Co se týče kritérií subjektivních, rozsudek toto rozhodnutí předpokládá, že jednání sportovce, jež dalším způsobí úraz, musí být zaviněné (bez ohledu na to, zda se jedná o zavinění nedbalostní nebo úmyslné), lze tedy mluvit o zaviněném porušení závazku či právní povinnosti. Do úvahy se následně musí brát i adekvátnost tohoto úmyslného či nedbalostního jednání.³⁶⁵

Velký význam má již citovaný rozsudek Městského soudu v Praze, R 16/1980 civ., v němž zkonstatoval, že „*nedodržení pravidel sportovní hry (např. kopané), spočívající v použití pravidly nedovoleného (zakázaného) způsobu hry, je nutné posoudit jako jednání odporující povinnosti počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví. V důsledku toho jde o porušení právní povinnosti, jež zakládá odpovědnost za škodu.*“ Poprvé v soudní praxi totiž při posuzování sportovních zranění některý ze soudů judikoval, že porušení sportovních pravidel je zároveň porušením zákonem uložené generální prevenční povinnosti. Generální prevenční povinnost sehrává významnou roli i v judikatuře trestních soudů, a to zejména při posuzování trestní odpovědnosti za trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti podle ustanovení § 148 trestního zákoníku (viz níže). Zároveň se Městský soud ve vztahu k zavinění ztotožnil se soudem 1. stupně, který zaviněné porušení generální prevenční povinnosti zpozoroval v tom, že žalovaný zranil poškozeného podle pravidel nedovoleným herním zákrokem, přičemž tento herní zákrok použil i navzdory tomu, že z pozice již zkušeného fotbalového hráče si musel být vědom toho, že poškozenému může způsobit zranění. Předmětné rozhodnutí bylo považováno za stěžejní v dané oblasti téměř 50 let, až do 20.05.2015, kdy Nejvyšší soud ČR vydal rozsudek sp. zn.: 25 Cdo 493/2015³⁶⁶. V tomto rozsudku soud předchozí názory zejména ve vztahu k zavinění nijak nezpochybňuje, pouze judikaturní závěry z roku 1978³⁶⁷ upřesňuje; za porušení zákonem uložené generální prevenční povinnosti totiž nepovažuje žádné porušení sportovních pravidel vedoucí k újmě na zdraví protihráče, nýbrž pouze takové, které podstatným způsobem vybočuje z běžného

³⁶⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 29.10.1962, sp. zn.: 5 Cz 38/62 (č. 15/1963 Sb. rozh. civ.) Jeho právní věta zní: „*Odpovědnost hráče za škodu na zdraví způsobenou protihráči při fotbalovém utkání se vyvozuje z odpovědnosti za škodu vzniklou tím, že škůdce poškodí úmyslně nebo z nedbalosti poškozeného porušením závazku nebo jiné právní povinnosti. Vychází ze zjištění o tom, zda ke zranění došlo při hře a zda šlo o zákrok pravidly dovolený nebo nedovolený (zakázaný) a zda tu šlo o nepřiměřenost vědomého či nedbalostního zásahu. Bez významu není ani to, zda jde o zkušeného (např. dlouholetého) hráče této hry.*“

³⁶⁵ Králík, M.: In: Několik poznámek k právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In: Právní rozhledy, rok 2006, č. 15, str. 539 a násl.

³⁶⁶ Č. 106/2015 Sb. rozh. civ.

³⁶⁷ Č. 16/1980 Sb. rozh. civ.

způsobu hry, a tedy se vyznačuje vyšší intenzitou.³⁶⁸ Lze tedy usoudit, že každý sportovec je v rámci výkonu sportovní činnosti povinen dodržovat takový stupeň opatrnosti, jenž lze vzhledem ke konkrétnímu skutkovému ději rozumně očekávat a požadovat – tento závěr má význam zejména při posuzování zavinění ve formě vědomé nedbalosti.

Bez povšimnutí nelze ponechat ani rozsudek Okresního soudu v Blansku ze dne 26.10.2010, sp. zn.: 77 C 353/2009. V tomto rozhodnutí se příslušný soud zabýval případem, kdy žalovaný ve fotbalovém zápasu zfauloval poškozeného skluzem, čehož následkem poškozený utrpěl komplikovanou zlomeninu levého bérce. O vzniku škody ve sféře poškozeného v tomto případě nebylo pochyb, obě strany se však neshodly v tom, zda žalovaný jednal zaviněně či nikoliv. Po provedeném dokazování se soud přiklonil na stranu žalovaného, jenž tvrdil, že jeho jednání pokryto zaviněním nebylo. Z důkazního materiálu totiž vyplynulo, že žalovaný na mokřém trávníku uklouznul a v běhu dopadl na poškozeného. Z okolností daného případu nešlo usuzovat na úmysl a soud vyloučil zavinění ve formě nevědomé nedbalosti z důvodu, že všichni přímí účastníci fotbalového zápasu věděli o tom, že hrací plocha je mokrá, přičemž je obecně známou skutečností, že mokrá tráva klouže. Žalovanému tedy muselo být jasné, že během po orosené trávě se zvyšuje riziko uklouznutí, v čehož důsledku může dojít ke zranění protihráče. Jediná forma zavinění připadající do úvahy tedy byla nedbalost vědomá, přičemž esenciální podmínkou pro posouzení vzniku odpovědnosti byla odpověď na otázku, zda důvody, pro které žalovaný spoléhal, že ke zranění protihráče nedojde, byly adekvátní. Tím, že rozhodčí uznal hrací plochu za způsobilou, víceméně usoudil, že běžná výkon sportovní činnosti ze strany jednotlivých hráčů by za předpokladu zachování obvyklé míry opatrnosti neměl způsobit zranění některého z nich. Zároveň vyplynulo, že běh žalovaného nepřekročil ve vztahu k poškozenému přípustnou míru rizika. Příslušný soud tak s ohledem na výše uvedené dospěl k závěru, že *„uklouznutí hráče na vlhkém travnatém povrchu fotbalového hřiště, v důsledku kterého došlo ke zranění protihráče v průběhu fotbalového utkání, může být v poměrech konkrétního případu okolností vylučující zavinění.“*³⁶⁹

Přejdeme-li do oblasti trestněprávní judikatury, dospějeme k závěrům, které se blíží závěrům judikatury civilněprávní. Úvodem si pomozme právní větou již citovaného usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn.: 5 Tdo 997/2002, jenž představuje určité vodítko v trestněprávní

³⁶⁸ Tato kauza se dostala až před Ústavní soud České republiky. Ten ve svém usnesení ze dne 19.12.2017, sp. zn.: III.ÚS 2357/15 konstatoval, že *„s ohledem na výše uvedená skutková zjištění pak jako ratio decidendi napadených rozhodnutí stojí právní závěr, dle něž není hráč kopané, který neúmyslně (resp. nevědomou nedbalostí) vyplývající z povahy herní situace) způsobí jinému hráči zranění, odpovědný za majetkové důsledky tohoto zranění. Soudy přitom vyšly především z povahy kopané, při níž bude k fyzickým střetům s nepředvídatelnými důsledky často docházet. Tomu by pak mělo odpovídat povědomí každého (přinejmenším dospělého) hráče této hry o jejich možných rizicích. Teprve v situaci, kdy by bylo možné důkazně podložit závěr o vědomí atakujícího hráče stran možnosti vzniku zranění, mohly by soudy dospět k závěru o existenci majetkové újmy. Uvedené závěry přitom korespondují s pojetím kopané a občanskoprávní odpovědnosti v Německu a Rakousku, jak na to poukázal Nejvyšší soud i s odkazem na odbornou literaturu. Takové závěry jsou z ústavněprávního hlediska přípustné a Ústavní soud k jejich podstatě nemá co dodat.“*

³⁶⁹ Rozsudek Okresního soudu v Blansku ze dne 26.10.2010, sp. zn.: 77 C 353/2009.

judikatuře i směrem do budoucna: „*Trestní odpovědnost pachatele při sportu nastupuje po překročení hranice rizika vyplývajícího ze hry, které každý sportovec podstupuje, přičemž konkrétní okolnosti, za nichž ke skutku došlo, mají zásadní význam pro závěr o zavinění.*“³⁷⁰

Ačkoliv toto rozhodnutí není nikterak detailní, minimálně ve vztahu k zavinění určitou relevancí má, když z něho vyplývá, že neexistují žádné rigidně stanovená pravidla ani hranice, ze kterých by se dalo zavinění usuzovat. Orgány činné v trestním řízení proto i v rámci sportovních úrazů musejí postupovat případ od případu a brát do úvahy zvláštnosti každého posuzovaného trestného činu vyplývající ze specifické povahy sportovní činnosti.

Snad nejvýznamnějším trestněprávním rozhodnutím zabývajícím se trestní odpovědností za způsobení sportovního úrazu je rovněž zmíněné usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn.: 3 Tdo 1355/2006. Soud prvního stupně uznal pachatele vinným trestným činem ublížení na zdraví z nedbalosti, kdy nedbalost spočívala v podražení poškozeného s využitím nepřiměřené síly, čímž mu způsobil zranění s dobou léčení téměř dva měsíce. Soud prvního stupně dále dospěl k závěru, že ač se jednalo o záměr úmyslný a nepřiměřený, nelze úmysl vztahovat i k trestněprávně relevantnímu následku, jelikož pachatel sice věděl, že svým jednáním může tento následek způsobit, avšak vzhledem ke svým zkušenostem se spoléhal na to, že se tak nestane. Nejvyšší soud ČR se se závěry soudu prvního stupně ztotožnil a uvedl, že i jednání, jenž se odehrají v rámci výkonu sportovní činnosti, mohou podléhat trestněprávním normám, nikoliv pouze příslušným sportovním pravidlům. Zároveň konstatoval, že trestněprávní odpovědnost přichází do úvahy v těch případech, kde předmětné jednání pachatele lze považovat z pohledu sportovních pravidel za jednání excesivní z toho hlediska, že jej předmětná sportovní pravidla nedovolují a pokud jde o způsobený následek na zdraví, tak ani netrestají. „*Jestliže tedy v průběhu hry některý z hráčů zaviněně poruší stanovená pravidla sportovní hry a v důsledku toho způsobí jiné osobě (jinému hráči) újmu na zdraví, pak s přihlédnutím zejména k povaze hry a k závažnosti porušení daných pravidel není vyloučena ani trestní odpovědnost takového hráče např. pro trestný čin ublížení na zdraví.*“ Lze proto uzavřít, že trestní odpovědnost pachatele tedy není limitována pouze jednáním úmyslným, do úvahy naopak přichází i při zavinění ve formě nedbalosti.

Trestněprávní odpovědnost však neshledal Nejvyšší soud ČR v dalším řešeném případě³⁷¹, jenž zároveň představuje určitý průnik mezi civilněprávní a trestněprávní judikaturou. Hráč malého fotbalu skluzem atakoval svého protivníka, čímž mu způsobil zranění s dobou léčení 12 týdnů. Soudem prvního stupně byl obviněný uznán vinným přečinem těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle ustanovení § 147 odst. 1 trestního zákoníku. Obviněný podal proti tomuto rozsudku odvolání, přičemž odvolací soud rozsudek soudu první instance v celém rozsahu zrušil a obviněného zprostil obžaloby. Nejvyšší státní zástupce podal proti tomuto rozhodnutí dovolání, to však Nejvyšší soud ČR odmítl jako zjevně neopodstatněné. V odůvodnění svého rozsudku

³⁷⁰ Králík, M.: Legislativní a judikatorní východiska trestněprávní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy (úvod do problematiky). In: Trestněprávní revue, rok 2006, č. 8, str. 228 a násl.

³⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.08.2016, sp. zn.: 7 Tdo 561/2016

Nejvyšší soud ČR zkonstatoval, že linie mezi úspěšným a neúspěšným skluzem je velmi tenká a závisí i na nahodilých okolnostech. Argumentoval tím, že zákrok obviněného byl sice poněkud intenzivnější, nikoliv však přehnaně agresivní, a hlavně vyplynul ze samotné podstaty hry a přímo souvisel s jejím průběhem. V tomto ohledu dále odkázal na svou předchozí civilněprávní judikaturu, podle které není excesem každé porušení sportovních pravidel, ale pouze takové, které zjevně vybočuje z běžného způsobu hry. Na takové výraznější porušení sportovních pravidel nelze usuzovat pouze ze skutečnosti, že jednáním konkrétního sportovce nastal ve sféře druhého sportovce závažnější následek a ani tento závažnější následek bez dalšího neznamena, že předmětné jednání překročilo svou agresivitou přípustné meze, jelikož k následku může dojít i jednáním, jenž je zcela v souladu se sportovními pravidly. Jestliže měl totiž obviněný objektivní příležitost odebrat protihráči míč, nelze za porušení sportovních pravidel natolik intenzivní, že by zakládalo porušení zákonem uložené prevenční povinnosti, považovat pouhé nesprávné posouzení předmětné situace, jež vyústilo do zranění protihráče, přičemž na tento závěr má vliv i povaha sportu jako intenzivní a fyzické činnosti. Nejvyšší soud ČR sice v souladu se svou předchozí trestněprávní judikaturou konstatoval, že za určitých okolností přichází do úvahy i trestněprávní odpovědnost za způsobení sportovního zranění, s ohledem na výše uvedené skutečnosti však dospěl k závěru, že v předmětném případě absentovalo zavinění na straně obviněného.

Propojení trestněprávní a civilněprávní judikatury v praxi není ojedinělé. Ve svém usnesení ze dne 17.02.2010, sp. zn.: 8 Tdo 68/2010³⁷² Nejvyšší soud ČR rovněž odkázal na svou předchozí civilní judikaturu ve vztahu k povaze sportovních pravidel, jež sice nejsou obecně závaznými právními předpisy, avšak na sportovce se jejich závaznost vztahuje, přičemž jejich porušení lze považovat za porušení zákonem uložené generální prevenční povinnosti. Tuto myšlenku dále rozvinul ve vztahu k případné trestní odpovědnosti, kdy zkonstatoval, že *„lyžař je povinen přizpůsobit rychlost a způsob jízdy svým schopnostem a zkušenostem a celkové situaci na místě, jímž projíždí, aby měl možnost včas a v dostatečné vzdálenosti reagovat i na nenadálou překážku v jízdě. Pokud zaviněně nedodrží uvedená pravidla, lze u něj dovést porušení generální prevenční povinnosti nebo nedodržení potřebné míry opatrnosti. Způsobí-li takovým porušením z nedbalosti jinému těžkou újmu na zdraví, přichází v úvahu jeho trestní odpovědnost za trestný čin ublížení na zdraví.“* Obdobné závěry nalezneme již v rovněž citovaném usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17.07.2019, sp. zn.: 6 Tdo 425/2019. Poruší-li totiž některý ze sportovců hrubě a zároveň zaviněně sportovní pravidla, poruší generální prevenční povinnost uloženou zákonem, jelikož nedodrží potřebnou míru opatrnosti. Dojde-li v důsledku tohoto porušení k újmě na zdraví ve sféře jiného, není vyloučena ani trestní odpovědnost. V daném případě soudy usuzovaly na nedbalostní zavinění pachatele z porušení metodiky Českého horolezeckého svazu jako jediného regulačního prostředku sportovního horolezectví, jehož dodržování směřuje k ochraně účastníku tohoto rizikového sportu. Pachatel totiž při spouštění poškozeného nezajistil uzlem ani nekontrolovat volný konec lana, i když si díky svým zkušenostem byl vědomý následků, jenž jeho opomenutí může způsobit. Zároveň nepoužil bezpečnější způsoby slaňování poškozeného, i když o nich

³⁷² Č. 55/2010 Sb. rozh. tr.

věděl. Důsledkem tohoto nedbalostního jednání pachatele byl pád poškozeného, jenž způsobil v jeho sféře těžké ublížení na zdraví.

Ve vztahu ke generální prevenční povinnosti je ještě na místě ozřejmit, zda lze každé její zaviněné porušení posuzovat jako porušení *důležité* povinnosti uložené podle zákona pro účely trestného činu těžkého ublížení na zdraví podle ustanovení § 147 odst. 2 trestního zákoníku, či ublížení na zdraví z nedbalosti podle ustanovení § 148 odst. 1 trestního zákoníku. Jak vyplývá z usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.11.2018, sp. zn.: 8 Tdo 1372/2018, tyto dva pojmy nelze obecně zaměňovat, a to i navzdory tomu, že pojem důležité povinnosti není legislativně definován. Za porušení důležité povinnosti totiž nelze považovat každé porušení generální prevenční povinnosti, nýbrž pouze takové jednání spáchané z nedbalosti, jenž se vyznačuje výrazně vyšší intenzitou v porovnání s běžným jednáním.

S ohledem na uvedenou judikaturu souhlasím s Králíkem, který říká, že vývoj jak civilní, tak i trestní judikatury týkající se sportovních zranění, přibližuje Českou republiku k moderním trendům.³⁷³ Lze jenom přivítat závěry, jež nespojují vznik právní odpovědnosti s každým zaviněným porušením sportovních pravidel, nýbrž pouze s takovým, jenž se svou povahou a intenzitou značně vymyká z běžného průběhu sportovní činnosti. Bylo-li by totiž postihováno každé zaviněné porušení sportovních pravidel, sportovci by se pak ve vlastní snaze vyhnout se případnému trestnímu stíhání chovali výrazně opatrněji a vyhýbali by se potenciálně riskantnějším aktivitám. Zvýšená a iracionální opatrnost by pak na úkor rychlosti, dynamiky a vzájemného fyzického zápolení učinila sport o mnoho méně vzrušujícím a tím by eliminovala důvody, pro které je celospolečensky tak populárním fenoménem.

³⁷³ Králík, M., Dobrovolná, E. Nejvyšší soud: K trestní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In: Bulletin advokacie, rok 2017, č. 11, str. 43 a násl.

Závěr

Pod pojmem zavinění rozumíme tradiční institut trestního práva hmotného spočívající ve vnitřním psychickém poměru pachatele trestného činu ke skutečnostem zakládajícím trestný čin, a to bez ohledu na to, zda tyto skutečnosti objektivně existují nebo si je vytvořil sám pachatel. Tuzemské trestní právo tradičně vychází z principu odpovědnosti za zavinění. Zavinění je rovněž nepostradatelnou součástí subjektivní stránky trestného činu, kterou považujeme za obligatorní znak skutkové podstaty trestného činu. Bez zavinění proto nemůže trestný čin existovat i navzdory tomu, že byly naplněny všechny ostatní znaky trestného činu.

Zavinění je obligatorním znakem jednoho z typových znaků trestného činu, a to subjektivní stránky. Pro řádné pochopení institutu zavinění je však nezbytné osvětlit postavení zavinění v kontextu trestného činu jako celku, jehož spáchání lze považovat za esenciální podmínku pro vznik trestní odpovědnosti pachatele. V první kapitole se proto tato práce zabývala obecným vymezením pojmu trestného činu a jeho jednotlivých znaků: (i) protiprávnosti, (ii) znaků obecných, jenž jsou společné pro všechny trestné činy, i (iii) znaků typových, jenž jsou označovány rovněž jako znaky skutkové podstaty trestného činu, které odlišují jednotlivé trestné činy navzájem.

Druhá kapitola souvisle navazuje na konec kapitoly první v podobě definice subjektivní stránky trestného činu a věnuje se obecnému výkladu a charakteristikám institutu zavinění. V duchu principu *nullum crimen sine lege culpa*, jenž má své místo ve valné většině demokratických právních států, je úvod této kapitoly věnován vymezení principu odpovědnosti za zavinění. Následně se dostáváme k obecné definici pojmu zavinění včetně jeho jednotlivých složek, tedy složky vědění a složky volní. V této souvislosti se druhá kapitola této práce věnuje i obsahu zavinění, tedy rozsahu skutečností, které musí být zaviněním pokryty, a míře zavinění, jenž má svůj vliv při zhodnocení povahy a závažnosti trestného činu a v této souvislosti svou roli sehrává i při stanovení druhu a výměry trestu. Zavinění je sice typickým institutem trestního práva hmotného, přirozeně má však i svůj procesněprávní dopad. Proto je druhá kapitola této práce uzavřena charakteristikou vybraných procesněprávních aspektů zavinění včetně problematiky dokazování.

Jádrem této diplomové práce je její třetí kapitola, jenž se zabývá jednotlivými formami zavinění v současné právní úpravě. Úvodem této kapitoly jsem se věnoval stručnému vymezení principu bipartice zavinění, prostor je však poskytnutý i teoretickým odklonům od této zásady v podobě koncepce tripartice zavinění profesora Mířičky. Následně se tato kapitola věnuje jednotlivým formám zavinění podle současného normativního i doktrinárního pojetí, ignorovány však nejsou ani historická teoretická východiska. V rámci výkladu o úmyslné formě zavinění jsou uvedeny kromě obecných stanovisek i zákonem nekodifikované formy úmyslu, u nepřímého úmyslu se klade důraz na nově zakotvený institut smíření se s trestněprávně relevantním

následkem a s tím související změnu v chápání pravé a nepravé lhostejnosti. Co se týče nedbalostní formy zavinění, výklad se zabývá zachováním potřebné míry opatrnosti a s tím souvisejícím objektivním i subjektivním kritériem nedbalosti, v důsledku čehož rozlišujeme jednotlivé odvozené formy nedbalosti. Závěrem je pozornost věnována i vymezení institutu hrubé nedbalosti. Trestní zákoník upravuje kromě základních skutkových podstat, které poskytují základní úroveň a formu ochrany společenských vztahů, hodnot a zájmů chráněných trestním právem, i skutkové podstaty kvalifikované, které spočívají v tom, že ke znakům základní skutkové podstaty se přidá další specifický znak nebo znaky, jenž způsobují vyšší stupeň společenské škodlivosti konkrétního trestného činu. Základní a kvalifikované skutkové podstaty se navzájem liší jejich přístupem k institutu zavinění v tom smyslu, že pro to, aby došlo k jejich naplnění, zákon, není-li stanoveno jinak, vyžaduje odlišné formy. Touto problematikou se třetí kapitola této práce zabývá ve své poslední části.

V rámci komplexního pohledu na institut zavinění nelze opomenout případy, kdy se na trestné činnosti podílí větší množství osob. V těchto situacích je naprosto nezbytné posoudit existenci a formu zavinění u každé z těchto osob. Nastíněná oblast je upravena v rámci čtvrté kapitoly této práce. V první části dochází k vymezení trestné součinnosti. Druhá část této kapitoly se věnuje účastenství na trestné činnosti. V jejím rámci jsem rozebral definiční znaky účastenství obecně. Následně jsem rovněž v obecné rovině zanalyzoval zavinění jednotlivých účastníků, v jehož rámci se vyžaduje tzv. dvojí úmysl – tedy úmyslná účast na úmyslném trestném činu. Dále jsem charakterizoval jednotlivé definiční znaky i zavinění jednotlivých účastníků ve vztahu ke konkrétním formám účastenství, tedy organizátorství, návodu a pomoci. V třetí části této kapitoly došlo k rozboru zavinění u spolupachatelství. Ve vztahu k uvedeným formám účastenství se jedná o nadřazenou formu trestné součinnosti, přičemž z hlediska subjektivní stránky se vyžaduje, aby byl trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním více osob. Předpokladem trestní odpovědnosti spolupachatelů je tedy tzv. společný úmysl. Závěrem čtvrtá kapitola upravuje zavinění u nepřímého pachatelství, v jehož rámci nepřímý pachatel ke spáchání trestného činu použije osobu trestně neodpovědnou jako tzv. živý nástroj. Nepřímý pachatel sice sám nejedná, ale jeho trestní odpovědnost touto skutečností není dotčena. K jejímu vyvození je však nutné, aby aktivita nepřímého pachatele byla rovněž zahrnuta potřebnou formou zavinění.

Pátá kapitola reaguje na stále palčivou problematiku trestní odpovědnosti právnických osob. Přijetí zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, totiž rozšířilo okruh možných pachatelů trestných činů o právnické osoby. Na rozdíl od fyzických osob však nejsou právnické osoby schopny tvořit vlastní vůli, nelze tedy v jejich případě ve vztahu k subjektivní stránce trestného činu mluvit o zavinění tak, jak ho poznáme u osob fyzických. Zákonná úprava tedy za účelem zachování principu subjektivní odpovědnosti za trestný čin zakotvuje koncept tzv. přičitatelnosti, která se považuje za odvozenou odpovědnost fyzických osob za podmínky, že činy byly spáchány ve prospěch právnické osoby, jejím jménem nebo při její činnosti. V rámci této kapitoly jsem se proto detailněji zabýval jednotlivými možnostmi

přičitatelnosti jednání fyzických osob osobě právnické. Jelikož zákonná úprava trestní odpovědnosti právnických osob zakotvuje i možnost zproštění se trestní odpovědnosti, věnoval jsem se v rámci této kapitoly rovněž výkladu podmínek a předpokladů, za nichž se tak může stát.

V praxi se lze setkat se situacemi, kdy je obtížnost posuzování zavinění v porovnání s jinými situacemi ještě znásobena. Vybranými případy rozvíjejícími výše uvedené jsem se proto zabýval v kapitole šesté.

První část této kapitoly se věnuje problematice nepřičetnosti při páchání trestné činnosti pod vlivem návykových látek. Při pojednání o nepřičetnosti jsem se věnoval jejím definičním znakům, tedy složce biologické a psychologické, a jejich vzájemnému vztahu. Následně jsem rozebral problematiku trestné činnosti pod vlivem návykových látek ve vztahu k nepřičetnosti. Nepřičetnost v době spáchání trestného činu obecně vylučuje trestní odpovědnost pachatele, z této zásady však existují určité výjimky. Proto jsem se dále zabýval problematikou trestného činu opilství, u něhož lze mluvit o objektivní odpovědnosti, tedy odpovědnosti za následek. Zavinění pachatele lze u trestného činu totiž spatřit pouze v uvedení se do stavu nepřičetnosti. Trestný čin opilství je však subsidiární povahy a užije se pouze tehdy, nelze-li při posuzování skutku pachatele užít pravidla o *actio libera in causa*. Na rozdíl od trestného činu opilství se zavinění pachatele vztahuje nikoliv jen na uvedení se do stavu nepřičetnosti, ale i na následek, jenž pachatel v tomto stavu způsobí. Rozlišují se dvě formy *actio libera in causa*, a to *dolosa*, kdy pachatel odpovídá i za úmyslné trestné činy (tzv. opití se na kuráž), a *culposa*, kdy pachatel odpovídá pouze za trestné činy nedbalostní. Závěrem první části jsem se zaobíral i případy, kdy není pachatel v důsledku nepřičetnosti způsobené konzumací návykových látek trestně odpovědný vůbec.

Druhá část šesté kapitoly poskytuje náhled do problematiky zranění způsobených při výkonu sportovní činnosti. Trestní právo se sportovní oblastí výslovně nezabývá, proto je vyvození trestní odpovědnosti za úrazy způsobené při trestné činnosti často v důsledku sportu jako společensky prospěšné činnosti záležitostí dosti obtížnou. Velkou roli v těchto případech sehrává judikatura. Jejím postupným vývojem nikoliv pouze v oblasti trestního práva, ale i práva občanského, došlo k vymezení určitých principů, nimiž se soudní praxe řídí dodnes. Judikatura vychází zejména z povahy sportovních pravidel jako norem, které sice nejsou obecně závazné, ale představují jakýsi imperativ chování, který jsou sportovci při výkonu konkrétní sportovní činnosti povinni dodržovat. Právě vztah pachatele ke sportovním pravidlům je totiž hlavním východiskem při posuzování případné trestní odpovědnosti.

S ohledem na výše uvedené si předkládaná diplomová práce kladla za cíl poskytnout komplexní právní analýzu pojmu zavinění včetně posouzení jeho problematických stránek. Institut zavinění lze totiž z pohledu trestního práva považovat za jeden z nejsložitějších. V doktríně lze sice spatřit určitou dlouhodobou konstantnost, ani zde se však nevyhneme sporným otázkám. Ze všech lze zmínit alespoň odklon profesora Miříčky od tradičního principu bipartice zavinění a jeho

snahu o vymezení třech forem zavinění, spor o povahu volní složky zavinění u nedbalosti (hovorově označený jako spor o kladné nebo záporné znaménko vůle) nebo uchopení a vymezení pojmů pravé lhostejnosti a smíření v souvislosti s nepřímým úmyslem. Obtížnost institutu zavinění se však ve svém celém rozsahu ukazuje zejména v praxi. Vnitřní svět pachatele, jeho představy i subjektivní vnímání vnějšího světa, jenž jsou ve svém celku zhmotněny v jeho jednání, je totiž nezbytné bez jakýchkoliv pochybností prokázat. Tento požadavek je o to náročnější, že součástí duševního života pachatele se nemusí shodovat s následky objektivně vzniklými v reálném světě. Proto je nezbytné důkladné posouzení všech okolností konkrétního případu a bude nepochybně zajímavé nadále sledovat, jak si s hraničními případy poradí soudní praxe.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité knižní literatury

1. Boroš, M. Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona. Praha: Leges, 2019, ISBN: 978-80-7502-343-8
2. Císařová, D., Vanduchová, M. Nepříčetný pachatel (Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie). Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha, 1995
3. Coufalová, B., Pinkava, J., Pochylá, V.: Trestněprávní odpovědnost ve sportu. Praha: Leges, 2014, ISBN: 978-80-87576-88-5
4. Draštík, A.; Fenyk, J. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, ISBN: 978-80-7552-600-7
5. Draštík, A.; Fenyk, J. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, ISBN: 978-80-7552-600-7
6. Draštík, A.; Fremr, R.; Durdík, T.; Růžička, M.; Sotolář, A. a kol. Trestní Zákoník. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, ISBN: 978-80-7478-790-4
7. Fenyk, J.; Smejkal, L.; Bílá, I. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, ISBN: 978-80-7552-965-7
8. Hartl, P.; Hartlová, H. Psychologický slovník. Praha: Portál, 2000, ISBN: 80-7178-303-X
9. Hatala, V.: Motív a trestný čin. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968
10. Hatala, V. Obzvlášť priťažujúce okolnosti v československom trestnom práve. Bratislava: SAV, 1957
11. Hatala, V. Zavinenie v Československom socialistickom trestnom práve. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1961
12. Ivor, J., Polák, P., Záhora J.: Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť. Bratislava : Wolters Kluwer SR s.r.o., 2016, ISBN: 978-80-8168-509-5
13. Jelínek, J. (ed.): O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009, ISBN : 978-80-87212-21-9
14. Jelínek, J. a kol.: Deset let od přijetí českého trestního zákoníku. Praha: Leges, 2019, ISBN: 978-80-7502-354-4
15. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část 5. vydání. Praha: Leges, 2016, ISBN: 978-80-7502-120-5
16. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019, ISBN: 978-80-7502-380-3
17. Jelínek, J. a kolektiv. Trestní odpovědnost právnických osob - bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013, ISBN : 978-80-87576-58-8

18. Jelínek, J. a kolektiv: Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017, ISBN: 978-80-7502-205-9
19. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo procesní. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, ISBN: 978-80-87212-92-9
20. Jelínek, J., Herczeg, J.: Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou. Praha: Leges, 2012, ISBN: 978-80-87576-07-6
21. Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy. Praha: Leges, 2019, ISBN: 978-80-7502-351-3
22. Kallab, J. Trestní právo hmotné. Melantrich. Praha 1935
23. Klátik, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná část. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, ISBN: 978-80-7380-725-2
24. Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN: 978-80-7400-042-3
25. Kratochvíl, V. kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN: 978-80-7179-082-2
26. Kubička, R. Subjektívna stránka trestného činu. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2018, ISBN: 978-80-8168-882-9
27. Kubička, R. Trestná súčinnosť. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR s.r.o., 2020, ISBN: 978-80-571-0239-7
28. Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN: 978-80-7400-047-8
29. Mašlanyová, D. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná část. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, ISBN: 978-80-7380-772-6
30. Mencerová, I., Tobiášová, L., Turayová, Y. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná část. Šamorín: Heuréka, 2013, ISBN: 978-80-89122-86-8
31. Miříčka, A. O formách trestné viny a jich úpravě zákonné. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902
32. Miříčka, A. Rakouské trestní právo hmotné. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1911
33. Nakonečný, M. Základy psychologie. Praha: Academia, 1998, ISBN: 80-200-0689-3
34. Novotný, F. a kol. Trestní právo hmotné. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, ISBN: 978-80-7380-651-4
35. Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2010, ISBN: 978-80-7357-509-0
36. Prušák, J. Rakouské právo trestní. Díl všeobecný. Praha: Spolek českých právníků Všehrd, 1912
37. Raboch, J., Zvolský, P. a kol. Psychiatrie. 1. vydání. Praha: Galén, 2001, ISBN: 80-7262-140-8
38. Sehnálek, D.; Valdhans, J.; Dávid, R.; Kyncl, L (ed.). Dny práva. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta. 1. vydání, 2009, ISBN: 978-80-210-4990-1

39. Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. a Vanduchová, M.: Systém českého trestního práva: II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, ISBN: 978-80-254-4033-9
40. Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D. Základy trestní odpovědnosti: systém českého trestního práva. Podstatně přepracované a doplněné vydání. Vyd. 1., (Jako Základy trestní odpovědnosti vyd. 2.). Praha: Orac, 2003, ISBN 80-86199-74-6
41. Stočesová, S. Omyl v českém a zahraničním trestním právu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, ISBN: 978-80-7380-418-3
42. Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, ISBN: 978-80-7478-616-7
43. Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2016, ISBN: 978-80-7552-358-7
44. Šámal, P. a kol. Trestní řád: komentář I. § 1-156. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN: 978-80-7400-465-0
45. Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN: 978-80-7400-428-5
46. Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha C. H. Beck, 2018, ISBN: 978-80-7400-592-3
47. Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN: 978-80-7400-807-8

Seznam použité judikatury

1. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 06.06.1996, sp. zn.: I.ÚS 46/96 (č. 43/1996 Sb. nál. a usn.)
2. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 09.02.1998, sp. zn.: IV.ÚS 418/97 (č. 18/1998 Sb. nál. a usn.)
3. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11.06.2018, sp. zn.: II.ÚS 1152/17
4. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13.05.1998, sp. zn.: IV. ÚS 36/98.
5. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17.05.2007, sp. zn.: IV.ÚS 260/05 (č. 86/2007 Sb. nál. a usn.)
6. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 17.10.2007, sp. zn.: IV.ÚS 434/07 (č. 164/2007 Sb. nál. a usn.)
7. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 21.12.2020, sp. zn.: II. ÚS 1711/20
8. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 22.05.2012, sp. zn.: I. ÚS 564/08
9. Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 23.05.1951, sp. zn. 3 Tk 140/51 (č. 15/1952 Sb. rozh. tr.)
10. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18.01.1968, sp. zn.: 2 Tz 22/67 (č. 22/1968 Sb. rozh. tr.)
11. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.01.1954, sp. zn.: Cz 486/53 (č. 44/1954 Sb. rozh. civ.)

12. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 07.09.1976, sp. zn.: 5 Tz 26/76 (č. 10/1977 Sb. rozh. tr.)
13. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 02.07.1982, sp. zn.: 11 Tz 25/82 (č. 10/1983 Sb. rozh. tr.)
14. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 17.03.1986, sp. zn.: 4 Tz 9/86 (č. 6/1988 Sb. rozh. tr.)
15. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 15.03.1972, sp. zn.: 1 Tz 10/72 (č. 1/1973 Sb. rozh. tr.)
16. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 05.04.1971, sp. zn. 11 To 3/71 (č. 67/1971 Sb. rozh. tr.)
17. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 07.06.1978 sp. zn.: 11 Tz 21/78 (č. 17/1979 Sb. rozh. tr.)
18. Rozhodnutí Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 08.06.1973, sp. zn.: To 19/73 (č. 6/1974 Sb. rozh. tr.)
19. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 10.06.1933, sp. zn.: Zm IV 298/33 (Vážný, č. 4740)
20. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky, sp. zn. R 4673/1933
21. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 15.05.1963, sp. zn. Tzv 8/63 (č. 46/1963 Sb. rozh. tr.)
22. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 27.04.1972, sp. zn.: 2 Tzf 1/72 (č. 60/1972 Sb. rozh. tr.)
23. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 29.10.1962, sp. zn.: 5 Cz 38/62 (č. 15/1963 Sb. rozh. civ.)
24. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 28.11.1974, sp. zn.: 125/74 (č. 37/1975 Sb. rozh. tr.)
25. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 23.09.1976, sp. zn.: 4 Tz 156/76, (č. 56/1977 Sb. rozh. tr.)
26. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 18.08.1970, sp. zn. 1 To 32/70 (č. 57/1970 Sb. rozh. tr.)
27. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 25.03.1971, sp. zn.: 1 To 7/71 (č.49/1971 Sb. rozh. tr.)
28. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 17.05.1978, sp. zn.: 10 Co 190/76 (č. 16/1980 Sb. rozh. civ.)
29. Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 26.03.1997 sp. zn. 7 To 124/97
30. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13.07.1988, sp. zn.: 11 Tz 26/88 (č. 37/1989 Sb. rozh. tr.)
31. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16.02.1995, sp. zn.: Tzn 12/94 (č. 1/1996 Sb. rozh. tr.)
32. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16.11.2016, sp. zn.: 8 Tdo 1187/2016.

33. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 18.02.1998, sp. zn.: 5 Tz 1/98 (č. 10/1999 Sb. rozh. tr.)
34. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20.02.2015, sp. zn. 25 Cdo 493/2015 (č. 106/2015 Sb. rozh. civ.)
35. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.06.2012, sp. zn.: 5 Tdo 540/2012 (č. 5/2013 Sb. rozh. tr.)
36. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28.07.2020, sp. zn.: 3 Tz 70/2019
37. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.03.2011, sp. zn.: 8 Tz 27/2011
38. Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 10.12.1968, sp. zn.: 8 Tz 122/68 (č. 19/1969 Sb. rozh. tr.)
39. Rozsudek Nejvyššího soudu České socialistické republiky ze dne 18.11.1980, sp. zn.: 2 Tz 10/80 (č. 20/1981 Sb. rozh. tr.)
40. Rozsudek Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 22.05.1968, sp. zn. 4 Tz 26/68 (č. 50/1968 Sb. rozh. tr.)
41. Rozsudek Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 10.12.1968, sp. zn.: 8 Tz 122/68 (č. 19/1969 Sb. rozh. tr.)
42. Rozsudek Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 27.03.1968, sp. zn.: 7 Tz 4/68 (č. 34/1968 Sb. rozh. tr.)
43. Rozsudek Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 22.05.1968, sp. zn.: 4 Tz 26/68 (č. 50/1968 Sb. rozh. tr.)
44. Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31.07.1975 sp. zn. Tzv 23/75 (č. 33/1976 Sb. rozh. tr.)
45. Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 22.05.1992, sp. zn. 7 Tz 23/92 (č. 62/1992 Sb. rozh. tr.)
46. Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 25.03.1976, sp. zn.: 4 Tz 38/76 (č. 24/1977 Sb. rozh. tr.)
47. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11.01.2005, sp. zn. 11 Tdo 1235/2004 (č. 43/2005 Sb. rozh. tr.)
48. Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16.08.2006, sp. zn.: 4 Tz 12/2006.
49. Rozsudek Okresního soudu v Blanku ze dne 26.10.2010, sp. zn.: 77 C 353/2009
50. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 05.11.1993 sp. zn. 7 To 168/93 (č. 18/1994 Sb. rozh. tr.)
51. Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.01.2013, sp. zn. Tpjn 301/2012, (č. 26/2013 Sb. rozh. tr.)
52. Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 03.05.2005, sp. zn. 4 To 383/2005 (č. 57/2006 Sb. rozh. tr.)
53. Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24.11.1994, sp. zn.: 4 To 831/94 (č. 45/1995 Sb. rozh. tr.)
54. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 01.02.2017, sp. zn.: 7 Tdo 1473/2016

55. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 01.04.2020, sp. zn.: 7 Tdo 289/2020 (č. 15/2001 Sb. rozh. tr.)
56. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 02.06.2021, sp. zn.: 8 Tdo 511/2021
57. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 03.11.2010, sp. zn.: 7 Tdo 1156/2010
58. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 04.05.2011, sp. zn.: 8 Tdo 507/2011
59. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 04.11.2015, sp. zn.: 7 Tdo 1199/2015
60. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 05.05.2004, sp. zn.: 5 Tdo 348/2004
61. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 06.03.2019, sp. zn.: 3 Tdo 174/2019
62. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 06.09.2001, sp. zn.: 3 Tz 182/2001 (č. 43/2002 Sb. rozh. tr.)
63. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 07.11.2012, sp. zn.: 7 Tdo 1274/2012
64. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 08.03.2018, sp. zn.: 11 Tdo 1537/2017
65. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 08.09.2010, sp. zn. 5 Tdo 834/2010 (č. 47/2011 Sb. rozh. tr.)
66. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 09.03.2016, sp. zn.: 4 Tdo 264/2016
67. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 09.12.2015, sp. zn.: 3 Tdo 1319/2015
68. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11.10.2006, sp. zn.: 5 Tdo 1221/2006
69. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11.12.2002, sp. zn.: 5 Tdo 997/2002
70. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.02.2017, sp. zn.: 8 Tdo 1776/2016
71. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.07.2015, sp. zn.: 5 Tdo 1637/2014
72. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17.02.2010, sp. zn.: 8 Tdo 68/2010 (č. 55/2010 Sb. rozh. tr.)
73. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17.02.2016, sp. zn. 5 Tdo 1467/2015
74. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17.03.2015, sp. zn.: 8 Tdo 77/2015
75. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17.07.2019, sp. zn.: 6 Tdo 425/2019
76. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19.01.2011, sp. zn.: 8 Tdo 1619/2010
77. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19.05.2015, sp. zn.: 6 Tdo 151/2015
78. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20.01.2021, sp. zn.: 7 Tdo 1280/2020
79. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20.08.2019, sp. zn.: 4 Tdo 999/2019
80. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21.01.2008, sp. zn. 11 Tdo 1482/2007
81. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 21.03.2007, sp. zn.: 3 Tdo 1355/2006
82. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.01.2003, sp. zn.: 7 Tdo 40/2003
83. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.01.2019, sp. zn.: 7 Tdo 15/2019
84. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.02.2005, sp. zn.: 25 Cdo 1506/2004
85. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.02.2011, sp. zn.: 3 Tdo 99/2011
86. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.04.2014, sp.zn. 8 Tdo 440/2014
87. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24.10.2012, sp. zn. 3 Tdo 1196/2012
88. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24.11.2015, sp. zn.: 8 Tdo 627/2015 (č. 23/2016 Sb. rozh. tr.)
89. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25.08.2010, sp. zn.: 3 Tdo 1016/2010

90. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.06.2017, sp. zn.: 6 Tdo 709/2017
91. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.10.2011, sp. zn.: 7 Tdo 1298/2011 (č. 54/2012 Sb. rozh. tr.)
92. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.01.2021, sp. zn.: 8 Tdo 1309/2020
93. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.03.2018, sp. zn.: 6 Tdo 320/2018 (č. 13/2019 Sb. rozh. tr.)
94. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.04.2011, sp. zn.: 3 Tdo 541/2011
95. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.09.2016, sp. zn.: 6 Tdo 1060/2016
96. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.09.2016, sp. zn. 8 Tdo 972/2016 (č. 29/2017 Sb. rozh. tr.)
97. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28.01.2009, sp. zn.: 3 Tdo 1463/2008
98. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.03.2011, sp. zn.: 6 Tdo 143/2011
99. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.03.2017, sp. zn.: 5 Tdo 1260/2016
100. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.06.2016, sp. zn.: 5 Tdo 784/2016 (č. 34/2017 Sb. rozh. tr.)
101. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.07.2020, sp. zn.: 7 Tdo 672/2020
102. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.11.2017, sp. zn.: 5 Tdo 939/2017
103. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.04.2019, sp. zn.: 3 Tdo 210/2019
104. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30.08.2017, sp. zn.: 7 Tdo 286/2017
105. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.01.2017, sp. zn. 8 Tdo 1711/2016
106. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.01.2017, sp. zn.: 4 Tdo 1681/2016
107. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.05.2012, sp. zn.: 8 Tdo 506/2012
108. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31.08.2016, sp. zn.: 7 Tdo 561/2016
109. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 01.07.2009, sp. zn.: 3 Tdo 683/2009
110. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 09.12.2015, sp. zn.: 3 Tdo 1319/2015 (č. 44/2016 Sb. rozh. tr.)
111. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10.06.2015, sp. zn.: 8 Tdo 418/2015
112. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12.11.2014, sp. zn.: 7 Tdo 1261/2014
113. Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 19.12.2017, sp. zn.: III.ÚS 2357/15
114. Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 27.01.2014, sp. zn.: I.ÚS 1671/13 (č. 2/2014 Sb. nál. a usn.)
115. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 09.03.2017, sp. zn.: 6 To 7/2017
116. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 28.11.2019, sp. zn.: 2 To 105/2019
117. Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky ze dne 16.06.1976, sp. zn.: Tpjf 30/76 (č. 41/1976 Sb. rozh. tr.)

Seznam použitých právních předpisů

1. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
2. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

3. Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
4. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky

Seznam použitých důvodových zpráv

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
2. Důvodová zpráva k zákonu č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Seznam použitých odborných článků a příspěvků

1. Bohuslav, L.: Přičitatelnost trestného činu právnické osobě. In: Jelínek, J. a kolektiv. Trestní odpovědnost právnických osob - bilance a perspektivy. Praha: Leges, 2013
2. Bohuslav, L.: Compliance program a jeho východiska zejména v zahraniční praxi. In: Jelínek, J. a kolektiv: Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017
3. Čep, D.: Nad zaviněním jako základem trestného činu právnické osoby (tj. k přičitatelnosti a otázkám souvisejícím). In: Právní rozhledy, rok 2016, č. 15-16
4. Dolenský, A.: Eventuální úmysl aneb případ slečny ze střelnice. In: Právní rozhledy, rok 1998, č. 2
5. Herczeg, J. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. In: Jelínek, J. (ed.): O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009
6. Jelínek, J.: Koncepce trestní odpovědnosti právnických osob. In: Univerzita Karlova. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 2/2017. Vol. LXIII. Nakladatelství Karolinum, 2017
7. Králík, M., Dobrovolná, E. Nejvyšší soud: K trestní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In: Bulletin advokacie, rok 2017, č. 11
8. Králík, M.: Legislativní a judikatorní východiska trestněprávní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy (úvod do problematiky). In: Trestněprávní revue, rok 2006, č. 8
9. Králík, M.: Několik poznámek k právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. In: Právní rozhledy, rok 2006, č. 15
10. Kratochvíl, V. Akcesorita účastenství, vývojová stádia trestného činu a nepřímé pachatelství. In: Socialistické soudnictvo, rok 1984, č. 6
11. Kratochvíl, V.: Smíří se české soudy s novým ustanovením § 15 odst. 2 trestního zákoníku? In: Sehnálek, D.; Valdhans, J.; Dávid, R.; Kyncl, L. (ed.). Dny práva. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta. 1. vydání, 2009
12. Musil, J. Přestává platit v českém trestním právu princip odpovědnosti za zavinění? In: Trestněprávní revue, rok 2014, č. 11-12

13. Pelc, V. Limity trestní odpovědnosti právnických osob. In: Jelínek, J. a kolektiv: Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017
14. Pelc, V. Trestní odpovědnost právnických osob za praní peněz. In: Univerzita Karlova. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 2/2017. Vol. LXIII. Nakladatelství Karolinum, 2017
15. Poláček, F. Skutková podstata trestného činu a účastenstvo na trestnom čine podľa československého trestného práva. In: Právny obzor, rok 1956, č. 4
16. Říha, J.: Actio libera in causa (s přihlédnutím k německé nauce a praxi) – 1. část. In: Trestněprávní revue, rok 2006, č. 2
17. Říha, J.: Ještě k trestnému činu opilství. In: Bulletin advokacie, rok 2006, č. 4
18. Šámal, P. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Právní rozhledy, rok 2017, č. 5
19. Šámal, P., Čentěš, J., Lorko, J.: Možnosti exculpácie při vyvodzovaní trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky. In: Jelínek, J. a kolektiv: Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017
20. Šámal, P.: K pojmu trestného činu a souvisejícím otázkám v novém trestním zákoníku. In: Trestněprávní revue, rok 2009, č. 5
21. Šámal, P.: K úmyslu podle trestního zákoníku a k rozlišení eventuálního úmyslu od vědomé nedbalosti. In: Jelínek, J. a kol.: Deset let od přijetí českého trestního zákoníku. Praha: Leges, 2019

Seznam použitých internetových zdrojů

1. Gašparík, M.: Vztah nepřičetnosti k trestnému činu opilství. Právní prostor. Informační web nejen pro právníky [online]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/vztah-nepricetnosti-k-trestnemu-cinu-opilstvi>.

Zavinění v trestním právu

Abstrakt

Tématem diplomové práce je zavinění v trestním právu. Zavinění je tradičním institutem trestního práva hmotného a je obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu. Vyjadřuje vnitřní psychický vztah pachatele ke skutečnostem zakládajícím trestný čin. Trestní odpovědnost je v právním řádu České republiky založena na principu odpovědnosti za zavinění. Nejsou-li skutečnosti relevantní z hlediska trestního práva pokryty zaviněním pachatele, nelze vyvodit ani jeho trestní odpovědnost. Diplomová práce je rozčleněna na úvod, 6 kapitol a závěr.

První kapitola za účelem pochopení postavení zavinění ve struktuře trestného činu vymezuje pojem trestného činu jako celku a jeho jednotlivé znaky.

Obecnou charakteristiku institutu zavinění nabízí kapitola druhá. Rozebírá princip odpovědnosti za zavinění i definiční znaky zavinění včetně jeho jednotlivých složek, tedy složky vědomí a složky volní, dále se věnuje obsahu zavinění, jeho míře, i procesněprávním aspektům včetně dokazování.

Stěžejní kapitolou diplomové práce je kapitola třetí, jenž pojednává o úpravě zavinění v současném právním řádu České republiky. V jejím rámci dochází k detailnímu výkladu o jednotlivých formách zavinění, tedy o úmyslu přímém a nepřímém a nedbalosti vědomé a nevědomé. Tato kapitola se rovněž zaměřuje na stanovení shodných i odlišných znaků jednotlivých forem a podrobně rozebírá zejména problematiku lhostejnosti a smíření se s trestněprávně relevantním následkem. Pozornost je věnována i hrubé nedbalosti. Opomenuta není ani problematika zavinění ve vztahu k základním a kvalifikovaným skutkovým podstatám trestného činu.

Oblast plurality osob zúčastněných na trestné činnosti je předmětem kapitoly čtvrté. Jednotlivé případy trestné součinnosti jsou nejprve stručně obecně definovány, následně dochází k objasnění zavinění u jednotlivých forem. Nastíněn je tedy psychický vztah pachatele k trestněprávně relevantním skutečnostem u organizátorství, návodu, pomoci i spolupachatelství. Kapitola je ukončena výkladem o nepřímém pachatelství.

Ani po deseti letech od nabytí účinnosti zákona č. 418/2011 Sb. neztrácí problematika trestní odpovědnosti právnických osob na své aktuálnosti. Je jí věnována kapitola pátá s důrazem na institut tzv. přičitatelnosti.

Závěrečná šestá kapitola rozebírá specifické případy zavinění. První část se zabývá zaviněním ve vztahu k trestné činnosti páchané v nepřičetnosti způsobené aplikací návykových

látek. Druhá část poskytuje náhled na zavinění v relaci k úrazům způsobeným při výkonu sportovní činnosti, přičemž důraz je kladen zejména na povahu sportovních pravidel a jejich vliv na trestní odpovědnost sportovců.

Klíčová slova

Zavinění, úmysl, nedbalost

Culpability in criminal law

Abstract

The topic of this diploma thesis is culpability in criminal law. Culpability is a traditional institute of substantive criminal law and is an obligatory feature of the subjective aspect of a criminal offense. It expresses the internal psychological relationship of the perpetrator to the facts constituting the crime. Criminal liability in the legal system of the Czech Republic is based on the principle of liability for fault. If actual facts relevant from the point of view of criminal law are not covered by the culpability of the perpetrator, his criminal liability cannot be inferred. The thesis is divided into an introduction, 6 chapters and a conclusion.

In order to understand the position of culpability within the structure of criminal offense, the first chapter defines the concept of a crime as a whole and its individual features.

A general characteristic of the institute of culpability is offered in chapter two. It discusses the principle of liability for fault and the definitional features of culpability, including its individual components, i.e. the consciousness and volitional components, as well as the content of culpability, its degree, and procedural aspects, including the proving of culpability in criminal law.

The central chapter of this diploma thesis is chapter three, which deals with the regulation of culpability in the effective legal system of the Czech Republic. It provides a detailed explanation of the individual forms of culpability, i.e. direct and indirect intention and conscious and unconscious negligence. This chapter also focuses on the determination of both the same and different features of each form and discusses in detail the issue of indifference and acquiescence to a criminally relevant consequence. Attention is also paid to gross negligence. The issue of culpability in relation to the basic and qualified elements of the offense is not omitted.

The area of plurality of persons involved in criminal activity is the subject of Chapter Four. The individual cases of criminal participation are first defined in general terms, followed by an explanation of culpability regarding individual forms. Thus, the psychological relationship of the perpetrator to the criminally relevant facts is outlined for organizing, instigating, aiding and abetting. The chapter concludes with an explanation of indirect perpetration.

Even ten years after the entry into force of Act No. 418/2011 Coll., the issue of criminal liability of legal persons has not lost its relevance. It is the subject of the interpretation in Chapter 5, with an emphasis on the institute of imputability.

The final sixth chapter discusses specific cases of culpability. The first part deals with culpability in relation to crimes committed in insanity caused by the application of addictive

substances. The second part provides insight into culpability in relation to injuries caused while performing the sporting activity, with particular emphasis on the nature of sporting rules and their impact on the criminal liability of athletes.

Key words

Culpability, intention, negligence